

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่องผลของโปรแกรมการใช้นิทานผसानแนวคิดหน้าต่างโจฮารีต่อความมีวินัยในตนเองของเด็ก ผู้วิจัยได้นำเสนอเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยแบ่งออกเป็น 7 ส่วน ตามลำดับหัวข้อดังต่อไปนี้

1. ความมีวินัยในตนเอง
2. นิทาน
3. แนวคิดหน้าต่างโจฮารี
4. กลุ่มทางจิตวิทยาในเด็ก
5. กระบวนการกลุ่มโดยการนำแนวคิดหน้าต่างโจฮารีเป็นฐานคิด
6. ทฤษฎีทางจิตวิทยาที่เกี่ยวข้อง
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ความมีวินัยในตนเอง

ความมีวินัย โดยเฉพาะความมีวินัยในตนเอง เป็นสิ่งที่ช่วยให้บุคคลสามารถปฏิบัติตนได้ถูกกาลเทศะ รู้ว่าสิ่งใดควรทำ สิ่งใดควรหลีกเลี่ยง นอกจากนี้ บุคคลใดที่มีวินัยในตนเองยังสามารถปฏิบัติตนตามกฎเกณฑ์ของสังคมโดยไม่ต้องมีผู้ควบคุมบังคับ คนใดที่มีวินัยในตนเอง พฤติกรรมที่แสดงออก จะสะท้อนให้เห็นถึงความมั่งคั่งน่าดู

ในทุกสังคม ทุกกลุ่มชน ทุกเชื้อชาติ ความมีวินัยถือเป็นสิ่งสำคัญต่อการดำรงวิถีชีวิตทางสังคม เป็นแบบแผนให้สมาชิกในสังคมนั้นๆ ได้ยึดถือปฏิบัติในรูปแบบเดียวกัน นำไปสู่การรักษาความสงบและความเป็นระเบียบเรียบร้อยให้กับบ้านเมือง บ้านเมืองใดที่สมาชิกมีวินัยในตนเอง จะทำให้บุคคลพัฒนาได้อย่างเหมาะสม ใช้ศักยภาพของตนได้เต็มที่ ดำรงอยู่ในหนทางที่ถูกต้อง และมีประสิทธิภาพในการขับเคลื่อนไปสู่ความเจริญงอกงาม

1. ความหมายของความมีวินัยในตนเอง

ได้มีผู้ให้ความหมายของความมีวินัยในตนเองไว้ดังนี้

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2527) ได้ให้ความหมายของวินัยในตนเองว่า หมายถึง ความสามารถของบุคคลในการที่จะให้รางวัลตนเอง เมื่อตนทำดีและลงโทษตนเองเมื่อตนทำชั่ว ซึ่งหมายถึงความสามารถในการควบคุมหรือความสามารถที่จะยับยั้งคั้งเป็นตัวของตัวเอง

ชนาภรณ์ เพาพาน (2545) ได้กล่าวถึงวินัยในตนเองว่า ความมีวินัยในตนเองเป็นคุณสมบัติที่ดีงามที่มีอยู่ในแต่ละบุคคล ซึ่งสามารถที่จะแสดงออกมาได้ทั้งอารมณ์ ความรู้สึก เจตคติ และพฤติกรรมที่เกิดขึ้นจากสามัญสำนึกภายในจิตใจที่ได้รับ การอบรม ปลูกฝัง ชี้นำของมนุษย์ในสังคมด้วยความสมัครใจ และมีความมุ่งมั่นที่จะกระทำในสิ่งที่ดี ซึ่งประกอบไปด้วยความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์ ซื่อตรง มีความเมตตา ใจกว้าง มีเหตุผล มีความกล้า เชื่อมั่นในตนเอง มีความอดทน ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้จะติดตัวในแต่ละบุคคลอย่างถาวร

นุชศรา ติดยัประเสริฐ (2546) ได้ให้ความหมายของวินัยในตนเอง หมายถึง ความสามารถของบุคคลในการกระทำและควบคุมพฤติกรรมของตนเองให้เป็นไปตามที่มุ่งหวัง และเป็นพฤติกรรมที่เกิดจากสำนึกขึ้นมาเอง ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่ดีงาม ที่มีอยู่ในตัวบุคคลที่เกิดขึ้นจากภายในจิตใจที่ได้รับการอบรม ปลูกฝัง ของมนุษย์ด้วยความสมัครใจและมุ่งมั่นที่จะกระทำในสิ่งที่ดีแม้จะมีสิ่งรบกวนภายนอกหรือในตนเองพฤติกรรมก็ยังไม่เปลี่ยนแปลง โดยพฤติกรรมที่แสดงออกมานั้นต้องไม่ขัดกับระเบียบของสังคม

ไชยพันธ์ แสงทอง (2546) ได้สรุปความมีวินัยในตนเองว่า หมายถึง ความสามารถในการบังคับควบคุมพฤติกรรมของตนเอง ไม่ใช้การบังคับจากภายนอก แต่เป็นการบังคับโดยอำนาจภายในของบุคคลนั่นเอง และเป็นอำนาจอันเกิดจากการเรียนรู้ หรือ ยอมรับในคุณค่าอันใดอันใดอันหนึ่ง ซึ่งทำให้บุคคลสามารถบังคับพฤติกรรมของตนเองได้ ที่ไม่ขัดกับกฎเกณฑ์ข้อบังคับของสังคม

วัชรินทร์ รอดสวัสดิ์ (2547) ได้ให้ความหมายของความมีวินัยในตนเองไว้ว่า คือ การปฏิบัติตนตามแบบแผน ระเบียบ ข้อตกลง ขนบธรรมเนียมประเพณีของสังคมนั้นด้วยความตั้งใจ มีความรับผิดชอบต่อการกระทำ ไม่รู้สึกฝืนใจที่จะปฏิบัติ และการกระทำนั้นเกิดผลดีต่อตนเองและสังคมที่ตนอยู่

ศศิธร ดีเหมาะ (2539) ได้สรุปความมีวินัยในตนเองว่า หมายถึง การควบคุมอารมณ์ พฤติกรรมให้เป็นไปตามความต้องการของตนและตามระเบียบกฎเกณฑ์ของสังคม โดยเกิดจากการสำนึกตัวขึ้นมาเอง ไม่ได้อยู่ภายใต้เงื่อน ไขข้อบังคับจากภายนอก ยอมรับการกระทำของตนและรู้จักการแสดงออกในด้านต่างๆ อย่างเหมาะสม แม้จะมีอุปสรรคก็ยังคงไม่เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนั้น

จากที่กล่าวมาข้างต้น ความมีวินัยในตนเองหมายถึง ความสามารถของบุคคลในการควบคุม พฤติกรรมของตนเอง ให้เป็นไปตามที่ตนเองมุ่งหวัง โดยที่การควบคุมพฤติกรรมของตนเองนั้น เกิด

จากแรงกระตุ้นจากภายในที่สำนึกขึ้นมาเองซึ่งเป็นคุณสมบัติที่ดีงาม และพฤติกรรมที่แสดงออกนั้น จะต้องสอดคล้องกับระเบียบกฎเกณฑ์อันดีงามของสังคม

2 ลักษณะของผู้มีวินัยในตนเอง

- 2.1 ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2527) ได้สรุปลักษณะของผู้มีวินัยในตนเองไว้ดังนี้
 - 2.1.1 มีความสามารถควบคุมอารมณ์
 - 2.1.2 ควบคุมพฤติกรรมให้เป็นไปตามกฎเกณฑ์ของสังคม
 - 2.1.3 สามารถต้านทานสิ่งยั่วยุต่างๆ
 - 2.1.4 มีความเชื่อมั่นในตนเอง
 - 2.1.5 มีความรับผิดชอบสูง
 - 2.1.6 สามารถชะลอความต้องการ
 - 2.1.7 สามารถคาดหวังผลกรรมที่จะเกิดขึ้นภายหลัง
 - 2.1.8 มีการตั้งเป้าหมายเพื่ออนาคต
- 2.2 สุโท เจริญสุข (2516) ได้สรุปลักษณะผู้มีวินัยในตนเองไว้ดังนี้
 - 2.2.1 เป็นผู้ที่มีความสามารถนึกคิดดี กระทำออกมาดี ประณีตเรียบร้อย
 - 2.2.2 ไม่เป็นคนที่ไม่เห็นแก่ตัวเห็นแก่ได้ รู้จักสิทธิและหน้าที่ของตนเอง
 - 2.2.3 มีความจริงใจ ซื่อสัตย์ ตรงไปตรงมาในการพูดการกระทำ
 - 2.2.4 มีความรักและเมตตาสงสารต่อเพื่อนมนุษย์และสัตว์ด้วยกัน
 - 2.2.5 มีความรับผิดชอบสูง ไม่ปล่อยปละละเลยในกิจการของตนและของส่วนรวม
 - 2.2.6 มีความเคารพเชื่อฟังในเหตุผล ไม่เอารัดเอาเปรียบผู้อื่น
- 2.3 ฉันทนา ภาคบังกช และคณะ (2539) ได้สรุปลักษณะของผู้มีวินัยไว้ว่า
 - 2.3.1 ความเชื่อมั่นในตนเอง
 - 2.3.2 การควบคุมตนเอง
 - 2.3.3 ความมีเหตุผล
 - 2.3.4 ความมีน้ำใจเมตตา
 - 2.3.5 การเคารพสิทธิของผู้อื่น
 - 2.3.6 การปฏิบัติตามข้อตกลง
- 2.4 ศรีพร มีล่อง (2543) ได้สรุปลักษณะของผู้มีวินัยในตนเองไว้ดังนี้
 - 2.4.1 มีความสามารถควบคุมอารมณ์
 - 2.4.2 สามารถต้านทานสิ่งยั่วยุต่างๆ
 - 2.4.3 มีความเชื่อมั่นในตนเอง
 - 2.4.4 มีการตั้งเป้าหมาย

2.4.5 ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของสังคม

2.4.6 สามารถชะลอการได้รับความพึงพอใจ

2.4.7 สามารถคาดหวังผลกระทบที่เกิดขึ้นในอนาคต

จากการศึกษาคุณลักษณะของผู้ที่มีวินัยในตนเอง ผู้วิจัยได้ทำการวิจัยโดยยึดคุณลักษณะของผู้มีวินัยในตนเองของบุคคลหลายท่านเป็นหลัก โดยได้สรุปคุณลักษณะของผู้มีวินัยในตนเองเพื่อทำการวิจัยไว้ 2 ด้าน คือ 1. การปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของสังคม และ 2. การเคารพสิทธิของผู้อื่น

3 ทฤษฎีการเกิดวินัยในตนเอง

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2527) ได้อธิบายทฤษฎีที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการของวินัยแห่งตนมี 2 ทฤษฎี คือ ทฤษฎีของ Mowrer ซึ่งว่าด้วยจุดกำเนิดของการควบคุมตนและทฤษฎีของ Peck และ Havighurst ว่าด้วยพัฒนาการของแรงจูงใจทางจริยธรรม ซึ่งยึดการควบคุมของ อีโก้ (Ego) และซูเปอร์อีโก้ (Super Ego) เป็นหลัก

3.1 ทฤษฎีการเกิดวินัยในตนเองของ Mowrer

3.1.1 บุคคลที่สำคัญต่อการเรียนรู้ของทารกหรือเด็ก คือ บิดามารดา หรือผู้เลี้ยงดู ซึ่งเป็นผู้ที่มาบำบัดความต้องการของทารก เช่น หิวก็ได้ดื่มนม ร้อนก็ได้อาบน้ำ เมื่อทารกได้รับการบำบัดความต้องการจะรู้สึกสบาย พอใจ และมีความสุข ความรู้สึกของทารกนี้จะแรงมาก และติดฝังอยู่ในสำนึกของทารกไปจนเติบโต การที่ได้รับการบำบัดความต้องการจนรู้สึกสบาย พอใจและมีความสุขนั้น สิ่งที่เกิดควบคู่กับเหตุการณ์อยู่เสมอทุกครั้งคือ การปรากฏตัวของบิดามารดาหรือผู้เลี้ยงดู ในขณะที่มาปรนนิบัติเด็ก การบำบัดความต้องการของตนกับบิดามารดาหรือผู้เลี้ยงดูเป็นสิ่งที่ควบคู่กันเสมอในการรับรู้ของเด็ก

3.1.2 ความรักและความผูกพันของเด็กนำไปสู่การปฏิบัติตามคำอบรมสั่งสอนหรือเลียนแบบผู้ที่ตนรักและพอใจ กล่าวคือ จากความรักและพอใจของเด็กที่มีต่อบิดามารดาหรือผู้เลี้ยงดู จึงทำให้การอบรมสั่งสอน หรือการกระทำหรือพูดจาย่างไร เด็กก็จะเกิดการทำตาม หรือเลียนแบบคำพูด หรือกระทำตามที่บิดามารดา ผู้เลี้ยงดูสั่งสอน ซึ่งการกระทำเช่นนี้ทำให้เด็กพอใจ เกิดความสุขอันเป็นลักษณะของการให้รางวัลและชมเชยตนเอง โดยบุคคลไม่ได้หวังผลจากภายนอก การเลียนแบบผู้เลี้ยงดูตนเองของเด็กจะนำทั้งทางที่ดีและไม่ดีเท่าๆ กัน ตราบเท่าที่ลักษณะนั้นเป็นลักษณะของผู้ที่ตนรักและพอใจ

3.2 ทฤษฎีแรงจูงใจทางจริยธรรม หรือความมีวินัยในตนเอง Peck และ Havighurst เชื่อว่าการควบคุมของอีโก้ (Ego-control) และควบคุมของซูเปอร์อีโก้ (Super ego-control) ร่วมกันช่วยให้เกิดความต้องการแสดงพฤติกรรมเพื่อผู้อื่นอย่างสมเหตุสมผล นักทฤษฎีทั้งสองเห็นพลังควบคุมอีโก้ และซูเปอร์อีโก้ในส่วนผสมที่ไม่เท่ากัน และอาจแบ่งบุคคลตามลักษณะทั้งสองนี้รวมกันออกเป็น 5 ประเภท คือ

3.2.1 พวกปราศจากจริยธรรม (Amoral Person) หมายถึง บุคคลที่มีพลังควบคุมของอีโก้ และซูเปอร์อีโก้ที่น้อยมาก โดยบุคคลจะเป็นผู้ที่ยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง และเห็นแก่ตัวฝ่ายเดียว โดยไม่เรียนรู้ที่จะให้แก่อื่น เป็นผู้ที่ไม่สามารถควบคุมตนเองได้และจะกระทำการต่างๆ อย่างไม่ไตร่ตรอง บุคคลประเภทนี้ถูกควบคุมโดยความเห็นแก่ตัวของตัวเอง

3.2.2 พวกเอาแต่ใจได้ (Expedient Person) หมายถึง บุคคลที่มีพลังควบคุมอีโก้ที่น้อยแต่พลังควบคุมซูเปอร์อีโก้มีมาก แต่ก็ยังจัดอยู่ในประเภทปานกลางค่อนข้างน้อย บุคคลประเภทนี้จะยังยึดตนเองเป็นศูนย์กลางและกระทำทุกอย่างเพื่อความพอใจและผลได้ของตนเอง เป็นคนไม่จริงใจ จะยอมอยู่ภายใต้การควบคุมของผู้มีอำนาจ ถ้าจะทำให้เขาได้รับผลที่ต้องการได้ ลักษณะนี้จะปรากฏตั้งแต่วัยเด็กตอนต้นและในคนบางประเภทจะติดตัวไปจนตลอดชีวิต

3.2.3 พวกชอบคล้อยตาม (Conforming Person) หมายถึง บุคคลที่มีพลังควบคุมของอีโก้ที่น้อยเหมือนคนสองประเภทแรก แต่มีพลังควบคุมของซูเปอร์อีโก้มากกว่า คือ อยู่ในระดับปานกลางค่อนข้างมาก คนพวกนี้จะยึดพวกพ้องเป็นหลักและคล้อยตามผู้อื่นโดยไม่ไตร่ตรอง บุคคลประเภทนี้อยู่ภายใต้การควบคุมของสังคมและกลุ่ม

3.2.4 พวกตั้งใจจริง แต่ขาดเหตุผล (Irrational-conscientious Person) หมายถึงบุคคลที่มีพลังควบคุมอีโก้ในระดับปานกลาง แต่มีพลังควบคุมของซูเปอร์อีโก้มาก จะเป็นผู้ที่ยอมรับกฎเกณฑ์และค่านิยมทางสังคมเข้าเป็นลักษณะของตนเอง จะเป็นผู้ที่ทำตามกฎเกณฑ์และกฎหมายอย่างยึดมั่นและมีศรัทธา เป็นผู้ที่ถูกควบคุมโดยค่านิยมและ บรรทัดฐานทางสังคม แต่บุคคลประเภทนี้ยังเป็นผู้ที่มีการกระทำตามกฎอย่างเคร่งครัด โดยเห็นว่ากฎเกณฑ์เป็นของศักดิ์สิทธิ์ แม้จะก่อให้เกิดผลเสียหายแก่อื่นก็ไม่สนใจ เอาใจใส่ บุคคลประเภทนี้จะเป็นผู้ที่เป็นหลักของชุมชน เพราะมีความมั่นคงในความเชื่อและการกระทำ คนอื่นเห็นได้ง่าย แต่การขาดความยืดหยุ่นอย่างมีเหตุผลของคนประเภทนี้จึงยังเป็นคนประเภทที่ไม่สมบูรณ์ทางจริยธรรม

3.2.5 พวกเห็นแก่ผู้อื่นอย่างมีเหตุผล (Rational-altruistic Person) คือ บุคคลที่มีพลังควบคุมของอีโก้มาก และในขณะที่เดียวกันก็มีพลังควบคุมของซูเปอร์อีโก้มากด้วย ซึ่งทำให้เกิดความสมดุลระหว่างการทำตามกฎเกณฑ์ของสังคมและความสมเหตุสมผล โดยยึดการเห็นแก่ผู้อื่นทั่วไปเป็นหลัก บุคคลประเภทนี้จะมีความสามารถควบคุมตนเองอย่างมีเหตุผล มิได้ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของกลุ่มในสังคมหรืออยู่ใต้อิทธิพลของกฎเกณฑ์อย่างปราศจากเหตุผลแต่เป็นที่ตระหนักถึงผลของการกระทำของตนเองที่มีต่อผู้อื่น ก่อนจะทำอะไรต้องพิจารณาอย่างมีเหตุมีผลเพื่อผู้อื่นพร้อมที่จะร่วมมือกับสังคม มีความรับผิดชอบ และให้ความเคารพเพื่อนมนุษย์โดยทั่วไป มีความต้องการที่จะเสียสละเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม บุคคลประเภทนี้มีไม่มากนักในแต่ละสังคมแต่นักทฤษฎีทั้งสองเชื่อว่าเป็นบุคลิกภาพที่พัฒนาถึงขีดสูงสุดของมนุษย์

จากการศึกษาทฤษฎีทั้งสองทฤษฎีพบว่า ทฤษฎีของ Mowrer เป็นการวางพื้นฐานให้เกิดความมีวินัยในตนเอง ต้องอาศัยการฝึกอบรมอีกมาก ซึ่งมีความสอดคล้องกับทฤษฎีของ Peck และ Havighurst คือเมื่อเด็กได้รับความพึงพอใจ ที่จะปฏิบัติตามคำสั่งของผู้เลี้ยงดู เด็กจะเกิดการเรียนรู้และพัฒนากลายเป็นพลังในการควบคุมตนเอง ความสามารถควบคุมตนเองของบุคคลจะมีปริมาณคงที่มากขึ้น เมื่อบุคคลอายุมากขึ้น ฉะนั้นการให้จริยศึกษาเพื่อเสริมสร้างให้บุคคลเป็นผู้ที่เห็นแก่ผู้อื่นอย่างมีเหตุผล จึงต้องเริ่มในวัยเด็ก ส่วนในวัยรุ่น และผู้ใหญ่ตอนต้นจริยศึกษาจะช่วยให้ความแปรปรวนในลักษณะของบุคคลมาหยุดอย่างถาวรที่ลักษณะที่สมบูรณ์ที่สุดแทนที่จะหยุดอยู่ที่ประเภทของบุคลิกภาพเชิงจริยธรรมที่ต่ำกว่า

4. การปลูกฝังและเสริมสร้างความมีวินัยในตนเอง

4.1 ประยุทธ์ ปยุตโต (2539) ได้สรุปวิธีเสริมสร้างวินัยในตนเองตามพระธรรมปิฎก

4.1.1 สร้างวินัยด้วยการทำให้เป็นพฤติกรรมเคยชิน

วิธีฝึกวินัยที่ดีที่สุดอาศัยธรรมชาติของมนุษย์ คือทำให้เป็นไปตามธรรมชาติ หรือสอดคล้องกับธรรมชาติของมนุษย์นั่นเอง มนุษย์ทำพฤติกรรมอะไรอย่างไร พอทำไปแล้วครั้งสองครั้งก็เริ่มมีแนวโน้มที่จะชินอย่างนั้น และก็จะทำอย่างนั้นซ้ำไปซ้ำมาๆ จนชิน พอชินแล้วก็ยึดมั่นแล้วก็เกิดความพึงพอใจในพฤติกรรมที่เคยชินนั้น พอชินแล้วก็เปลี่ยนแปลงแก้ไขยาก หลักการนี้ใช้ได้กับเด็กๆ เพราะเขาเพิ่งเข้ามาสู่โลกยังไม่มีพฤติกรรมเคยชินอะไรทั้งนั้น เราก็เริ่มให้อันที่ดีเข้าไปเสียก่อนเลย ฉะนั้นตัวแบบจึงมาจากพ่อแม่ ถ้าพ่อแม่มีวินัยดีก็มีหวังว่าลูกจะมีวินัยดีด้วย

4.1.2 สร้างวินัยให้ได้ผลด้วยระบบสัมพันธ์ขององค์รวม

ในการฝึกฝนพัฒนามนุษย์หรือการศึกษานี้จะต้องให้องค์ประกอบ 3 ส่วน คือด้านพฤติกรรม ด้านจิตใจ และด้านปัญญาประสานไปด้วยกัน ทำให้เกิดองค์รวมที่สมบูรณ์ แล้วสิ่งที่ฝึกนั้นก็จะเป็นชีวิตจริงของเขา ฉะนั้นเวลาเราฝึกทำอะไรอย่างหนึ่งจึงต้องดูทั้งสามด้าน คือ

4.1.2.1 ด้านพฤติกรรม ถ้าเขามีพฤติกรรมที่ดีด้วยความเคยชินก็ดีแล้ว

4.1.2.2 ด้านจิตใจ ถ้าเขามีความพึงพอใจ หรือมีความสุข ในการทำพฤติกรรมนั้น พฤติกรรมนั้นจะมั่นคงยิ่งขึ้น เพราะฉะนั้นทางด้านจิตใจ จะต้องคอยดูว่าทำอะไรจะ让他ตั้งอยู่ในวินัยด้วยความสุข มีความพึงพอใจ

4.1.2.3 ด้านปัญญา ถ้าเขามีความรู้เข้าใจเหตุผล มองเห็นคุณค่า มองเห็นประโยชน์ของการกระทำหรือพฤติกรรมนั้น ความรู้ความเข้าใจนั้นก็มาหนุนองค์ประกอบฝ่ายจิตใจ ทำให้เขายังมีความพึงพอใจและความสุขในการปฏิบัติตามพฤติกรรมนั้นยิ่งขึ้นไปอีก ทั้งด้านปัญญา คือความรู้ความเข้าใจนั้น และด้านจิตใจคือความสุขความพอใจ ต่างก็มาหนุนให้พฤติกรรมดีงามนั้นยิ่งหนักแน่นมั่นคงลงตัว

4.1.3 สร้างวินัยโดยใช้ปัจจัยอื่นช่วยเสริม

ความเป็นกัลยาณมิตร เป็นตัวเสริมในการสร้างวินัยจากพฤติกรรมที่เคยชินได้โดยทำหน้าที่หนุนองค์ประกอบทั้ง 3 ด้าน คือ

4.1.3.1 เป็นต้นแบบที่ดีของพฤติกรรม (ศีล)

4.1.3.2 มีความรัก ทำให้เกิดความอบอุ่น มีความเป็นกันเองพร้อมสรัทธาและความสุข (จิตใจ)

4.1.3.3 กัลยาณมิตร รู้เหตุผล สามารถบอกได้ว่าทำอย่างนั้นแล้วมีผลอย่างไร ทำให้เด็กเข้าใจเหตุผลและเห็นคุณค่าในสิ่งที่ทำ (ปัญญา)

4.1.4 สร้างวินัยด้วยแรงหนุนของสภาพจิตใจ

อีกวิธีหนึ่งซึ่งเอาปัจจัยด้านจิตใจมานำคือการตั้งเป็นอุดมคติในจิตใจ ทำให้ใจมีความศรัทธาใฝ่มุ่งมั่นอย่างแรง เช่น ชนชาติหนึ่งตั้งเป้าหมายใฝ่ฝันว่า ชาติเราจะต้องยิ่งใหญ่มีชื่อเสียงปรากฏไปทั่วโลกกว่าเป็นชาติที่มีวินัย เพื่อให้ชาติของเรายิ่งใหญ่ ขอให้คนของเราปฏิบัติอย่างนี้ๆ ด้วยความที่มั่นเป้าหมายอย่างแรง เป็นอุดมคติ ใฝ่ตั้งใจจริงอย่างนี้ ก็ทำให้คนปฏิบัติตามวินัยได้ แต่วินัยแบบนี้อาจจะทำให้เลยเถิด

4.1.5 สร้างวินัยโดยใช้กฎเกณฑ์บังคับ

การใช้กฎเกณฑ์ข้อบังคับนี้ บางครั้งได้ผลในเมื่อกฎเกณฑ์นั้นไม่มีบีบบังคับรุนแรงเกินไป และมีช่วงเวลายาวพอที่จะให้คนผ่านเข้าสู่ความเคยชินจนเขาไม่รู้ตัวพอกลายเป็นความเคยชินไปแล้วก็เข้าสู่กฎธรรมชาติตามวิธีแรกคือเป็นวินัยพื้นฐานที่เกิดขึ้น โดยการสร้างพฤติกรรมเคยชินมันกลายเป็นเรื่องของความเคยชินตามธรรมชาติที่มารับทอดจากการใช้อำนาจบีบบังคับ โดยต้องไม่ให้อยู่แค่เป็นการใช้อำนาจกดบีบบังคับและลงโทษ แต่ต้องให้จิตใจของคนเกิดความรู้สึกสำนึกกว่าเป็นการฝึก โดยให้เขารู้เข้าใจมองเห็นเหตุผลและประโยชน์ของการปฏิบัติตามกฎข้อบังคับนั้นๆ ความรู้ความเข้าใจและจิตสำนึกในการฝึกนี้จะทำให้เขาเกิดมีความพึงพอใจหรือความเต็มใจขึ้นมาในระดับหนึ่งที่จะทำตาม และก็ทำให้ได้ผล ซึ่งก็คือทำให้เข้าสู่ระบบการศึกษาที่แท้จริง โดยมีองค์ประกอบสามส่วน คือพฤติกรรม สภาพจิตใจ และปัญญา เข้ามาประสานกัน

4.2 กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2537) ได้สรุปการส่งเสริมวินัยในตนเองไว้ดังนี้

4.2.1 สร้างบรรยากาศที่ผ่อนคลาย

4.2.2 ให้โอกาสเด็กริเริ่มทำกิจกรรมอย่างอิสระ

4.2.3 สนับสนุนให้เด็กมีโอกาสคิดและตัดสินใจแก้ปัญหาอย่างมีเหตุผล

4.2.4 เปิดโอกาสให้เด็กช่วยกันสร้างข้อตกลง



4.2.5 แสดงความชื่นชมเมื่อเด็กปฏิบัติตามข้อตกลงให้กำลังใจ และช่วยเด็กที่ยังไม่สามารถปฏิบัติตามข้อตกลง

4.2.6 ทบทวนสิ่งที่เด็กได้กระทำ โดยการถามหรือกล่าวชมเชย

สรุปได้ว่า การสร้างวินัยควรเริ่มตั้งแต่เด็ก เพราะเด็กนั้นเพิ่งก้าวเข้าสู่โลก ยังไม่มีพฤติกรรมที่เคยชิน โดยบุคคลที่อยู่รอบตัวเด็กควรเป็นแบบอย่างที่ดี ไม่ว่าจะเป็นบุคคลภายในครอบครัว โรงเรียน และสังคมส่วนรวม และการที่ทำให้บุคคลเกิดวินัยในตนเองที่ยั่งยืนนั้นควรส่งเสริมให้เกิดเป็นพฤติกรรมที่เคยชิน โดยพัฒนาทั้งทางด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา นอกจากนั้นแล้วตัวแบบ หรือ ภัณฑามิตรที่ดีจะมีส่วนช่วยส่งเสริมการพัฒนาวินัยในตนเอง เมื่อบุคคลเกิดความเคยชินก็จะแสดงพฤติกรรมนั้นๆ ออกมาจากแรงกระตุ้นภายใน มากกว่าการแสดงพฤติกรรมจากปัจจัยภายนอก ในการส่งเสริมให้เกิดวินัยในตนเองในเด็กนั้น ผู้ใหญ่ต้องเปิดโอกาสให้เด็กเป็นอิสระบ้างในบางกาลเทศะ เพื่อฝึกให้เด็กคิดเอง ตัดสินใจเอง และเลือกกระทำในสิ่งที่ตนเห็นว่าเหมาะสม ถ้าเด็กสามารถทำตัวดี ในขณะที่ไม่มีผู้ใหญ่ควบคุม ก็ควรจะมีการชมเชยให้กำลังใจ เพื่อเด็กจะได้ทำได้มากขึ้น แต่ถ้าในกรณี que เด็กไม่สามารถจะควบคุมตนเองได้ ผู้ใหญ่ก็ไม่ควรจะคว่ำลงโทษเด็กมากนัก จะทำให้เด็กเกลียดกลัว ความล้มเหลวเกินไป ควรร่วมพิจารณากับเด็กถึงสาเหตุที่ทำให้เด็กควบคุมตนเองไม่ได้ และแนะนำวิธีการอื่นที่อาจจะดีกว่า แล้วให้กำลังใจเด็กในการฝึกครั้งต่อไป

5. คุณค่าและประโยชน์ของควมมีวินัยในตนเอง

สุชา จันทร์เอม และสุรางค์ จันทร์เอม (2521) กล่าวถึงคุณค่า และประโยชน์ของการมีวินัยในตนเองไว้ดังนี้

- 5.1 ช่วยให้เกิดมีพฤติกรรมเป็นระเบียบเรียบร้อย
- 5.2 ช่วยให้เกิดมีความรับผิดชอบในหน้าที่ของตนเอง
- 5.3 ช่วยสร้างความสามัคคีปรองดองให้เกิดขึ้นในหมู่คณะ
- 5.4 ช่วยส่งเสริมความเจริญก้าวหน้าให้ตนเอง
- 5.5 ช่วยให้ครูและนักเรียนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข และประสบความสำเร็จในการเรียน

การสอน

- 5.6 ช่วยส่งเสริมหลักการปกครองระบอบประชาธิปไตย

ประภาพรธณ สุวรรณสุข (2535) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการมีวินัยเอาไว้ว่า ถ้านักเรียนสามารถปฏิบัติตามระเบียบที่กำหนดเอาไว้ได้ ก็ย่อมมีผลทำให้สมาชิกทุกคนของโรงเรียนอยู่กันอย่างสงบสุข โดยไม่มีผู้ใดก่อกวน และนอกจากนี้ยังมีความสำคัญต่อการจัดการเรียนการสอนในชั้นเรียนให้มีประสิทธิภาพ คือครูไม่ต้องหยุดการสอน เพื่ออบรมสั่งสอน หรือควบคุมนักเรียน และนักเรียนก็จะไม่รบกวนเพื่อน จนทำให้การเรียนการสอนต้องหยุดชะงักลงไป



ประคินันท์ อุปรมัย (2518) ได้สรุปคุณค่าของวินัยไว้ว่าช่วยให้กลุ่มคนหรือสังคมต่างๆ อยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข ซึ่งวินัยไม่ได้หมายถึงกฎเกณฑ์หรือระเบียบข้อบังคับในกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเท่านั้น แต่ยังหมายถึงกฎเกณฑ์หรือระเบียบวินัยในตัวเองด้วย กลุ่มสังคมใดที่มีสมาชิกที่มีวินัยในตนเองมาก วินัยในสังคมนั้นก็อาจไม่จำเป็นที่จะต้องสร้างมากนัก เพราะทุกคนในสังคมจะมีความรับผิดชอบสูง และสามารถดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข ไม่เบียดเบียนกัน และมีความเจริญก้าวหน้าไปอย่างดี

จะเห็นได้ว่า วินัยในตนเองเป็นสิ่งที่ช่วยให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสงบ เพราะผู้ที่มิวินัย จะรู้จักว่าสิ่งใดควร สิ่งใดไม่ควรปฏิบัติ การที่บุคคลมีวินัยในตนเองยังเป็นการแสดงซึ่งความรับผิดชอบต่อตนเอง เมื่อบุคคลใดสามารถรับผิดชอบต่อตนเองได้ ก็จะส่งผลขยายไปถึงการรับผิดชอบต่อส่วนรวม

ในการปลูกฝังให้เด็กมีวินัยในตนเองนั้น การเลือกใช้วิธีการที่เหมาะสมกับพัฒนาการทางร่างกายและจิตใจของเด็กแต่ละช่วงวัยเป็นสิ่งที่สำคัญ นิทานเป็นสื่อหนึ่งที่สามารถเข้าถึงเด็กได้ง่าย นอกจากเด็กจะได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลินแล้ว เนื้อหาสาระในนิทานก็ได้หยั่งรากลึกกลงไปในจิตใจของเด็กๆ ด้วย เมื่อเด็กได้ฟังนิทานที่ประกอบด้วยข้อคิด คุณธรรมจริยธรรมต่างๆ ที่สอดแทรกเอาไว้ เหล่านี้ก็จะค่อยๆ ซึมซับเข้าสู่จิตใจของเด็ก เด็กก็พร้อมที่จะเปิดรับสิ่งที่เราปรารถนาจะมอบให้

นิทาน

นิทานเป็นสื่อที่เด็กชื่นชอบ เพราะนิทานให้ทั้งความสนุกสนานเพลิดเพลิน สร้างให้เกิดจินตนาการ เด็กจะมีความสุขในโลกของนิทาน นอกจากจะช่วยให้เกิดความสุขกับจิตใจ ซึ่งก่อให้เกิดความฉลาดทางอารมณ์ นิทานยังช่วยพัฒนาสติปัญญา ก่อให้เกิดสมาธิในการฟัง ทำให้เด็กได้ติดตามเนื้อเรื่องในนิทาน รู้จักซักถาม และยังสามารถเพลิดเพลินไปกับการขีดเขียน สิ่งเหล่านี้เป็นเหมือนตั้งจุดเริ่มต้นให้เด็กมีนิสัยรักการเรียนรู้ นิทานจึงเป็นมากกว่าสื่อที่ให้เพียงความสนุกสนานเพียงอย่างเดียว แต่เราสามารถสอดแทรกสิ่งที่ดีงามลงไปนิทานเพื่อให้เกิดการพัฒนาจากการเรียนรู้ผ่านสื่อนิทานได้อีกด้วย

ความหมายของนิทาน

ปราณี เชียงทอง (2526) ได้สรุปความหมายของนิทานไว้ว่า นิทานเป็นเครื่องบันเทิงใจยามว่าง และเป็นเหตุผลทางศาสนา ซึ่งเป็นเรื่องที่มีอิทธิพลเหนือจิตใจของมนุษย์ ตลอดจนเป็นเรื่องที่เป็นคติสอนใจ สอนศีลธรรมและความประพฤติต่างๆ เล่าสืบต่อกันมาหลายชั่วอายุคน

มะลิ มุขพันธ์ (ม.ป.ป.) ได้สรุปความหมายของนิทานไว้ว่า นิทาน คือ เรื่องเล่าสืบต่อกันมาเป็นวรรณกรรมที่เก่าแก่ที่สุด กล่าวกันว่านิทานมีกำเนิดพร้อม ๆ กับครอบครัวของมนุษยชาติ มูลเหตุ

ที่มาแต่เริ่มแรก คงเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นจริงแล้วเล่าสู่กันฟัง มีการเพิ่มเติมเสริมแต่งให้พิสดารมากยิ่งขึ้น จนห่างไกลจากเรื่องจริงกลายเป็นนิทานไป

คลังปัญญาไทย (ม.ป.ป.) ได้ให้ความหมายของนิทานไว้ว่า นิทาน คือเรื่องเล่าที่เล่าสืบต่อกันมา มุ่งให้เห็นความบันเทิงแทรก แนวคิด คติสอนใจ จนเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชนชาตินั้นๆ อย่างหนึ่ง นิทานเป็นอาหารทางใจอย่างหนึ่งของมนุษย์ นิทานเป็นแหล่งรวบรวมจินตนาการและความฝัน นิทานเป็นทางออกทางใจของมนุษย์ ทำให้มีความสุขและช่วยผ่อนคลายความทุกข์ในใจได้ อาจเรียกนิทาน พื้นบ้าน นิทานพื้นเมือง นิทานชาวบ้าน เป็นต้น และนิทานเป็นเรื่องที่เล่ากันสืบต่อๆ มา ถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรม ซึ่งส่วนใหญ่ถ่ายทอดสู่อนุชนรุ่นหลังด้วยมุขปาฐะ

ไพพรรณ อินทนิล (2534) ได้สรุปความหมายของนิทานไว้ว่า นิทานเป็นศิลปะการถ่ายทอดที่เก่าแก่ และยังเป็นสิ่งบันเทิงที่ผู้คนทั่วโลกต้องการ และมีประโยชน์ใช้สอยในเชิงเป็นสื่อเพื่อการสอนวิชาการต่างๆ ตลอดจนสอนจริยธรรม การปรับตัว และส่งเสริมการอ่าน จินตนาการ ความคิดสร้างสรรค์ให้กับเยาวชนได้เป็นอย่างดี

ฉวีวรรณ กินาวงศ์ (2526) ได้กล่าวถึงความหมายของนิทานไว้ว่า การเล่านิทานเพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลินและให้ความรู้เพื่อให้เป็นคนดีอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขและบางครั้งก็สอดแทรกเพื่อสอนใจไปด้วย

ขวัญตา ทุนเทพย์ (2545) ได้สรุปความหมายของนิทานไว้ว่า หมายถึง เรื่องราวที่เล่าสืบต่อกันมาโดยอิงความจริงหรือเรื่องที่แต่งขึ้น โดยมีจุดประสงค์เพื่อให้เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลิน สอดแทรกคติสอนใจและประเพณี วัฒนธรรมในสังคมนั้นๆ ลงไปในเนื้อหาของนิทาน

ยุพิน วัลย์ (2544) ได้ให้ความหมายของนิทานไว้ว่า นิทานเป็นเรื่องที่สามารถแต่งขึ้นเองจากจินตนาการ หรืออาจนำเรื่องจริงมาดัดแปลงให้เป็นเรื่องเล่า เพื่อจุดมุ่งหมายให้ผู้ฟังเกิดความสนุกสนาน เพลิดเพลิน หรืออาจแฝงด้วยข้อคิดและคติสอนใจ

จินตนา จันทร์ดา (2550) ได้สรุปว่า นิทาน หมายถึง เรื่องราวที่เล่าสืบต่อกันมาโดยมีจุดประสงค์เพื่อให้เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลิน สอดแทรกคติสอนใจและประเพณี วัฒนธรรมในสังคมนั้นๆ ลงไปในเนื้อหาของนิทาน

สิตวรรณ โดดคารา (2545) ได้กล่าวไว้ว่า นิทานเป็นเรื่องที่เล่าต่อๆ กันมา ซึ่งอาจเป็นเรื่องจริงหรือการแต่งขึ้นตามจินตนาการ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้ฟังเกิดความสนุกสนานแฝงคุณธรรมอันดีงามเข้าสู่จิตใจผู้ฟัง

สรุปได้ว่า นิทาน คือ เรื่องราวที่เล่าสืบต่อกันมา อาจเป็นเรื่องจริงที่นำมาดัดแปลงหรือเป็นเรื่องที่แต่งขึ้นเองจากจินตนาการ เพื่อให้เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลิน และสอดแทรกด้วยข้อคิดหรือคติสอนใจ เพื่อทำให้เกิดคุณธรรมอันดีงามในจิตใจ

คุณค่าของนิทาน

สาวิตรี รุญเจริญ (2549) ได้สรุปคุณค่าของนิทานไว้ว่า

1. นิทานเสริมสร้างสติปัญญาเด็ก ขณะที่พ่อแม่เล่านิทานให้ลูกฟัง ลูกจะได้ใกล้ชิดกับพ่อแม่ ความใกล้ชิดของครอบครัวจะเป็นการสร้างความผูกพัน สร้างความเชื่อมั่นในตนเองให้แก่เด็ก ซึ่งจะเป็นการเสริมสร้างสติปัญญาของเด็กได้เป็นอย่างดี

2. ฟังนิทานให้เด็กช่างคิด ช่างถาม ช่างสังเกต ขณะเล่านิทานให้ลูกฟัง ลูกอาจจะไม่เข้าใจข้อความบางตอนหรือศัพท์บางคำ ลูกก็อาจจะถามหรือให้เล่าซ้ำ พฤติกรรมเช่นนี้ จะทำให้เด็กเป็นคนที่กล้าถาม กล้าแสดงออก ทำให้เด็กเข้าใจสิ่งต่างๆ รอบตัวมากขึ้นไป ทำให้เด็กมีความฉลาดทางปัญญา (IQ) และความฉลาดทางอารมณ์ (EQ)

3. เด็กเกิดการเรียนรู้ภาษาได้เร็ว การเล่านิทานเปรียบเหมือนการสอนภาษาไทยไปในตัว เด็กจะได้ยินได้ฟังถึงรูปประโยค การใช้ภาษาในตัวอย่างสนุกสนาน และยังถ้านิทานบางเรื่องเป็นโครง หรือกลอนที่มีคำสัมผัส เด็กยังจะชอบ ฟังบ่อยๆ เด็กจะเป็นคนเจ้าบทเจ้ากลอนในอนาคตได้

4. เด็กจับประเด็นและวิเคราะห์เก่ง การเล่านิทานซ้ำๆ ให้เด็กฟัง ความจริงไม่ใช่เรื่องน่าเบื่อสำหรับเด็ก พอฟังหลายๆ ครั้งก็จะจำได้ทั้งเรื่อง เด็กจะมองภาพรวมของเรื่องทั้งหมดออก ทำให้เด็กรู้จักจับประเด็น กลายเป็นคนที่จับประเด็นได้เก่ง ย่อความเก่ง รู้จักมองสรรพสิ่งเป็นระบบ ตีประเด็นแตก เข้าใจเรื่องราวต่างๆ ได้เร็วขึ้น

5. สร้างสมาธิให้กับเด็ก ช่วงเวลาของการเล่านิทานเด็กมักจะฟังอย่างตั้งใจ ใจจดจ่อ ยิ่งพ่อแม่เล่านิทานที่เหมาะสมกับอายุเด็ก เด็กจะเข้าใจและอยากรู้อะไรจะเกิดอะไรขึ้น เป็นการสร้างสมาธิให้กับเด็ก ซึ่งเด็กฉลาดหรือเด็กเก่งมักจะเป็นคนที่มีสมาธิสูง สมาธิจึงเป็นองค์ประกอบของความฉลาดทางปัญญา (IQ)

6. ทำให้เด็กมีจินตนาการ การที่พ่อแม่เล่านิทานให้ลูกฟัง ไม่ใช่จะได้ยินแต่เสียงเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่เสียงที่เล่าออกมาจะไปกระตุ้นให้เด็กสร้างจินตนาการ ภาพที่เกิดขึ้นในสมองเกิดจากจินตนาการของเด็ก โดยอิงกับประสบการณ์เดิมบวกกับจินตนาการใหม่ จินตนาการจึงเป็นความฉลาดที่ยิ่งใหญ่ที่พ่อแม่อยากให้เกิดขึ้นกับลูกอย่างแน่นอน

7. สร้างคุณธรรมแก่เด็ก นิทานจำนวนมากแต่งขึ้นเพื่อสอดแทรกคุณธรรม ทักษะชีวิต หรือข้อคิดต่างๆ เป็นอุทาหรณ์ให้ผู้รับฟังได้ตระหนักไว้ คุณธรรมทั้งหลายที่ลูกได้ฟังตั้งแต่เด็กจะจำฝังอยู่ในตัวเด็กและนำไปใช้ในวัยรุ่น และวัยผู้ใหญ่ได้

8. สร้างเด็กมีความฉลาดทางอารมณ์ (EQ) ในขณะที่เล่านิทาน เด็กจะหาวิธีการปรับตัวว่าทำอย่างไรที่จะสร้างความสัมพันธ์กับผู้ใหญ่ เพื่อให้เล่านิทานให้ฟังบ่อยๆ เด็กจะเรียนรู้วิธีการปรับตัวจะทำให้เป็นนิสัยแก่เด็ก และเด็กจะมีวิธีการพัฒนาไปเรื่อยๆ เพื่ออยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

9. สร้างเด็กให้เป็นเด็กรักการอ่าน การเล่านิทานเป็นการสร้างการเรียนรู้ให้กับลูก เป็นการเรียนรู้ที่มีความสนุกสนานสอดแทรกอยู่ จึงเป็นการปลูกฝังนิสัยรักการอ่านให้กับลูก เด็กจะเป็นคนที่รักการอ่านหนังสือ และอ่านหนังสือได้เร็ว มีสมาธิในการเรียนรู้

กรุงเทพฯธุรกิจกายใจ (2551) ได้ให้คุณค่าของนิทานไว้ว่า นิทานเป็นสื่อที่มีพลังในการพัฒนาเด็ก และเป็นเครื่องมือที่ใช้กันมากที่สุดในการจัดระบบประสบการณ์ของมนุษย์ คุณค่าของนิทานอยู่ที่ความสามารถในการสร้างสรรค์ประสบการณ์ที่เป็นไปได้ เพื่อให้เด็กได้มีโอกาสใช้ทักษะทางปัญญาในการแก้ปัญหา นิทานสามารถเปลี่ยนแปลงเด็กไปสู่ทิศทางที่เราต้องการได้ เพราะเด็กสามารถตอบสนองต่อการเล่านิทานได้เป็นอย่างดีตั้งแต่ในวัยทารก เด็กที่ได้ฟังนิทานตั้งแต่วัยทารกจะมีพัฒนาทักษะการฟังและการพูดที่ดี เพราะเขาจะได้ยินคำใหม่ๆ และท่วงทำนองการสนทนาแบบต่างๆ เสมอ เพราะสมองของเด็กๆ กำลังซึมซับทุกสิ่งทุกอย่าง นิทานจึงมีส่วนสำคัญที่จะช่วยปลูกฝังคุณธรรมความดี และความงดงามละเอียดอ่อนให้กับหัวใจดวงน้อยของเด็กได้

ไพพรรณ อินทนิล (2534) ได้กล่าวถึงคุณค่าของนิทาน ไว้ดังนี้

1. นิทานเป็นสื่อเชื่อมโยงความรักใคร่ ความใกล้ชิดระหว่าง พ่อแม่กับลูก ครูกับศิษย์ บรรณารักษ์กับเด็กๆ ที่มาใช้ห้องสมุด ทำให้เด็กเกิดความรู้สึกอบอุ่นเกิดความเชื่อมั่นในตนเอง รู้สึกว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคม

2. เพื่อสนองตอบต่อความต้องการของเด็กๆ ที่อยู่ในวัยอยากรู้อยากเห็น อยากรู้ มีประสบการณ์

3. ฝึกให้เด็กรู้จักฟัง มีสมาธิ รู้จักสำรวจอริยาบถของตนเอง

4. ช่วยเสริมสร้างพัฒนาการทางด้านภาษา ความคิด และจินตนาการที่สวยงามให้แก่เด็ก

5. นิทานให้ความบันเทิงแก่เด็กๆ ทำให้เด็กได้ผ่อนคลายอารมณ์ ได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลิน ทำให้เด็กมีอารมณ์แจ่มใส สมวัยและผ่อนคลายความตึงเครียด

6. ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ของเด็กๆ นิทานก่อให้เกิดจินตนาการ เด็กอาจจะเกิดความคิดสร้างสรรค์ในการแต่งนิทานขึ้นเอง หรือวาดรูปภาพตามจินตนาการหลังจากฟังนิทานแล้วทำให้เด็กๆ คิดว่าเขามีโลกส่วนตัวที่เขาจะคิดสร้างสรรค์อะไรก็ได้ ทำให้เกิดความภาคภูมิใจตามมา

7. เพิ่มพูนความรู้เล็กๆ น้อยๆ ให้กับเด็ก เช่น ด้านศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ภูมิศาสตร์ของประเทศต่างๆ ฯลฯ ทำให้เด็กสามารถตัดสินใจในด้านการแสดงออกและสนองต่อเหตุการณ์ต่างๆ ได้ถูกต้อง

8. ผู้เล่ามีโอกาสที่จะแทรกคำสั่งสอนไปในนิทานเท่าที่เด็กจะรับได้ เช่น การปลูกฝังคุณธรรมด้านต่างๆ สอนให้เด็กรักและเมตตาสัตว์ ไม่พูดเท็จ มีความซื่อสัตย์ มีใจโอบอ้อมอารี ไม่อิจฉาริษยากัน ฯลฯ เป็นการกลมกลืนนิสัยเด็กให้น่ารัก อ่อนโยนไม่เอาเปรียบผู้อื่น เป็นที่รักของทุกคน

จวีวรรณ กินาวงศ์ (2526) ได้สรุปคุณค่าของนิทานไว้ดังนี้

1. ช่วยชดเชยประสบการณ์ทางภาษาแก่เด็กในชนบทให้เท่าเทียมเด็กในเมือง เพราะบิดามารดาของเด็กตามชนบทไม่มีเวลาหรือไม่เห็นคุณค่าในการเล่านิทานให้เด็กฟัง
2. ช่วยเสริมสร้างพัฒนาการทางภาษาความคิดและจินตนาการที่สวยสดงดงามให้แก่เด็ก
3. ช่วยฝึกให้เด็กเป็นนักฟังที่ดี เข้าใจวิธีการปฏิบัติตัวขณะฟังนิทาน และสามารถเก็บใจความตามเรื่องราวที่ฟังคนอื่นเล่าได้ตามควรแก่วัยของเด็ก
4. ช่วยให้เด็กเกิดความสุขสนุกสนานเพลิดเพลิน มีความรู้สึกอบอุ่นและสนิทสนมกับผู้เล่า
5. ช่วยปลูกฝังความรู้สึกชอบฟังนิทานและการเล่าเรื่องและปลูกฝังความรู้สึกชื่นชอบในหนังสือนิทานก่อนที่จะอ่านได้อย่างเข้าใจ
6. ช่วยปลูกฝังให้เด็กเป็นคนใจกว้างยอมรับความเป็นจริงในชีวิต
7. ช่วยให้ครูและผู้ใหญ่ได้ทราบถึงความรู้สึกที่ซ่อนเร้น อยู่ในตัวของเด็กจากการสนทนาซักถาม

พัฒนา ชัชพงษ์ (2551) ได้กล่าวไว้ว่า นิทานคือ การเสริมสร้างความคิด ความมีวินัย และจริยธรรมด้านต่างๆ ให้กับเด็ก ที่สำคัญ นิทานคือสายป่านอันสวยงามที่ร้อยผูกสายใยระหว่างพ่อแม่กับเด็ก ครูกับนักเรียน ให้มีหน้าที่ที่มีความสุข หน้าที่แห่งการร่วมกันฝัน สร้างความอบอุ่น มั่นใจก่อนที่จะหลับตาลงในยามค่ำคืน สร้างรอยยิ้ม และความมั่นใจให้เกิดขึ้นในใจ และบนใบหน้าของเด็ก

กล่าวโดยสรุปถึงประโยชน์และคุณค่าของนิทานได้ว่า นิทานได้ให้คุณค่ามากมายกับเด็กๆ ซึ่งเราสามารถใช้นิทานเพื่อเป็นสื่อ ได้ตั้งแต่เมื่อเด็กอยู่ในครรภ์มารดา เด็กได้เรียนรู้โลกใบใหญ่ผ่านนิทาน นิทานสามารถพัฒนาสติปัญญา พัฒนาภาษา สร้างสมาธิ ฝึกให้เด็กมีจินตนาการ ส่งเสริมให้เด็กเกิดความฉลาดทางปัญญาและอารมณ์ นอกจากนั้น นิทานที่สอดแทรกคุณธรรมยังช่วยกล่อมเกล่าจิตใจของเด็กๆ นิทานไม่ได้จำกัดเฉพาะกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง นิทานยังเป็นสิ่งที่ทำให้เราเข้าใจวัฒนธรรมประเพณี รวมทั้งประวัติศาสตร์ของชนชาตินั้นๆ นิทานจึงเปรียบเสมือนกับสะพานที่เชื่อมให้เด็กๆ ได้เรียนรู้เรื่องราวต่างๆ

นอกจากนี้ นิทานยังมีคุณค่าต่อการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม นิทานสามารถเสริมสร้างความดี ความมีวินัย และจริยธรรมด้านต่างๆ ให้กับเด็กได้ โดยผู้เล่ามีโอกาสที่จะแทรกคำสั่งสอนไปในนิทานเท่าที่เด็กจะรับได้ เช่น การปลูกฝังคุณธรรมด้านต่างๆ เช่น การปลูกฝังคุณธรรมด้านความมีวินัยในตนเอง ทั้งด้านการปฏิบัติตามกฎระเบียบของสังคมที่ตนอาศัยอยู่ การเคารพสิทธิของผู้อื่น ฯลฯ ซึ่งจะเป็นการกล่อมเกลานิสาบเด็กให้น่ารัก รู้จักแสดงพฤติกรรมที่ถูกต้อง โดยไม่ต้องมีผู้ใดบังคับ ส่งผลให้เด็กเป็นที่รักของทุกคน

ประเภทของนิทาน

รัฐจวน อินทรกำแหง (2517) ได้แบ่งประเภทของนิทานไว้ดังนี้

1. นิทานปรัมปรา มีลักษณะที่เห็นได้ชัด คือ เรื่องค่อนข้างยาวอย่างซับซ้อน เป็นเรื่องเชิงสมมติว่าเกิดขึ้นที่โน่นที่นี่ แต่ไม่สามารถจะกำหนดให้แน่นอนลงไปได้

2. นิทานท้องถิ่น สั้นกว่านิทานปรัมปรา มักเป็นเรื่องเหตุการณ์เดียวและมีเรื่องของความเชื่อ ขนบประเพณีเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย หรืออาจเป็นเรื่องเกี่ยวกับวีรบุรุษประจำชาติ

2.1 นิทานที่อธิบายว่าทำไม

2.2 นิทานที่เกี่ยวกับความเชื่อ

2.3 นิทานที่เกี่ยวกับสมบัติลายแทง

2.4 นิทานที่เกี่ยวกับวีรบุรุษ

3. เทพนิยาย คือนิทานที่มีเทวดา นางฟ้าเป็นตัวสำคัญ

4. นิทานเรื่องสัตว์ คือที่สัตว์พูดได้ มีความคิดหรือการกระทำอย่างมนุษย์ นับว่าเป็นที่นิยมกันอย่างแพร่หลายมาก

5. นิทานตลกขบขัน เป็นเรื่องสั้นๆ แสดงท้องเรื่องชวนให้ขบขันอย่างไม่น่าจะเป็นไปได้ เหลือเชื่อ อาจแสดงถึงความโง่ ปฏิภาณไหวพริบที่แหลมคม การแก้แค้น การพนันขันต่อ การผจญภัยที่ผิดธรรมดา เป็นต้น

คลังปัญญาไทย (2551) ได้แบ่งประเภทนิทานดังนี้

1. นิทานพื้นบ้าน เป็นการเล่านิทานเรื่องเก่าแก่ก่อนประวัติศาสตร์ และเป็นที่ยอมรับแพร่หลายทั่วไปในทุกหนทุกแห่ง ในชุมชนทุกชั้น นิทานพื้นบ้านส่วนใหญ่มีการถ่ายทอดด้วยการบอกเล่าด้วยวาจา เรียกว่า วรรณกรรมมุขปาฐะ และมีการจดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร เรียกว่า วรรณกรรมลายลักษณ์ ข้อมูลทั้งสองประเภทยังคงมีการรักษาไว้ด้วยการจดจำ และด้วยการเก็บรักษาในรูปแบบของหนังสือ สามารถแบ่งประเภทของนิทานพื้นบ้านได้ดังนี้

1.1 ประเภทเทพนิยายหรือปรัมปรา (Fairy tale) เป็นเรื่องมหัศจรรย์เหนือธรรมชาติ เป็นความฝันและจินตนาการของผู้แต่ง

1.2 ประเภทชีวิตจริง (Novella) เป็นเรื่องที่ดำเนินอยู่ในโลกของความจริง มีการบ่งสถานที่และตัวละครชัดเจน อาจมีปฏิกิริยาหรืออิทธิฤทธิ์แต่เป็นไปได้ โดยใช้สถานที่ เวลา ตัวละครที่มาจากความจริง

1.3 ประเภทวีรบุรุษ (Hero tale) เป็นเรื่องที่มีหลายตอนขนาดยาวอาจคล้ายชีวิตจริงหรือจินตนาการเป็นเรื่องเล่าที่กล่าวถึงวีรบุรุษที่ต้องผจญภัยที่มีลักษณะเหนือมนุษย์

1.4 ประเภทนิทานประจำถิ่น (Sage) มักเป็นเรื่องแปลกพิสดารซึ่งเชื่อว่า เคยเกิดขึ้นจริง ณ สถานที่ใดสถานที่หนึ่ง บ่งบอกสถานที่และตัวละครชัดเจน อาจมาจากประวัติศาสตร์ อาจเป็นไปได้ทั้งมนุษย์ สัตว์ เทวดา ผี

1.5 ประเภทเล่าอธิบายเหตุผล (Explanatory tale) เป็นเรื่องอธิบายกำเนิด ความเป็นมาของสิ่งที่เกิดขึ้นในธรรมชาติ กำเนิดของสัตว์ว่าเหตุใดจึงมีรูปร่างลักษณะต่างๆ กำเนิดของพืช มนุษย์ ดวงดาวต่างๆ เป็นต้น

1.6 ประเภทเทพปกรณัมหรือเทพปกรณัม (Myth) เป็นเรื่องอธิบายถึงกำเนิดของจักรวาล มนุษย์ สัตว์ ปราบกฎการณ์ทางธรรมชาติ

1.7 ประเภทสัตว์ (Animal tale) เป็นเรื่องที่มีสัตว์เป็นตัวเอก โดยจะแสดงให้เห็นความฉลาดและความโง่เขลาของสัตว์ โดยเจตนาจะมุ่งสอนจริยธรรมหรือคติธรรม ซึ่งจัดเป็นเรื่องประเภทให้คติสอนใจ

1.8 ประเภทมุขตลก (Marry tale) เป็นเรื่องขนาดสั้นอาจเป็นเรื่องเกี่ยวกับมนุษย์ หรือ สัตว์ จุดสำคัญของเรื่องอยู่ที่ความไม่น่าเป็นไปได้

1.9 ประเภทศาสนา (Religious tale) เป็นเรื่องเกี่ยวกับศาสนา

1.10 ประเภทเรื่องผี เป็นเรื่องเกี่ยวกับผีต่างๆ ซึ่งไม่ปรากฏชัดเจนว่ามาจากไหน เกิดอย่างไร

1.11 ประเภทเข้าแบบ (Formula tale) เป็นเรื่องที่มีโครงเรื่องสำคัญเล่าเพื่อความสนุกสนานของผู้เล่าและผู้ฟังอาจมีการเล่นเกม แบ่งเป็นนิทานลูกโซ่

2. นิทานชาดก

นิทานชาดก หรือชาดก เป็นเรื่องเกี่ยวกับการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ แสดงถึงความเป็นมาในพระชาติต่างๆ ที่ได้เกิดมาสร้างบารมีเอาไว้เพื่อการตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า

3. นิทานกาพย์กลอน

มีลักษณะเป็นคำกลอนที่คล้องจองกันทั้งเรื่อง

4. นิทานสอนใจ

เป็นที่ให้แง่คิด บอกผลของการกระทำ

5. นิทานตลก

เป็นเรื่องเล่าที่มุ่งความสนุกสนาน ความบันเทิงใจอย่างแท้จริง เรื่องตลก เป็นที่ชื่นชอบของคนทุกชาติ ทุกภาษา นิทานตลกจึงมีมาก มีการจดจำและเล่าสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน

สรุปได้ว่า นิทานแบ่งออกเป็นหลายประเภท ซึ่งมีทั้งนิทานที่มาจากเรื่องจริงเล่าต่อกันมา เช่น นิทานพื้นบ้าน นิทานที่แต่งขึ้นจากจินตนาการ มีเรื่องราวที่เหนือความเป็นจริงจากธรรมชาติ เช่น เทพนิยาย เป็นต้น

ลักษณะนิทานที่เด็กสนใจ

สาวตรี รุญเจริญ (2549) ได้กล่าวไว้ว่า เด็กในแต่ละวัยมีความสนใจแตกต่างกัน ดังนี้

อายุ 2-4 ปี เด็กจะยึดตัวเองเป็นศูนย์กลาง ชอบฟังนิทานที่เกี่ยวกับสัตว์ และสภาพแวดล้อม

อายุ 4-6 ปี เด็กจะมีความสนใจตัวเองน้อยลง และหันมาสนใจสิ่งแวดล้อมภายนอกมากขึ้น มีอารมณ์ขัน ชอบฟังนิทานเกี่ยวกับสัตว์ที่พูดได้

อายุ 6-8 ปี เด็กจะสนใจเรื่องเกี่ยวกับ เทวดา นางฟ้า เรื่องลึกลับ และเริ่มสนใจเรื่องเกี่ยวกับ ธรรมชาติ ชอบเรื่องที่มีแง่ชวนสงสัย เด็กผู้ชายจะชอบการผจญภัย เด็กผู้หญิงจะชอบเรื่องภายในบ้าน

อายุ 8-10 ปี เด็กผู้หญิงยังคงชอบเกี่ยวกับนางฟ้าและบ้าน แต่เด็กผู้ชายจะสนใจเกี่ยวกับ วิทยาศาสตร์และประวัติศาสตร์

อายุ 10-12 ปี เด็กผู้ชายจะชอบการผจญภัย ลึกลับ วิทยาศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ชิวประวัติ ส่วนเด็กผู้หญิงยังคงสนใจชีวิตในบ้าน ธรรมชาติ เริ่มสนใจเรื่องรักๆ ใคร่ๆ

ความสนใจของเด็กตั้งแต่แรกเกิดจนถึงช่วงอายุ 14 ปี (ไพพรรณ อินทนิล, 2534)

ตั้งแต่แรกเกิด - 2 ขวบ

เด็กจะสนใจในตนเองและเด็กในวัยเดียวกัน ชอบฟังคำพูดที่คล้องจองกัน การเท่กลม การร้องเพลง เริ่มเรียนพูดเป็นคำๆ และเริ่มจำคำใหม่ๆ ชอบคู่มือโดยเฉพาะสีสดๆ ชอบสัตว์ โดยเฉพาะเด็กที่มีสัตว์เลี้ยงของตนเอง ชอบดูรูปหรือฟังเรื่องใกล้เคียงกับสิ่งแวดล้อมของตน ชอบดูหนังสือที่มีรูปภาพมากๆ ชอบฟังนิทานเรื่องสั้นๆ และเมื่อชอบเรื่องใดแล้วก็ชอบให้เล่าซ้ำแล้วซ้ำอีกโดยไม่รู้จักเบื่อหน่าย เรื่องที่เด็กวัยนี้ชอบ ได้แก่ บทกล่อมเด็ก นิทาน นิทานคำกลอน ปริศนาคำทาย ซึ่งเด็กวัยนี้ชอบมาก เพราะเป็นวัยอยากรู้อยากเห็น โดยเฉพาะถ้ามีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับสัตว์พูดได้หรือคิดทำเหมือนมนุษย์ เรื่องสังคมสัตว์ การดำเนินชีวิต ครอบครัวของสัตว์ การผจญภัยของสัตว์ต่างๆ

อายุ 4 - 6 ปี

วัยนี้สนใจสิ่งแวดล้อมรอบๆ ตัว ต้นไม้ ดอกไม้ สัตว์ พ่อ แม่ ญาติพี่น้อง เด็กวัยเดียวกัน ท้องฟ้า พระอาทิตย์ พระจันทร์ ดวงดาวต่างๆ เรื่องรูปทรงต่างๆ เสียง เป็นต้น ความสนใจเด็กวัยนี้สั้นมาก ประมาณ 5-10 นาที ของฟังคำคล้องจองต่างๆ ชอบฟังนิทานสั้นๆ การ์ตูน ชอบฟังคำพูดซ้ำสั้นๆ สนใจเรื่องธรรมชาติใกล้ตัวมากขึ้น เด็กวัยนี้ชอบนิทานประเภทสัตว์วิเศษ สัตว์พูดได้ เรื่องนางฟ้า เทวดา โดยเฉพาะก่อนนอน ชอบเรื่อง que แสดงถึงความยุติธรรมจบเรื่องด้วยความสุข เรื่องที่มีความตื่นเต้นเล็กน้อยจะช่วยให้ปรับตัวกับสถานการณ์อันใหม่ได้ดี

อายุ 6 - 8 ปี

เด็กต้องการที่จะแสดงออกซึ่งความสามารถหรือความสำเร็จในการเรียน การเล่นที่จะให้ผู้อื่นยอมรับ ต้องการความเป็นอิสระเป็นครั้งคราว แต่ก็ต้องการความช่วยเหลือ ความสนใจจากผู้ใหญ่ สนใจที่จะทดลองที่จะเลียนแบบการเล่น การเรียน วาดภาพ ปั้น ชีตเขียนตามความคิดของตน ต้องการ

ที่จะได้รับการยอมรับจากกลุ่มของตน โดยการแสดงความสามารถ ความสำเร็จในการเรียนหรือการเล่น ไม่ว่าจะเป็นการฟัง การเล่านิทาน ต้องการที่จะมีส่วนร่วมในกิจกรรมมาก ควรส่งเสริมให้แสดงออกพร้อมกันมากๆ ยังเป็นการดี ต้องการที่จะฟังนิทานเรื่องราวที่สนุก ชวนเพื่อฝัน เรื่องราวที่เต็มไปด้วยความอบอุ่น สามารถบอกได้ว่าใครดีใครผิด ต้องการความช่วยเหลือ คำแนะนำในการปรับตนที่จะเรียน เล่นรวมกลุ่มอย่างมาก ต้องการได้รับความรัก ความเมตตา และความสนใจจากผู้ใหญ่ เด็กวัยนี้ชอบอ่านหนังสือประเภทนิทานผจญภัย นิทานพื้นบ้านง่ายๆ และจำขึ้นเรื่องเทวดานางฟ้า เรื่องเกี่ยวกับการละเล่นของเด็กต่างๆ เรื่องประเพณี เรื่องเกี่ยวกับของเล่นเครื่องกลไก เรื่องเกี่ยวกับชีวิตประจำวันที่เขียนสนุกๆ และเรื่องสร้างจินตนาการความคิดฝัน

อายุ 8-10 ปี

เด็กวัยนี้มีความสนใจในการอ่านมากทั้งสองเพศ อ่านนิทาน นิยาย เช่น นิทานตำนาน เด็กวัยนี้ไม่ชอบเรื่องหวาดเสียวตื่นเต้นเกินไป ความสนใจของเด็กวัยนี้ขยายกว้างออกไป คือ สนใจในสิ่งแปลกใหม่ สี สันตษะดุคตา ภายระบายสี เด็กเริ่มมีอุดมคติยึดมั่นบุคคลใดบุคคลหนึ่งและเลียนแบบการกระทำ ฉะนั้นการเขียนเรื่องควรสร้างตัวละครให้มีลักษณะ โน้มน้าวจิตใจเด็กให้เกิดเจตนาที่ดี เช่น เสียสละ ชัยชนะ และกล้าหาญ สามารถเอาชนะอุปสรรคได้ เด็กจะชื่นชอบและอยากทำตาม นอกจากนี้ยังสนใจเรื่องราวของเด็กอื่นในวัยเดียวกันว่ามีความเป็นอยู่อย่างไร

ต้องการแบบอย่างในการประพฤติปฏิบัติ ตลอดจนแนวในการสืบเสาะที่จะรู้ความจริงทั้งหลาย ต้องการที่จะมีส่วนร่วมในการเล่น การทำงาน เอาใจเพื่อนฝูงได้มากยิ่งขึ้น และเริ่มจะมีเพื่อนที่ถูกต้องกัน ต้องการที่จะได้รับการส่งเสริมที่จะแสดงออกทางการเล่นเกม การกีฬา การประดิษฐ์คิดค้นต่างๆ สนใจนิทาน เรื่องราว และสามารถเล่าสู่เพื่อนฟังได้ดีขึ้น มีความอยากรู้อยากเห็นและสนใจสิ่งต่างๆ ว่าเกิดขึ้นได้อย่างไร ช่างสังเกต สามารถจำคำบอกเล่าหรือเหตุการณ์ที่ผ่านมาได้ ต้องการได้รับประสบการณ์ใหม่ๆ แปลกๆ สนใจเพลง นิทาน นิยาย เรื่องจริง สามารถเล่าเรื่องหรืออ่านหนังสือให้ฟังด้วยความตั้งใจ และชอบอ่านหนังสือเป็นกิจกรรมที่พอใจเท่าๆ กับเป็นงานอดิเรก

เด็กผู้ชายและเด็กผู้หญิงมีความสนใจแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด เด็กผู้ชายชอบเรื่องเครื่องยนต์ กลไก การผจญภัย ความตื่นเต้น การต่อสู้ วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ การทดลองง่ายๆ ส่วนเด็กผู้หญิงชอบเรื่องกระจุ้มกระจิม นิทาน นิยาย ธรรมชาติที่สวยงาม การแต่งกาย เสื้อผ้า การบ้านการเรือน ทั้งเด็กผู้ชายและเด็กผู้หญิงจะชอบเหมือนกันในเรื่องเกี่ยวกับเครื่องเล่น ปลูกต้นไม้ เลี้ยงสัตว์ ภูเขาวิรุณและวีระสตรี วรรณคดี นิยายสำหรับเด็กง่ายๆ เทพบุตร ชาคก สุภายิต คำพังเพยต่างๆ เรื่องตลก การ์ตูนจำขึ้น เข้าใจปัญหาสังคมบ้าง นิยายวิทยาศาสตร์ง่ายๆ คณิตคิดง่าย เรื่องศาสนาต่างๆ เช่น กฎแห่งกรรม การใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ งานยามว่าง การประดิษฐ์ง่ายๆ เรื่องชีวิตประวัติบุคคลสำคัญต่างๆ มีความรู้สึกต้องการในการเลือกเพื่อนเข้ากลุ่มว่ามีความสำคัญมาก หนังสือสำหรับเด็กวัยนี้ยังเน้นเรื่องรูปและเนื้อเรื่องเท่าๆ กัน หรือรูปอาจจะลดน้อยลงได้

อายุ 10 – 12 ปี

เด็กวัยนี้อ่านหนังสือคล่อง เป็นระบบที่มีความสนใจในการอ่านอย่างแท้จริง เด็กหญิงและเด็กชายแยกกันอ่านหนังสือตามความสนใจของตน เด็กผู้หญิงชอบเรื่องกระจุ้มกระจิม นิทานชีวิตครอบครัว สัตว์เลี้ยง เรื่องของธรรมชาติ เด็กผู้ชายชอบกีฬา การผจญภัย เรื่องส่งเสริมความเป็นพระเอกและเรื่องเกี่ยวกับชีวิตจริงมากขึ้น เรื่องสารคดีที่ให้ความรู้ในด้านต่างๆ เด็กวัยนี้เป็นวัยที่เริ่มบูชาวีรบุรุษวีรสตรี ฉะนั้นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับประวัติบุคคลสำคัญต่างๆ เด็กวัยนี้จะชอบอ่านมาก เด็กจะเริ่มเพื่อฝึกฝนถึงความคิดในอาชีพ ในอนาคตบ้างเป็นครั้งคราวและเริ่มต้องการแบบอย่างความประพฤติจากบุคคลตัวอย่าง ต้องการแบบอย่างในการแก้ปัญหาต่างๆ ฉะนั้นสิ่งที่หาได้ง่ายอาจได้จากนิทาน เรื่องสั้น เรื่องการผจญภัยต่างๆ ต้องการจะแสดงความรู้สึกรู้สึกนึกคิดทำนองการวิจารณ์ตัวละคร และเรื่องราวที่อ่าน ต้องการความเพลิดเพลินจากการอ่าน การใช้เวลาว่างในการประดิษฐ์สิ่งของง่ายๆ สนใจในการอ่านหนังสือหลายรสนหลายประเภท คล้ายกับว่าต้องการที่จะสำรวจ และให้ได้มาในสิ่งที่ตนสนใจเริ่มเรียนวรรณคดีได้ดีขึ้น

อายุ 12 – 14 ปี

เด็กวัยนี้ต้องการอิสรภาพ ต้องการการค้นพบความจริงด้วยตนเอง และต้องการแสวงหาอุดมคติในชีวิต ซึ่งความต้องการต่างๆ เหล่านี้จะเป็นรากฐานนำไปสู่ความต้องการในการเลือกหนังสืออ่าน เด็กวัยนี้มีความสนใจในสิ่งหนึ่งๆ โดยเฉพาะเป็นพิเศษ เริ่มมีความสนใจและเข้าใจในธรรมชาติของความรัก เด็กชายชอบเรื่องของเครื่องยนต์กลไกที่มีความสลับซับซ้อน ชีวิตประวัติบุคคลสำคัญ การเดินทาง ท่องเที่ยว การผจญภัย มีความสนใจเกี่ยวกับความรู้สึกของตนเองและของบุคคลอื่นอย่างเป็นจริงเป็นจัง สนใจในความงามของร่างกาย เริ่มอยากอ่านหนังสือเรื่องรักๆ ใคร่ๆ มีความรักหมูรักคณะ เด็กหญิงมีความสนใจธรรมชาติที่เป็นจริงมากขึ้น แต่ไม่ชอบหนังสือที่เป็นหลักวิชาการจนเกินไป ชอบอ่านนวนิยายมากขึ้น บทละครและคำประพันธ์เรื่องรักๆ ใคร่ๆ ที่สะท้อนอารมณ์หนังสือ เกี่ยวกับงานอดิเรกและอาชีพ ชอบหนังสือประเภทวิทยาศาสตร์ การเดินทาง สังคม ธรรมชาติ ชีวิตประวัติ และเรื่องเกี่ยวกับเด็กวัยเดียวกับตน เรื่องที่แต่งเกินความเป็นจริง หนังสือวัยนี้จะเน้นเรื่องมากกว่ารูป ทั้งเด็กผู้ชายและเด็กผู้หญิงจะชอบอ่านนวนิยาย และนิยายสาร

กล่าวโดยสรุป เด็กแต่ละวัยจะมีความสนใจนิทานแตกต่างกันไป และความสนใจนิทานก็จะเปลี่ยนไปตามวัยของเด็ก นอกจากนี้เด็กแต่ละคนก็มีความสนใจที่ไม่เหมือนกัน เมื่อเด็กสนใจในเรื่องใดๆ ผู้ที่มีความเกี่ยวข้องก็ควรจะส่งเสริมด้านนั้นๆ

การเลือกนิทานสำหรับเด็ก

สาวตรี รุญเจริญ (2549) ได้สรุปลักษณะนิทานที่เหมาะสมกับเด็กไว้ดังนี้

1. เป็นเรื่องง่ายๆ ใจความสมบูรณ์ในตัวเอง มีการดำเนินเรื่องได้อย่างรวดเร็ว เน้นเหตุการณ์อย่างเดียวให้เด็กพอคาดคะเนเรื่องราวได้บ้าง อาจจะสอดแทรกเกร็ดความรู้ที่ชวนให้เด็กสงสัย เพื่อให้เรื่องมีรสชาด น่าตื่นเต้นมากขึ้น
2. มีบทสนทนาหลายๆ เพราะเด็กส่วนมากไม่สามารถฟังเรื่องราวที่เป็นความเรียงได้ดีพอ และภาษาที่ใช้ต้องสละสลวย และไม่ควรรใช้ศัพท์แสง ควรใช้ภาษาง่ายๆ
3. เป็นเรื่อง que เด็กมีความสนใจ เช่น เรื่องที่เกี่ยวกับเด็ก ครอบครัว สัตว์ หรือเรื่องที่เด็กจินตนาการตามได้
4. มีตัวละครเอก และตัวประกอบ ซึ่งตัวละครแต่ละตัว ควรเน้นให้เห็นลักษณะเด่น
5. เนื้อเรื่องควรสอดแทรกคติธรรมมีคติสอนใจ
6. เนื้อเรื่องไม่ยาวจนเกินไป จนทำให้เด็กเกิดความเบื่อหน่าย โดยปกติจะมีความยาวประมาณ 15-20 นาที

ไพพรรณ อินทนิล (2534) ได้กล่าวถึงหลักในการเลือกเรื่องดังนี้

1. เลือกเรื่องให้เหมาะสมกับความสนใจของเด็กแต่ละวัย เด็กเล็กสนใจสิ่งที่อยู่ใกล้ตัว เพราะประสบการณ์ยังน้อย ควรเลือกเรื่องที่เข้าใจง่ายตัวละครน้อยไม่ตื่นเต้นหวาดเสียว พอเริ่มโตขึ้นความสนใจก็ขยายตัวกว้างขึ้น
2. เลือกเรื่อง que ผู้เล่านิทานอยากเล่า เป็นเรื่อง que ผู้เล่าชอบพอใจที่จะเล่าจะทำให้เล่าได้ดี เล่าได้สนุกสนานมีชีวิตชีวา
3. เลือกเรื่องที่เหมาะสมกับวิธีการเล่า และสื่อประกอบการเล่า เทคนิคและวิธีการเล่า นิทานมากมาย การเลือกนิทาน que เล่าจึงต้องพิจารณาความสามารถและความถนัด ตลอดจนวิธีการเล่าของผู้เล่า และสื่อ que จะใช้ประกอบการเล่า จึงจะทำให้การเล่านิทานประสบความสำเร็จ
4. เลือกเรื่อง que มีสาระ ข้อคิด que จะช่วยปลูกฝังและส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่ดีงามให้กับเด็ก ทั้งนี้ผู้เล่าจะต้องมีกลอุบายอันแยบยลในการเล่า que จะไม่ทำให้เขาารู้สึกว่าถูกสอนเรื่องศีลธรรมจรรยา
5. เลือกเรื่อง que ให้ความสนุกสนาน เรื่องขำขันเป็นนิทาน que ผู้ฟังชอบมาก แต่ไม่ใช่ทุกครั้งหรือทุกเรื่อง que เล่าจะต้องเป็นนิทานขำขัน
6. เลือกเรื่อง que มีความเคลื่อนไหวอยู่ในเรื่อง โดยเฉพาะเรื่อง que จะเล่าแก่เด็กๆ ควรจะให้มีความกระตือรือร้นที่จะตอบคำถามว่าใครทำอะไรได้มากที่สุด

7. ควรเลือกนิทานที่มีเนื้อเรื่องเร้าใจ ทำให้เกิดความตื่นเต้นอยากฟังไปจนจบ การผูกเรื่องต้องให้แนบเนียนและมีเรื่องพลิกย่อยที่น่าออกนอกทางได้น้อยที่สุด ควรเลือกนิทานที่จบในตัวของมันเอง

8. ควรเลือกเรื่องที่มีคำซ้ำ ข้อความซ้ำๆ และคล้องจองกัน สำหรับเด็กเล็ก เพราะเป็นสิ่งที่ช่วยให้เด็กคิดใจและสนุกสนานมาก

9. ควรเลือกเรื่องที่ทำให้ความรู้สึกสะเทือนใจ เช่น รัก เกลียด โกรธ สอดแทรกอยู่ด้วย ผู้ฟังนิทานก็ไม่ชอบเรื่องที่จืดชืด ควรมีตอนที่ตื่นเต้น เสรี โศก สอดแทรกลงไปด้วย

10. นิทานเรื่องผี เด็กมักจะรู้สึกทั้งอยากฟัง ทั้งกลัว ผู้เล่าควรเลือกเรื่องผีที่น่าเอ็นดู ไม่น่ากลัว ผีที่คอยช่วยเหลือคนดี หรือเรื่องผีที่กลัวผีด้วยกันเอง

11. นิทานพื้นเมือง ดำนาน เป็นนิทานที่อธิบายที่มาของชื่อหรือสิ่งต่างๆ ควรนำมาเล่าให้เด็กฟังเพราะเป็นนิทานที่เล่าง่ายที่สุด เนื่องจากรูปแบบ โครงเรื่องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีลักษณะการดำเนินเรื่องตรงไปตรงมาและรวดเร็ว

12. เทพนิยายและเทพปกรณัม เด็กๆ ชอบฟังมากเพราะมีเรื่องผจญภัยตื่นเต้นเร้าใจ

13. ควรเลือกเรื่องให้เหมาะสมกับเพศของผู้ฟังในกรณีที่ฟังนิทานทั้งกลุ่มเป็นเพศเดียวกัน

14. ควรเลือกเรื่องที่แสดงออกถึงความเฉลียวฉลาดในการแก้ปัญหา หรือการใช้ปฏิภาณไหวพริบ เด็กจะคิดใจความสามารถของตัวเอง

ฉวีวรรณ ถินวงศ์ (2526) ได้สรุปการเลือกนิทานสำหรับเด็กไว้ดังนี้

1. เป็นเรื่องที่ยาก แต่สมบูรณ์ในตัว เน้นเหตุการณ์อย่างเดียวให้เด็กพอคาดคะเนเรื่องได้ อาจสอดแทรกเกร็ดที่ชวนให้เด็กสงสัยว่าอะไรจะเกิดขึ้นต่อไปเพื่อทำให้เรื่องมีรสชาติตื่นเต้น

2. เป็นเรื่องที่เด็กมีความสนใจอาจจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับชีวิตของเด็กๆ และสัตว์ต่างๆ ได้

3. ควรมีบทสนทนาหลายๆ เพราะเด็กส่วนมากไม่สามารถฟังเรื่องที่เป็นความเรียงได้ดี และภาษาที่ใช้ต้องสละสลวยเหมาะสมกับวัยเด็กไม่ควรใช้ภาษาแสดง

4. มีการกล่าวซ้ำคำหรือประโยค วลี เพื่อเด็กจำได้ง่ายและรวดเร็ว

5. ควรเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นภายในครอบครัวและเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของเด็กเป็นส่วนรวม แต่ระวังอย่าให้กระทบกระเทือนปมด้อยของเด็กหรือเป็นเรื่องที่เด็กจะเกิดจินตนาการตามได้ เช่น ความรักของพ่อแม่ที่มีต่อลูก พี่รักน้อง พ่อรักลูก ฯลฯ

6. เนื้อเรื่องถึงจุดสุดยอดง่ายและน่าฟังพอใจ เมื่อเล่าจบเด็กควรมีความสุขหรือทุกข์ก็ต้องมีคิดสอนใจไว้ด้วย

7. ในเรื่องควรมีตัวละครที่เด็กสามารถสมมุติเป็นตัวเองได้ ไม่ควรเลือกที่มีตัวละครหลายตัว เพราะจะทำให้เด็กสับสน และชื่อของตัวละครควรเป็นภาษาไทยเป็นชื่อง่ายๆ ที่เด็กเข้าใจความหมายได้

8. เนื้อเรื่องควรสอดแทรกคตินิยมสอนตัวละคร ให้มีมารยาทให้เป็นเด็กคือบรมเด็กให้รู้ว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

จะเห็นได้ว่า การเลือกนิทานสำหรับเด็ก ควรพิจารณาจากหลายๆ องค์ประกอบ เช่น ความสนใจของเด็กแต่ละวัย ความเหมาะสมของเนื้อหา เวลา วิธีการเล่า เนื้อเรื่องที่เลือกมาควรมีการสอดแทรกซึ่งคุณธรรมจริยธรรม เพื่อให้เกิดความงอกงามในจิตใจของเด็ก ที่นอกเหนือไปจากการได้รับความสนุกเพลิดเพลินเพียงอย่างเดียว เพราะการเลือกนิทานที่เหมาะสมยังเป็นการพัฒนาความฉลาดทางสติปัญญา และความฉลาดทางอารมณ์อีกด้วย

องค์ประกอบของนิทาน

นพดล สังข์ทอง (2549) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของนิทานไว้ดังนี้

แก่นเรื่อง

แก่นเรื่อง หรือ Theme คือแนวคิดที่ผู้อ่านสรุปได้หลังจากอ่านเรื่องจบลง โดยอาจจะสรุปจากข้อความที่ปรากฏอยู่ในเรื่อง ที่เป็นประโยชน์สำคัญจากเหตุการณ์การกระทำ หรือคำพูดของตัวละคร แก่นเรื่องบางเรื่องอาจเน้นไปที่ธรรมะย่อมชนะอธรรม ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ความกตัญญูเป็นเครื่องหมายของคนดี เหล่านี้เป็นต้น

การแต่งนิทาน ควรมีแก่นเรื่องเพียงแก่นเดียว จะเสนอแนวคิดประเด็นไหนก็ควรเลือกมาสักประเด็น วิธีที่จะหาแนวคิดมาใส่ไว้ในนิทาน วิธีที่ง่ายที่สุดคือ ลองอ่านนิทานเรื่องดีๆ หรือเรื่องที่ได้รับการยกย่องที่นักเขียนท่านอื่นเขียนไว้แล้วสักเรื่อง อ่านจบแล้วลองถามตัวเองว่าได้ข้อคิดอะไรจากเรื่องนั้นๆ

โครงเรื่อง

คำว่า “โครง” หมายถึง ร่างของสิ่งต่างๆ ที่คูกกันอยู่เป็นรูป เช่น โครงกระดูก โครงว่าว เป็นต้น โครงเรื่อง หรือ Plot คือเค้าเรื่องคร่าวๆ ที่กำหนดขึ้นเป็นการกำหนดเหตุการณ์ของเรื่องว่ามีเหตุการณ์อะไร ดำเนินไปในลักษณะใด เพื่อเป็นแนวให้แต่งเรื่องตามเค้าโครงนั้น ซึ่งเหตุการณ์ดังกล่าวนี้ จะต้องมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวเกี่ยวโยงกันไปจนจบเรื่อง

โครงเรื่องในนิทานที่เด็กๆ ชอบ เช่น เรื่องเกี่ยวกับการผจญภัย เรื่องเหนือธรรมชาติ พ่อมดนางฟ้า ปีศาจ เรื่องเกี่ยวกับสัตว์ เรื่องเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์ เป็นต้น ทั้งนี้การสร้างโครงเรื่องที่เร้าใจ สนุกสนาน ชวนติดตาม ย่อมทำให้ผู้อ่านสนใจมากกว่าเรื่องที่มีโครงเรื่องเรียบๆ

ตัวละคร

ตัวละคร หรือ Characters คือผู้ที่มีบทบาทปรากฏอยู่ในเรื่อง ตัวละครอาจเป็นคน สัตว์ สิ่งของ หรืออะไรก็ได้ โดยปกติตัวละครในนิทานจะมีไม่มาก ทั้งนี้ก็เพื่อความกระชับในการดำเนินเรื่องนั่นเอง

การกำหนดหรือการสร้างตัวละครในนิทานนั้นมีหลักเกณฑ์ที่ไม่ควรมองข้ามเป็นต้นว่า ตัวละครจะต้องสมจริง มีเหตุผลที่ไปที่ไป ตัวละครที่เป็นสัตว์ที่มีอำนาจได้แก่ สิงโต เสือ ช้าง ส่วนตัวละครที่แสดงถึงความเจ้าเล่ห์ขี้โกง ได้แก่ สุนัขจิ้งจอก หมาป่า ตัวละครที่มักมีปัญหาบ่อยได้แก่ ลา หรืออาจรวมเต่าไปด้วยก็ได้ ตัวละครที่ชุกชุนมักเป็นสัตว์ทุกชนิด โดยเฉพาะลิง ตัวละครที่อายุยืนจะเป็นตัวไหนไปไม่ได้ นอกจากนั้นสัตว์บางตัวก็ไม่ควรนำมาใช้ในการแต่งนิทาน เช่น ไล่เดือน กิ้งกือ แมลงสาบ งู เพราะเด็ก ๆ จะไม่ชอบสัตว์จำพวกนี้ โดยเฉพาะงู ถ้าไปเขียนว่างูเป็นสัตว์ที่ใจดี มีเมตตา ไม่ทำร้ายใคร อาจทำให้เด็ก ๆ เข้าใจผิดคิดว่างูไม่มีพิษก็ได้

การกำหนดตัวละครก็ต้องมีชื่อตัวละครด้วย สิ่งไม่ควรระวังอีกประการหนึ่งในการกำหนดชื่อตัวละครก็คือ อย่าให้ชื่อของตัวละครคล้ายๆ กัน จนผู้อ่านสับสน เช่น ตัวเอกชื่อ ธง ตัวร้ายชื่อ ธร หรืออย่าตั้งชื่อให้กำกวมว่าเป็นเพศไหน เพราะชื่อของตัวละครสามารถบ่งบอกถึงเพศได้เป็นอย่างดี อย่างนี้เป็นต้น

ในนิทานเรื่องหนึ่งๆ ควรให้มีตัวละครทั้งผู้หญิงและผู้ชายพอๆ กัน อย่าเขียนให้มีเฉพาะตัวละครเพศใดเพศหนึ่ง เพราะจะทำให้ได้ผู้อ่านเพียงกลุ่มเดียว

เพราะฉะนั้นการกำหนดตัวละครให้เหมาะสมก็เป็นสิ่งที่จำเป็นในการแต่งนิทานที่นักเขียนไม่ควรจะมองข้ามเช่นกัน

ฉาก

ฉาก หรือ Setting คือสภาพแวดล้อมที่อยู่รอบตัวละครในขณะที่เกิดเหตุการณ์ เช่น ในป่า ทุ่งนา ภูเขา ห้องนอน ตลาด ทะเลทราย ห้างสรรพสินค้า เป็นต้น

ฉากที่ไม่ควรนำมาใช้ในการแต่งนิทานได้แก่ฉากที่น่ารังเกียจ ฉากที่สกปรกน่าขยะแขยง เป็นต้นว่า ในบ่อส้วม ในกองขยะเน่าเหม็น เป็นต้น

ลีลาหรือท่วงทำนองการเขียน

ท่วงทำนองการเขียน หรือ Style คือการใช้ภาษาและอารมณ์ในการถ่ายทอดเรื่องราว การใช้ถ้อยคำสำนวนเพื่อสร้างความสนใจ ทำให้ผู้อ่านคล้อยตามหรือมีอารมณ์ร่วมไปกับตัวละครนั้นๆ

การเขียนนิทานจะต้องใช้ทำนองการเขียนที่กระชับ อ่านแล้วได้ใจความทันที ที่สำคัญจะต้องเร้าใจด้วย

มุมมองในการเล่าเรื่อง

มุมมองในการเล่าเรื่อง หรือ Point of View คือสิ่งที่ผู้แต่งกำหนดว่าจะให้ใครเป็นคนเล่าเรื่อง ในนิทานโดยส่วนใหญ่ ผู้แต่งจะเป็นผู้เล่าเรื่องเพียงคนเดียวโดยตลอด ในนิทานมักจะใช้สรรพนามบุรุษที่ 3 ในการเล่าเรื่อง เช่น “ยังมีชายหนุ่มคนหนึ่ง ซึ่งเขาเป็นคนยากจน” ถ้าเป็นการเล่าโดยใช้

สรรพนามบุรุษที่ 1 ก็จะเป็น “ฉันคือชายหนุ่มที่ยากจนคนหนึ่ง” ซึ่งวิธีการเล่าเรื่องแบบนี้มักไม่ปรากฏในนิทาน ส่วนใหญ่จะเป็นการเขียน “เรื่องสั้น” เสียมากกว่า

บทสนทนา

บทสนทนา หรือ Dialogue คือคำพูดโต้ตอบของตัวละครซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญที่จะทำให้นิทานน่าอ่านยิ่งกว่าการเขียนบรรยายเพียงอย่างเดียว เช่น

“เฮ้ย...เจ้าเต่า มาวิ่งแข่งกันไหม” กระต่ายทำเต่าในตอนเช้าวันหนึ่ง

“วิ่งแข่งแล้วได้อะไร เสียเวลาเปล่า” เต่าปฏิเสธ

“นี่เจ้าเต่า เอ็งนะนอกจากจะได้รับฉายาว่าเชื่องช้าแล้ว ยังขี้ขลาดตาขาวอีกด้วย ข้าเพิ่งรู้แน่ชัดก็วันนี้แหละ”

“นี่เอ็งดูถูกกันมากเกินไปแล้วนะ งั้นเรามาวิ่งแข่งกัน ใครถึงเส้นชัยก่อนเป็นผู้ชนะ” เต่ารับคำท้า

การใช้บทสนทนาควรให้สมจริง เช่น ตัวละครเมื่อพูดกับเพื่อนก็มักจะแทนตัวเองว่า “ข้า” จะไม่ใช่ว่า “ข้าพเจ้า” หรือ “กระผม” เพราะไม่สมจริง ไม่เป็นธรรมชาติ นอกจากนี้บทสนทนาของตัวละครควรสอดคล้องกับฐานะและอุปนิสัยของตัวละครด้วย

ในการสร้างบทสนทนาของตัวละครอย่าลืมว่าต้องใส่เครื่องหมายอัญประกาศ (“เรา”) ครอบคำพูดด้วย

การเปิดเรื่อง

การเปิดเรื่อง หรือ Opening คือการเริ่มต้นเหตุการณ์แรกของนิทานที่ผู้เขียนจะต้องเปิดเรื่องให้น่าสนใจ ส่วนมากในนิทานมักจะเปิดเรื่องด้วยคำพูดที่ว่า “กาลครั้งหนึ่งนานมาแล้ว...” แต่ในนิทานสมัยใหม่มักจะมีการเปิดเรื่องที่หลากหลายมากขึ้น อาจนำเหตุการณ์ตอนใดตอนหนึ่งมาเปิดเรื่องก็ได้ เช่นเรื่อง ราชสีห์กับหนู แทนที่จะเปิดเรื่องว่า “กาลครั้งหนึ่งนานมาแล้ว ยังมีราชสีห์ตัวหนึ่ง...” ถ้าจะเขียนใหม่โดยเปิดเรื่องด้วยเหตุการณ์ก็ย่อมได้

การดำเนินเรื่อง

การดำเนินเรื่อง หรือ Action คือการกำหนดให้ตัวละครแสดงบทบาทเรื่องราวไปตามที่ผู้เขียนกำหนดไว้ในโครงเรื่อง เพื่อสื่อสารเรื่องราวให้ผู้อ่านทราบว่านิทานเรื่องนั้นมีเนื้อหาลักษณะอย่างไร

การดำเนินเรื่องที่ดีนั้นจะต้องทำให้ผู้อ่านเกิดความอยากรู้อยากติดตามอ่านต่อ อาจแทรกบทพูดที่จำเป็นเพื่อให้เกิดการดำเนินเรื่องต่อไป แต่ทั้งนี้ทั้งนั้น ถ้าไม่จำเป็นก็ไม่ควรใช้บทพูดพร่ำเพรื่อ เช่น ตัวละครที่ 1 เดินมาพบกับตัวละครที่ 2 แล้วถามว่า “กินข้าวหรือยัง” ตัวละครที่ 2 ตอบว่า “กินเรียบร้อยแล้ว” ตัวละครที่ 1 ถามต่อว่า “แล้วจะไปไหน” ตัวละครที่ 2 ตอบว่า “ไปที่ยิว” อย่างนี้เป็นต้น คือการสนทนาที่ไม่จำเป็นต่อเหตุการณ์ก็ไม่ควรนำมาใส่ให้เรื่องยืดเยื้อจนน่าเบื่อ



การปิดเรื่อง

การปิดเรื่อง หรือ Ending คือการจบเรื่องซึ่งจะคลี่คลายปมสงสัย ปมปัญหาของเรื่อง หรือ อาจจะทำให้ค้างไว้ให้ผู้อ่านคิดต่อเองก็ได้ ถือว่าเป็นจุดสุดยอดของเรื่อง

การจบเรื่องมีหลายลักษณะ จบแบบให้ผู้อ่านประทับใจ จบแบบธรรมดา จบแบบให้ผู้อ่านคิดต่อหรือจะจบแบบหักมุมก็แล้วแต่ความต้องการของผู้เขียน ในนิทานอีสปมักจะจบลงด้วยประโยคที่ว่า “นิทานเรื่องนี้สอนให้รู้ว่า...” แต่นิทานในปัจจุบันมักจะจบด้วยการทิ้งท้ายเหตุการณ์หรือคำพูดที่ทำให้ผู้อ่านได้คิดต่อ อย่งไรก็แล้วแต่ การจบในลักษณะใดก็ควรดูความเหมาะสมของเรื่องและจุดมุ่งหมายในการเขียนด้วย

เทคนิคง่ายๆ ที่ควรรู้ก่อนแต่งนิทาน

นพดล สังข์ทอง (2549) ได้สรุปเทคนิคง่ายๆ ที่ควรรู้ก่อนแต่งนิทานดังนี้

1. การตั้งชื่อเรื่อง ควรกระชับและกะทัดรัด ก็คือ สั้น ได้ใจความ และสื่อความหมายได้ตรงประเด็น ไม่ควรรวบรัด คือทำให้สั้นเข้าไว้ โดยไม่คำนึงถึงความหมายที่จะสื่อ เช่นตั้งชื่อเรื่องว่า อาทิตย์ ซึ่งอาจทำให้ผู้อ่านไม่ทราบว่า เป็นวันอาทิตย์ หรือเป็นเรื่องของดวงอาทิตย์ หรือคนชื่ออาทิตย์ กันแน่ การตั้งชื่อเรื่องอย่างรวบรัดเช่นนี้ ไม่เหมาะในการตั้งชื่อนิทาน แต่อาจเหมาะกับการตั้งชื่ออย่างอื่นที่ต้องอาศัยการตีความ

มีผู้เชี่ยวชาญทางด้านหนังสือเด็กกล่าวว่า ชื่อเรื่องที่เด็กชอบนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นชื่อสัตว์ และในชื่อเรื่องจะต้องมีคำว่าลูก คำว่าวิเศษ มหัศจรรย์ ฯลฯ รวมอยู่ด้วย แต่ก็ใช่ว่าตั้งชื่อเป็นอย่างอื่นแล้วเด็กจะไม่ชอบ ที่สำคัญการตั้งชื่อเรื่องควรกะทัดรัด ตามที่ได้กล่าวมาแล้ว

2. การกำหนดตัวละครต้องให้สมจริงแม้ว่าเรื่องที่เขียนนั้นจะเหนือจริง คำว่า “สมจริง” กับ “เหนือจริง” นั้นแตกต่างกัน สมจริง ก็คือสมเหตุสมผล ตัวละครบางตัวอาจจะหาะได้ เช่นนี้เรียกว่า “เหนือจริง” แต่หาะได้เพราะมีวิชาอาคม มีเวทมนตร์ อย่างนี้มีเหตุผลมารองรับทำให้เกิดความ “สมจริง” ได้ หรือถ้าสมมุติเป็นสัตว์ก็ต้องศึกษาอุปนิสัยพฤติกรรมธรรมชาติของสัตว์นั้นๆ ด้วย

3. การเลือกตัวละครต้องให้น่าเชื่อถือ เช่นตัวละครที่เป็นผู้ปกครองปาก็ควรเป็น สิงโต หรือ เสือ ไม่ควรให้เป็นแพะ หรือ ไก่มาเป็นเจ้าป่า เพราะแค่เจอสุนัข ไก่ก็ร้องกะตึกๆ แล้ว

4. ตัวละครในนิทานควรมีชื่อเสียงเรียงนาม การตั้งชื่อตัวละครก็ควรสอดคล้องกับความเป็นจริง นอกจากนี้อย่าลืมว่า...ชื่อของตัวละครต้องบอกเพศได้ด้วยดังได้กล่าวมาแล้วในบทก่อนนี้

5. ฉากของเรื่องก็ควรจะต้องตามความเป็นจริง เช่น ถ้าเขียนว่าพระเอกนั่งรถไฟไปลงที่สถานีรถไฟจังหวัดแม่ฮ่องสอนนั้นผิดความสมจริงแน่นอน เพราะจังหวัดแม่ฮ่องสอนยังไม่มีรถไฟ หรือพระเอกพานางเอกไปดูพระอาทิตย์ตกที่ทะเลหัวหิน ซึ่งเป็นไปไม่ได้ เพราะทะเลหัวหินมีแต่พระอาทิตย์ขึ้นเท่านั้น เหล่านี้เป็นต้น

6. ควรมีทั้งบทพูดและบรรยายเพื่อให้ผู้อ่านได้มีอารมณ์ร่วมไปกับเหตุการณ์ แต่ข้อควรระวังก็คือ บทสนทนาไม่ควรยาวมากจนเกินไป และควรรีไ้เครื่องหมายอัญประกาศในประโยคที่เป็นคำพูดด้วย

7. หลังประโยคที่เป็นคำพูดควรมีบทบรรยายบ้างเพื่อสร้างภาพและทำให้เรื่องน่าอ่านยิ่งขึ้น แต่ไม่ควรบรรยายเหมือนกันทั้งเรื่องว่า “พระเอกพูด สิงโตพูด ช้างพูด ลิงพูด นางฟ้าพูด แม่มดพูด นายกพูด ฯลฯ” ทุกครั้ง เพราะจะทำให้เรื่องนั้นไม่น่าอ่าน ผู้อ่านบางท่านอาจรู้สึกรำคาญไปก็มี ควรบรรยายลักษณะอย่างอื่นด้วย เช่น “ช้างพูดในขณะที่กำลังเดินมาหาเสื่ออย่างช้าๆ” หรือ “ลิงพูดอย่างอารมณ์ดีก่อนที่จะหยิบกล้วยขึ้นมาปอก” เป็นต้น

8. เมื่อสร้างตัวละครแล้วอย่าทิ้งช่วงตัวละครอย่างไม่มีเหตุผล ถึงแม้จะเป็นตัวละครที่ไม่สำคัญ แต่ผู้แต่งก็ควรให้ความสำคัญถึงที่มาที่ไปด้วย การตัดบททิ้งตัวละครไปดื้อๆ อาจทำให้ผู้อ่านเกิดความสงสัยได้ว่า แล้วตัวละครตัวนี้จะหายไปไหน

9. ควรกำหนดให้ตัวละครที่ทำความดีต้องได้ดีเป็นสิ่งตอบแทน ส่วนตัวละครที่เป็นผู้ร้ายก็ควรจะได้รับผลกระทบ หรือถูกทำร้ายไปในที่สุด แม้ว่าในโลกแห่งความเป็นจริงนั้น ผู้ที่ทำความดีอาจจะเจ็บปวดบ้างในบางครั้งก็ตาม มิฉะนั้นแล้วอาจทำให้เด็กไม่เห็นคุณค่าของการทำความดีก็เป็นได้

10. อย่าชี้แนะล่วงหน้าเหตุการณ์ทั้งหลายในเรื่องให้เป็นไปตามขั้นตอนที่ผู้เขียนวางไว้ ไม่ควรใช้ประโยคที่เป็นการชี้แนะเรื่องราวล่วงหน้าเป็นต้นว่า ต่อไปตัวละครจะเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ปล่อยให้เรื่องราวทั้งหลายดำเนินไปเองตามพัฒนาการของเรื่อง

11. เนื้อเรื่องในนิทานไม่ควรยืดเยื้อ การดำเนินเรื่องต้องฉับไว กระชับรัด โคร่งเรื่องไม่ควรซับซ้อนเกินสติปัญญาเด็ก และควรสอดแทรกคุณธรรมหรือคติสอนใจไว้ด้วย และที่สำคัญ ต้องไม่ไปลอกเลียนแบบของใคร ควรสร้างสรรค์หรือแต่งขึ้นมาเองเป็นดีที่สุด

คำแนะนำสำหรับการเขียนนิทาน

1. ผู้เขียนจะต้องรู้เรื่องราว และมีข้อมูลในเรื่องที่จะเขียนดีพอสมควร
2. ในตอนแรกพยายามเลือกเขียนเรื่องที่ตัวเองถนัดและสนใจ
3. ควรรู้จักสังเกตสิ่งต่างๆ ตลอดจนนิสัยใจคอของผู้คนเพื่อใช้ประกอบในการบรรยาย
4. ชื่อเรื่องต้องน่าสนใจ
5. ตัวละครต้องมีชีวิตชีวา และสมจริง
6. เนื้อเรื่องในนิทานต้องมีการกระทำ ซึ่งจะดำเนินเรื่องไปสู่เป้าหมายโดยมีเหตุการณ์ตามลำดับไปสู่จุดสุดยอดของเรื่อง
7. เรื่องต้องมีการต่อสู้หรือความขัดแย้ง หรือปัญหาที่ตัวละครประสบ ซึ่งปัญหาหรือการต่อสู้เหล่านั้นต้องนำไปสู่จุดคลี่คลาย

8. เมื่อเรื่องถึงจุดสุดยอดแล้วต้องจบทันที ไม่ต้องบรรยายทำความหรือกล่าวสรุปอะไรอีกให้ยืดยาว

9. เมื่อเขียนเสร็จลองให้ผู้อื่นอ่านและเสนอความคิดเห็นอย่างตรงไปตรงมา

10. พยายามปรับปรุงข้อบกพร่องที่ได้ฟังจากคำวิจารณ์เพื่อจะได้พัฒนางานเขียนในครั้งต่อไป

11. ศึกษาเทคนิคต่างๆ จากผู้มีประสบการณ์ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการเขียน

12. ฝึกจดบันทึกและฝึกเขียนอยู่เสมอ

13. ศึกษาผลงานของนักเขียนท่านอื่นๆ เพื่อเปิดโลกทัศน์ให้กว้างไกล



นอกจากเทคนิคและข้อแนะนำดังกล่าวแล้ว ภาษาที่ใช้ในการเขียนนิทานนั้นก็สำคัญซึ่งมีวิธีการใช้ในลักษณะต่างๆ ดังนี้

ภาษาที่ใช้ในการเขียนนิทาน

1. ใช้คำ สำนวนที่อ่านแล้วเข้าใจง่าย เป็นธรรมชาติ ใช้คำที่คุ้นเคย ไม่ควรใช้ศัพท์ยากที่ต้องเปิดพจนานุกรมจึงจะเข้าใจความหมาย

2. ใช้คำให้ถูกต้องตามหลักเกณฑ์ของภาษาไทย การเขียนสะกดคำตัววรรณยุกต์ ถ้าคำไหนไม่แน่ใจควรเปิดพจนานุกรม

3. เขียนอย่างธรรมชาติที่สุด คือเขียนอย่างทีพูด แต่ระวังอย่าใช้ภาษาพูดไม่ถูกที่โดยเฉพะศัพท์สแลง

4. อย่าใช้คำ วลี ประโยคที่ซ้ำกันบ่อยๆ เพราะจะทำให้ไม่น่าอ่าน ยกเว้นนิทานบางประเภท เช่น นิทานเข้าแบบ เป็นต้น

5. ใช้สำนวนอุปมาอุปไมยให้พอเหมาะพอควรเพื่อเพิ่มรสชาติของเรื่องแต่อย่าใช้พร่ำเพรื่อและมากเกินไป

6. หลีกเลี่ยงคำที่มาจากต่างชาติ เมื่อเขียนเป็นภาษาไทยก็ควรรักษาภาษานั้นให้บริสุทธิ์ไม่ควรนำภาษาอื่นมาใช้ปะปน ยกเว้นคำที่หลีกเลี่ยงไม่ได้จริงๆ หรือมีจุดมุ่งหมายเฉพาะ

7. ไม่ควรใช้ข้อความที่แสดงความไม่แน่นอน เพราะอาจทำให้ผู้อ่านงงได้ เช่น “ดูเหมือนว่าพระเอกจะคิด” ให้บอกไปเลยว่าพระเอกคิดหรือไม่คิด

8. อย่าทดลองใช้ภาษาหรือคำศัพท์ใหม่ๆ ในการเขียนนิทานสำหรับเด็ก ควรจะรักษาคำที่เป็นมาตรฐานที่อ่านแล้วสามารถสื่อความได้ตรงประเด็น

ในเรื่องของการใช้ภาษาในการเขียนนี้ นักภาษาศาสตร์หลายท่านได้กล่าวไว้ว่า การเขียนที่มีพลังจะต้องกระชับ ประโยคต้องไม่มีคำที่ไม่จำเป็น ทุกย่อหน้าจะต้องไม่มีประโยคที่ไม่จำเป็น

ภาษาก็เหมือนภาพเขียนและเครื่องจักร จะมีเส้นสายหรือชิ้นส่วนเกินไปไม่ได้ เทคนิคข้อนี้ไม่เพียงแต่จะเขียนให้สั้น หรือตัดรายละเอียดเกินจำเป็นออกไปเท่านั้น แต่ทุกคำก็ต้องบอกอะไรบางอย่างกับผู้อ่านด้วย

ขั้นตอนการแต่งนิทาน

นพดล สังข์ทอง (2549) ได้กล่าวถึงขั้นตอนการแต่งนิทานไว้ดังนี้

ขั้นก่อนเขียน

ก่อนเขียนต้องมีการวางแผนการเขียน อาจจะต้องมีการศึกษาข้อมูลรายละเอียดต่างๆ กำหนดเป้าหมายให้แน่ชัดว่าเขียนเพื่ออะไร ผู้ที่จะเขียนนิทานจะต้องรู้ว่าเขียนให้ใครอ่าน (มีจุดหมายอย่างไร) ให้เด็กเล็ก เด็กโต หรือเขียนเพื่อส่งครู เขียนไว้อ่านเองหรือเขียนส่งสำนักพิมพ์ ทั้งนี้ก็เพื่อเราจะสามารถกำหนดแนวของเรื่องที่จะเขียนได้ง่ายขึ้น เช่น ถ้าเขียนให้เด็กเล็กอ่านจะต้องมีเนื้อหาบ่อยๆ ภาพเยอะๆ ถ้าจะให้เด็กผู้หญิงอ่านก็จะเป็นแนวแฟนตาซี เรื่องเกี่ยวกับนางฟ้า หรือถ้าจะเขียนส่งสำนักพิมพ์ ก็ต้องดูแนวว่าสำนักพิมพ์ที่เราจะเขียนส่งไปนั้นสนใจที่จะพิมพ์งานแนวไหน อาจโทรศัพท์ไปสอบถามพูดคุยกับบรรณาธิการก่อนที่จะเป็นการดี

เมื่อเรารู้แน่ชัดแล้วว่าจะเขียนเพื่ออะไร ขั้นตอนต่อไปก่อนที่จะลงมือแต่งนิทานจริงๆ ก็คือจะต้องกำหนดแก่นของเรื่อง แก่นเรื่องของนิทานเรื่องหนึ่งควรมีเพียงแก่นเดียวหรือแนวคิดเดียวและเป็นแนวคิดที่ง่าย ๆ ไม่เกินปัญญาของผู้อ่านในแต่ละระดับ

เมื่อกำหนดแก่นเรื่องแล้วต่อไปก็ต้องวางโครงเรื่อง การวางโครงเรื่องอาจคิดไว้ในใจคร่าวๆ หรือจะเขียนก็ได้ การวางโครงเรื่องทำให้ผู้แต่งนิทานมีแนวทางในการดำเนินเรื่อง (จะได้ไม่ออกนอกกลุ่มนอกทางมากเกินไป) เหมือนกับตอนที่เราวาดภาพ บางคนต้องร่างด้วยดินสอเบาๆ ก่อนที่จะวาดเป็นรูปเป็นร่างจริงๆ และเก็บรายละเอียดในขั้นสุดท้าย การแต่งนิทานก็เหมือนกัน แต่อาจมีนักเขียนบางท่านวางโครงเรื่องไปเขียนไปพร้อมๆ กันก็ได้ไม่ผิดกติกาแต่ประการใด แล้วแต่ความถนัดของแต่ละคน

หลักการวางโครงเรื่องนั้นจะต้องสร้างปมปัญหา มีความขัดแย้ง มีการต่อสู้ มีฝ่ายพระเอก ฝ่ายผู้ร้าย การดำเนินเรื่องจะต้องให้มีความตื่นเต้น มีการผจญภัย จึงจะทำให้เรื่องน่าสนใจ แต่เมื่อมีอุปสรรค มีปมมีปัญหาแล้ว ผู้แต่งก็ต้องมีแนวทางในการแก้ปัญหาด้วยวิธีการต่างๆ โครงเรื่องในนิทานไม่ควรสร้างให้ลึกลับซับซ้อนมากมายนัก สำหรับผู้ที่เริ่มฝึกเขียนควรเขียนสั้นๆ ไว้ก่อนจะดีที่สุด

เมื่อวางโครงเรื่องแล้ว ก็ให้กำหนดตัวละคร ตัวละครอาจเป็นคน เป็นสัตว์ เป็นเทวดา นางฟ้า เป็นพ่อมด เป็นต้นไม้ ภูเขา หรือสิ่งต่างๆ ก็สามารถนำมาเป็นตัวละครได้ เพียงแต่ว่าเด็กจะ

ชอบตัวละครที่เคลื่อนไหวมีชีวิตมากกว่าตัวละครที่อยู่นิ่งกับที่ ตัวละครที่กำหนดก็ควรจะต้องตั้งชื่อตัวละครนั้นๆ ด้วย ซึ่งหลักการตั้งชื่อเรื่องนั้นได้กล่าวไว้ในบทก่อนหน้านี้อแล้ว

เมื่อกำหนดตัวละครแล้วต่อไปให้กำหนดเหตุการณ์ว่ามีเหตุการณ์อะไรบ้าง เมื่อมีเหตุการณ์แล้วจะต้องมีผลของเหตุการณ์ด้วย ทั้งนี้ทั้งนั้นก็จะต้องให้สอดคล้องกับโครงเรื่องที่วางไว้

ขั้นตอนต่อไปนี้ก็สำคัญ ก็จะต้องมีฉาก หรือสถานที่ที่เกิดเหตุการณ์หรือการกระทำของตัวละคร ฉากอาจเป็นในป่า บนบ้าน กลางทุ่งนา บนท้องฟ้า ได้ทะเล ฯลฯ ก็แล้วแต่ความเหมาะสมของเรื่องและความต้องการของผู้เขียน

ในขั้นก่อนเขียนนี้นั้นผู้แต่งอาจเขียนเป็นแผนภาพโครงเรื่องก่อนก็ได้

ตัวอย่างแผนภาพโครงเรื่อง

ชื่อเรื่อง.....

แก่นเรื่องหรือแนวคิดของเรื่อง.....

ตัวละคร 1.....2.....

3.....4.....

ฉาก (สถานที่)

เหตุการณ์ที่ 1

เหตุการณ์ที่ 2

เหตุการณ์ที่ 3

ผลของเหตุการณ์

ขั้นลงมือเขียน

เมื่อมีการวางแผนก่อนเขียนแล้ว ต่อไปก็เริ่มเขียน เขียนร่างก่อนตามโครงเรื่องที่วางไว้ ขณะเขียนให้นึกถึงตัวละครที่เราสร้างขึ้น นึกถึงฉาก นึกถึงเหตุการณ์ นึกถึงโครงเรื่องที่วางไว้

เมื่อเขียนเสร็จลองอ่านทวนอีกครั้ง อาจพบข้อบกพร่อง เช่น ความไม่สมจริงของเรื่อง อ่านแล้วไม่สนุก เขียนสะกดคำไม่ถูกต้อง ผู้เขียนก็สามารถแก้ไขเพิ่มเติมเนื้อเรื่องให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ขณะเขียนควรปฏิบัติดังนี้

1. ต้องมีสมาธิหรือตั้งใจให้มีสมาธิ จิตใจจดจ่อกับเรื่องที่สร้างขึ้น

2. สร้างอารมณ์ของคนให้อยู่ในเหตุการณ์ และตัวละครที่สร้างขึ้น

ในการเขียนนิทาน ควรเขียนตอนจบของเรื่องให้ผู้อ่านประทับใจ จบลงด้วยความสุข สมหวัง ความสำเร็จ และอย่าลืมว่าตัวละครที่ทำความดีจะต้องได้รับผลดีตอบแทนด้วย ทั้งนี้ทั้งนั้นไม่ควรจบลงด้วยการสรุปข้อคิดโดยตรง ควรจบลงด้วยการให้เด็กได้ความคิดจากเรื่องที่อ่านด้วยตนเอง ขึ้นหลังเขียนจบ

เมื่อเขียนจบแล้วให้อ่านทวนอีกครั้ง แล้วลองถามตัวเองว่าเรื่องที่เขียนนั้น สื่อความหมายได้หรือไม่ สนุกหรือไม่ เด็กอ่านแล้วน่าจะชอบหรือไม่ ผู้ที่อ่านครั้งแรกจะช่วยวิจารณ์ แนะนำติชมได้เป็นอย่างดี หลังจากนั้นก็นำเรื่องมาแก้ไขเพิ่มเติมอีกครั้ง รวมไปถึงตรวจคำที่เขียนสะกดไม่ถูกต้อง (ก

นอกจากนิทานจะเป็นสื่อที่ช่วยให้เด็กเกิดการเรียนรู้จากตัวแบบในนิทานแล้ว การที่เด็กได้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน ผ่านการเปิดเผยตนเอง เพื่อให้ผู้อื่นได้รู้จักตนเอง และการได้รับข้อมูลย้อนกลับ จากมุมมองของผู้อื่น จะมีส่วนช่วยให้เด็กได้รู้จักตนเองมากยิ่งขึ้น ซึ่งจะทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้ข้อดี ข้อด้อยของตนเอง และนำมาปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น ส่งผลให้เกิดการพัฒนา และเกิดความงอกงามกับตนเอง

แนวคิดหน้าต่างโจฮารี

แนวคิดหน้าต่างโจฮารีเป็นรูปแบบของการมีปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์ เพื่อใช้อธิบายถึงสัมพันธภาพระหว่างบุคคลและความตระหนักรู้ในการกระทำ และความรู้สึกของคนขณะที่มีสัมพันธภาพระหว่างบุคคล ผ่านการเปิดเผยตนเอง และการได้รับข้อมูลย้อนกลับ ซึ่งจะทำให้บุคคลเกิดการรับรู้ภาพพจน์ตนเองได้อย่างถูกต้อง ก่อให้เกิดการเข้าใจและยอมรับตนเอง การรับรู้ดังกล่าวจะเป็นผลทำให้เกิดการเรียนรู้จุดดีและจุดด้อยของตนเอง ซึ่งการรับรู้ดังกล่าวจะทำให้ได้นำจุดดีมาพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น และนำจุดด้อยมาแก้ไขเพื่อให้ตนเองดีขึ้นเป็นลำดับ

ผู้พัฒนาทฤษฎีนี้คือ Joseph Luft และ Harry Ingham นักจิตวิทยาทั้งสองได้เสนอทฤษฎีนี้เป็นครั้งแรกในปี ค.ศ. 1955 โดยใช้ชื่อว่าหน้าต่างโจฮารี: แบบลายเส้นของการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (The Johari-Window: graphic Model of Awareness in Interpersonal Relations) เพื่อใช้เป็นแบบแผนแสดงพฤติกรรมของบุคคลเมื่ออยู่ร่วมกันในสังคมและเพื่อให้เข้าใจสัมพันธภาพที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลในลักษณะที่รู้ตัว รูปแบบของพฤติกรรมของบุคคล มีดังนี้ (สมพร สุทัศนีย์, 2539)

	ตนเองรู้ (Known to self)	ตนเองไม่รู้ (Unknown to self)
ผู้อื่นรู้ (Known to)	1. ส่วนเปิด (Open)	2. ส่วนบอด (Blind)
ผู้อื่นไม่รู้ (Unknown to others)	3. ส่วน others ปิดบัง (Hidden)	4. ส่วนไม่รู้ (Unknown)

ที่มา: Joseph Luft, 1970

ภาพ 1 รูปแบบพฤติกรรม 4 ลักษณะ ตามแนวคิดหน้าต่างโจฮารี

ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลใน 4 ลักษณะคือ

1. ส่วนเปิด (Open area) เป็นส่วนของข้อมูลส่วนตัวของบุคคล ด้านพฤติกรรม ความรู้สึก นึกคิดและแรงจูงใจต่างๆ ซึ่งเป็นส่วนที่สามารถรับรู้ได้อย่างชัดเจนทั้งตนเองและผู้อื่น เช่น หากมีสัมพันธภาพระหว่างบุคคลที่ดี มีการแบ่งปันและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างบุคคล (Sharing) จะมีส่วนนี้ขยายขึ้น ทำให้มีความเข้าใจและมีปฏิสัมพันธ์กันมากขึ้น ซึ่งแสดงถึงความงอกงามและการมีวุฒิภาวะของบุคคล เป็นการรับรู้ประสบการณ์ต่างๆ ทั้งในเรื่องการกระทำ แนวความคิด ทักษะต่างๆ การเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ความสนุกสนาน ความประทับใจ ความฝัน การต่อสู้ดิ้นรน ความเจ็บปวด การแก้ไขปัญหาซึ่งเกี่ยวกับตนเองและผู้อื่น การที่บุคคลขยายส่วนนี้ออกไป ก็เท่ากับว่าได้มีโอกาสขยายความเจริญงอกงามขึ้น กล่าวคือการทำที่บุคคลมีการตระหนักรู้ในตนเองสูงไป ปราศจากการป้องกันตนเองและการบิดเบือนต่อการรับรู้ความจริง แต่การขยายในส่วนเปิดนี้สามารถยืดหยุ่นเปลี่ยนแปลงได้ ซึ่งต้องขึ้นอยู่กับตกลงและขยายออกในส่วนอื่นๆ ด้วย

2. ส่วนปิดบัง (Hidden) เป็นส่วนของข้อมูลส่วนตัวที่ตนเองสามารถรับรู้ในด้านพฤติกรรม ความรู้สึก และแรงจูงใจ รวมถึงความรู้สึกเกี่ยวกับตัวบุคคลเอง (Self-knowledge) ที่เกิดจากประสบการณ์ส่วนตัวและการเรียนรู้ที่สะสมมา แต่ผู้อื่นยังไม่สามารถรับรู้ได้หรือเลือกเปิดเผยข้อมูลในส่วนนี้ ตามแต่ระดับความไว้วางใจที่บุคคลมีให้แก่กัน ถ้าบุคคลมีความไว้วางใจซึ่งกันและกันมาก จะทำให้เกิดการเคลื่อนของข้อมูลในส่วนนี้ไปยังส่วนเปิดได้มากขึ้น โดยบุคคลจะมีการแบ่งปันข้อมูลส่วนนี้ให้บุคคลอื่นทราบด้วยการเปิดเผยตนเอง (Self-disclosure) อันจะทำให้เกิดความเข้าใจในตัวบุคคลนั้นมากขึ้น

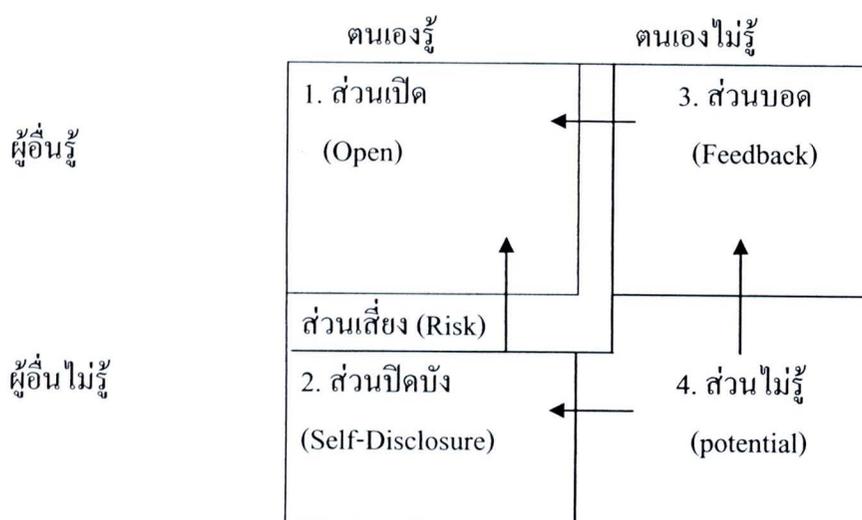
3. ส่วนบอด (Blind) เป็นส่วนข้อมูลส่วนตัวของบุคคลด้านพฤติกรรม ความรู้สึกและแรงจูงใจที่ผู้อื่นรับรู้แต่ตนเองไม่สามารถรับรู้ได้หรือไม่เคยตระหนักมาก่อน ได้แก่ นิสัย ความเคยชิน

ของบุคคลในการใช้คำพูด ท่าทาง เมื่อบุคคลได้รับการแบ่งปันการรับรู้ของผู้อื่นมาสู่ตน เรียกว่าการให้ข้อมูลป้อนกลับ (Feedback) จะทำให้บุคคลนั้นรู้จักตัวเองมากขึ้น

4. ส่วนไม่รู้ (Unknown) เป็นส่วนของข้อมูลส่วนตัวของบุคคลด้านพฤติกรรม ความรู้สึก และแรงจูงใจ ซึ่งไม่เคยรับรู้ได้โดยตนเองหรือผู้อื่น เป็นส่วนที่แสดงถึงศักยภาพแห่งความงอกงาม ซึ่งเป็นผลมาจากบรรยากาศของกลุ่มและสัมพันธภาพระหว่างสมาชิกที่พัฒนาจนเป็นส่วนหนึ่งของมัน และกัน ซึ่งเมื่อมีการพัฒนาสัมพันธภาพระหว่างบุคคล ส่วนไม่รู้นี้จะเคลื่อนย้ายโดยผ่านส่วนปิดบัง หรือส่วนบดไปยังส่วนเปิดได้ (Trotzer, 1999)

สมพร สุทัศน์ย์ (2539) ได้สรุปความสัมพันธ์ระหว่างบริเวณทั้ง 4 ส่วนไว้ว่า เมื่อบุคคลเริ่มรู้จักกัน หน้าต่างบานที่ 1 ยังคงเปิดแคบเพราะบุคคลยังสงวนท่าทีกันอยู่ ไม่กล้าเปิดเผยจนเกินไป เมื่อคบกันไปนานๆ ก็เริ่มเกิดความไว้วางใจ จึงเปิดเผยมากขึ้น ทำให้หน้าต่างบานที่ 1 เปิดกว้างขึ้น หน้าต่างบานที่ 3 หรือส่วนซ่อนเร้นจะแคบลง คือบุคคลคิดว่าเมื่อสนิทสนมกันก็ไม่มี ความจำเป็นจะต้องปิดบังกันอีกต่อไป การเปิดเผยและจริงใจจึงมีมากขึ้น สำหรับหน้าต่างบานที่ 2 จำเป็นต้องใช้ เวลา ลดขนาดลง คือ จะต้องทำให้บุคคลตระหนักรู้ในการกระทำบางอย่างที่แสดงออกไปโดยไม่รู้ตัว จะได้แก้ไขปรับปรุงเพื่อเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพในการสร้างมนุษยสัมพันธ์ สำหรับพฤติกรรมใน ส่วนที่ 4 นั้น ไม่มีใครทำนายได้ว่าจะเกิดขึ้นเมื่อไร

ในการมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน บุคคลจะมีการเปิดเผยตนเอง มีการให้และรับข้อมูลป้อนกลับ บุคคลจะพบกับภาวะเสี่ยงบางเรื่องต่อการเปิดเผยตนเอง ภาวะเสี่ยงจะลดน้อยลงถ้าส่วนที่เปิดเผย ปรากฏอยู่ชัดหรือการให้ข้อมูลป้อนกลับเป็นการแบ่งปัน โดยเฉพาะหากบุคคลมีความเหมือนหรือ คล้ายกันในเรื่องนั้นๆ ความไว้วางใจ การยอมรับ การให้ความนับถือ การติดต่อสื่อสารและความ เข้าใจในสัมพันธภาพที่มีต่อกัน จะทำให้การเปิดเผยตนเองและการให้ข้อมูลป้อนกลับเกิดขึ้นอย่าง อิสระ เป็นการเปิดโอกาสให้บุคคลได้เรียนรู้และพัฒนาศักยภาพของตน (Trotzer, 1999)



ที่มา: Joseph Luft, 1963 cited in Trotzer, 1977

ภาพ 2 ภาวะเสี่ยงต่อการเปิดเผยตนเอง

Trotzer (1999) แนวคิดหน้าต่างโจฮารี (Johari Window Model) เป็นรูปแบบของการมีปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์ซึ่งได้ใช้อธิบายถึงสัมพันธ์ภาพระหว่างบุคคลและความตระหนักรู้ในการกระทำ และความรู้สึกของตนขณะที่มีสัมพันธ์ภาพระหว่างบุคคล โดยรูปแบบหน้าต่างโจฮารีจะเป็นแนวคิดที่แสดงถึงองค์ประกอบที่สำคัญ 2 ประการ คือ

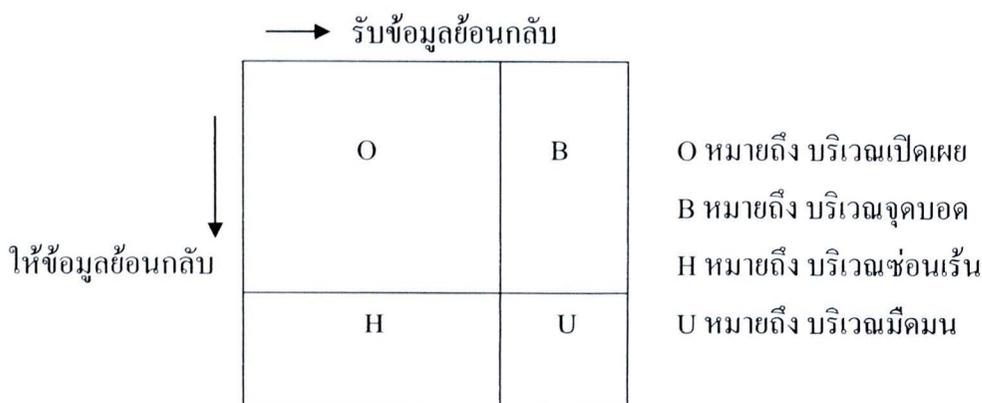
1. การเปิดเผยตนเอง (Self-disclosure) หมายถึง การแสดงออกของบุคคลที่เป็นการเปิดเผยถึงสถานการณ์ในปัจจุบันและให้ข้อมูลในอดีต ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับความเข้าใจในการแสดงออกของบุคคล การเปิดเผยตนเองจะเป็นการแบ่งปันถึงความรู้สึกเกี่ยวกับเหตุการณ์ต่างๆ หรือสิ่งที่เกิดขึ้นกับบุคคล เพื่อให้บุคคลอื่นรับรู้และเข้าใจในการแสดงออกของตน การเปิดเผยตนเองนี้จะเกิดขึ้นเมื่อบุคคลมีความไว้วางใจในผู้อื่นถึงระดับหนึ่ง ซึ่งเพียงพอต่อการแลกเปลี่ยนแบ่งปันข้อมูลและความรู้สึกกับอีกบุคคลหนึ่ง เมื่อความไว้วางใจและความเต็มใจที่จะเสี่ยงในการเปิดเผยตนเองมีมากขึ้น ปริมาณแห่งการเปิดเผยตนเองก็จะยิ่งเพิ่มมากขึ้น และการที่บุคคลมีการเปิดเผยตนเองเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยให้บุคคลมีความเข้าใจกันและกันมากยิ่งขึ้น อันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงประสบการณ์เพื่อพัฒนาไปสู่ความงอกงามในที่สุด

2. การให้ข้อมูลป้อนกลับ (Feedback) หมายถึง การที่บุคคลหนึ่งได้รับข้อมูลซึ่งแสดงถึงการรับรู้ที่เกิดจากการกระทำของตนเองจากบุคคลอื่น ซึ่งจะช่วยให้ผู้รับข้อมูลป้อนกลับรับรู้ถึงพฤติกรรมต่างๆ ของตนเองจากบุคคลอื่นในแงุ่มที่ตนเองไม่เคยตระหนักมาก่อน ซึ่งจะช่วยให้บุคคลเกิดความตระหนักรู้ในตนเอง (Self-awareness) และการสำรวจตนเอง (Self-exploration) ในพฤติกรรมต่างๆ นอกจากนี้ยังทำให้บุคคลได้มีโอกาสรับปรุงพฤติกรรมของตนเองในอนาคต โดย

ลักษณะการให้ข้อมูลป้อนกลับที่มีประสิทธิภาพควรเป็นการให้ข้อมูลป้อนกลับในลักษณะที่ก่อให้เกิดประโยชน์ ปราศจากการคุกคามและไม่ก่อให้เกิดการใช้กลไกป้องกันตนเองของผู้รับข้อมูลป้อนกลับ

ซึ่งทั้งสองส่วนนี้จะป็นเหตุให้บุคคลเกิดความตระหนักรู้ในตนเอง (Self-awareness) และเกิดการสำรวจตนเอง (Self-exploration) นอกจากนี้การได้รับข้อมูลย้อนกลับอันจะเป็นพื้นฐานที่ดีในการมีสัมพันธภาพกับบุคคลอื่น ได้ขยายทัศนะการมอง โลกและชีวิตให้กว้างขึ้น ส่งผลให้เกิดการยอมรับและมีการพัฒนาการกระทำของตนเองให้ถูกต้องขึ้น

เวซ มงคล (2533 อ้างใน สมพร สุทัศน์ย์, 2539) ได้เสนอกลวิธีขยายบริเวณที่เปิดเผยให้กว้างขึ้น

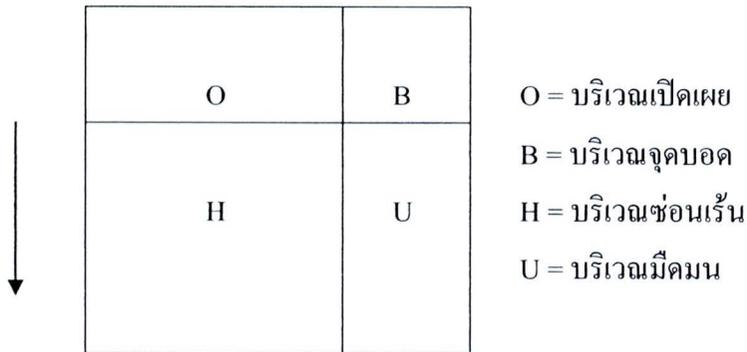


ภาพ 3 การขยายบริเวณเปิดเผย

จากรูป การขยายบริเวณเปิดเผยตามแนวนอน (→) คือ การพยายามลดพฤติกรรมบริเวณบอดให้น้อยลงโดยการรับข้อมูลย้อนกลับจากผู้อื่น ให้คนอื่นบอกข้อบกพร่องแล้วนำมาแก้ไข การขยายบริเวณเปิดเผยตามแนวตั้ง (↓) คือ การพยายามลดบริเวณซ่อนเร้นให้เล็กลงด้วยวิธีการ 2 วิธี คือ 1) ให้ความเชื่อถือไว้วางใจโดยการเปิดเผยข้อบกพร่องของตนเองให้ผู้อื่นทราบเพื่อจะได้ช่วยกันแก้ไข 2) มีความหวังดีต่อกัน โดยการให้ข้อวิจารณ์ข้อบกพร่องของผู้อื่น

การวิเคราะห์พฤติกรรมคน 4 ประเภท มีดังนี้

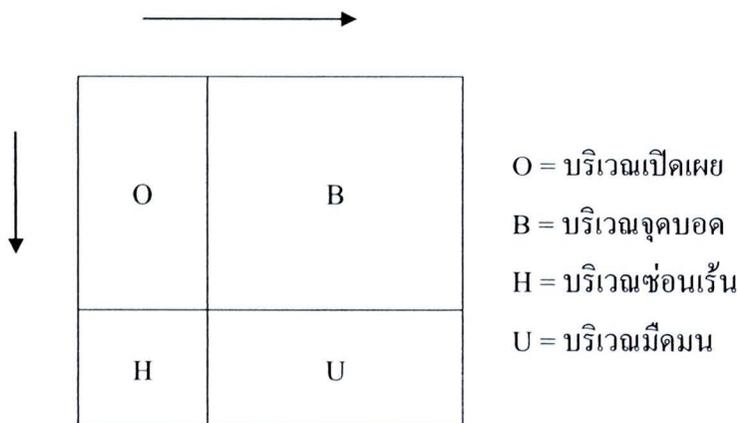
ประเภทที่ 1. รับข้อดีขมมากให้ข้อดีขมน้อย มีบริเวณหน้าต่างพฤติกรรมดังนี้



ภาพ 4 ลักษณะหน้าต่างหัวใจของผู้ที่รับข้อดีขมมาก

จากภาพ 4 แสดงให้เห็นถึงบุคคลที่รับฟังมากกว่า (สังเกตความยาวของลูกศร) แต่จะให้ข้อมูลน้อย ก็จะมีจุดน้อย ไม่ค่อยเปิดเผย บุคคลประเภทนี้จะรับฟังคำวิจารณ์ของคนอื่นมาแล้วนำมาแก้ไขปรับปรุงตนเองทำให้จุดบอดน้อยลง แต่เป็นคนปิดบังซ่อนเร้นมาก จึงควรขยายบริเวณเปิดเผยให้กว้าง ลดบริเวณซ่อนเร้นให้น้อยลงโดยการพูดบอกให้ผู้อื่นรู้ข้อบกพร่องของตนเอง ผู้อื่นจะได้ช่วยแก้ไข

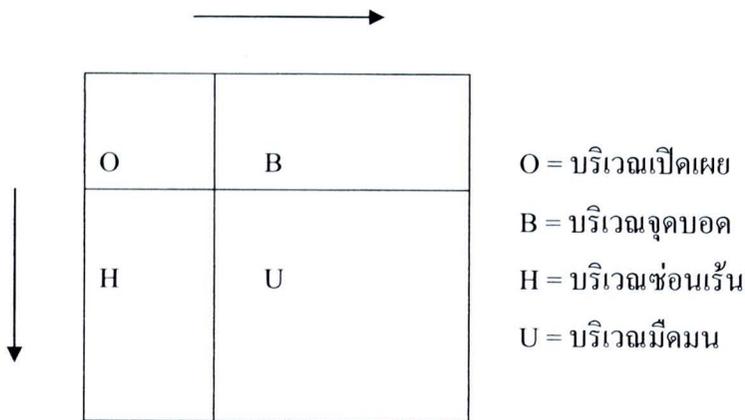
ประเภทที่ 2 ให้ข้อดีขมมารับข้อดีขมน้อย มีบริเวณหน้าต่างพฤติกรรม ดังนี้



ภาพ 5 ลักษณะหน้าต่างหัวใจของคนที่ได้รับข้อดีขมน้อย

จากภาพ 5 แสดงให้เห็นบุคคลที่ชอบให้ข้อมูลมากกว่าการรับข้อมูลหรือข้อดีขม จะมีบริเวณจุดบอดมาก คนประเภทนี้มักจะไม่นิยมรับฟังคำวิจารณ์ของผู้อื่น แต่ชอบพูดวิจารณ์ผู้อื่นมาก

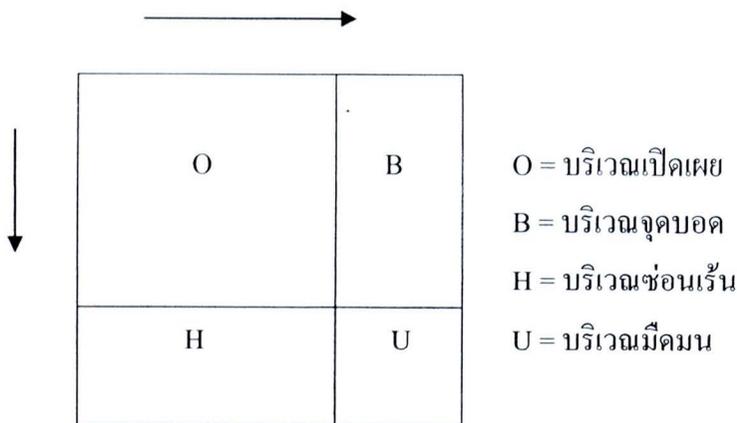
ประเภทที่ 3 ประเภทโง่เขลา คนประเภทนี้มีลักษณะพฤติกรรม ดังนี้



ภาพ 6 ลักษณะหน้าต่างหัวใจของคนโง่เขลา

จากภาพ 6 แสดงให้เห็นบุคคลประเภทที่รับฟังข้อวิจารณ์น้อยและไม่รู้จักวิจารณ์ผู้อื่น มีบริเวณมืดมนหรืออวิชามาก

ประเภทที่ 4 ประเภทคนเปิดเผย มีบริเวณหน้าต่างพฤติกรรมดังนี้



ภาพ 7 ลักษณะหน้าต่างหัวใจของคนเปิดเผย

จากภาพ 7 แสดงให้เห็นบุคคลประเภทที่เปิดเผยมาก มีความจริงใจพูดถึงส่วนดีและส่วนบกพร่องของตนเองและรับฟังคำวิจารณ์ของผู้อื่นพร้อมก็นำมาแก้ไขปรับปรุงตนเองให้มีความเจริญงอกงามเป็นที่ปรารถนาของสังคม

หลุยส์ จำปาเทศ (2533) ได้สรุปหลักการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับ Johari Window

1. หากมีการเปลี่ยนแปลงของช่องใดช่องหนึ่งของ 4 ช่องเกิดขึ้น ช่องอื่นก็จะต้องเปลี่ยนแปลงไปด้วย เช่น เมื่อคนเปิดเผยขึ้น หมายถึงช่อง 1 ขยายขึ้น ช่อง 3 คือซ่อนเร้นก็จะลดลงและอาจสะท้อนไปถึงช่องที่ 2 คือความไม่รู้หรือบอด และช่องที่ 4 คือ ทำให้ทั้งสองรู้แก่กันมากขึ้น นั่นคือช่องที่ 4 เล็กลงตามไปด้วย
2. ในช่องที่ 3 และช่องที่ 2 คือการซ่อนเร้น และบอด หากมีมากก็จะทำให้เสียพลังงาน (energy) มากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะต้องสร้างปฏิสัมพันธ์เหนือขึ้นยากขึ้น เพราะคอยแต่ระวังและกังวล
3. การขู่เข็ญคุกคาม (Threat) มีแนวโน้มที่จะลดการรู้จักเข้าใจตนเองและอื่นๆ ลงเพราะไม่มีใครกล้าเข้าใกล้และบอกความจริงของตน ซึ่งตรงกันข้ามกับการไว้นือเชื่อใจกัน (Mutual Trust) ก็จะเพิ่มการเข้าใจและรู้จักกันมากขึ้น คนหวังดีหรือคนทั่วๆ ไปก็กล้าเข้าหา
4. การรู้จักตนหรือตระหนักใจในผู้อื่น โดยถูกบังคับให้รู้จัก เป็นสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาและปกติแล้วจะใช้ไม่ได้ผล นั่นคือการไม่เปิดประตูรับความจริงด้วยความจริงใจได้เกิดขึ้นภายในใจของเขาเสียแล้ว
5. การเรียนรู้ระหว่างกัน หมายถึงจะมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น นั่นคือช่องที่ 1 จะขยายใหญ่ และช่องอื่นๆ จะเล็กลง อันจะนำมาซึ่งความสุขของทั้งสองฝ่าย
6. การที่จะทำงานกับผู้อื่นได้สะดวกราบรื่นก็จะเป็นได้ด้วยการขยายพื้นที่ในช่องที่ 1 หรือเรียกว่า Free Activity ให้มากขึ้นอย่างเพียงพอ การขยายนี้หมายถึงสมาชิกจะต้องมีความรู้ ความชำนาญ และนำไปดัดแปลงใช้กับการทำงานอย่างถูกต้องเหมาะสมของแต่ละบุคคลด้วย
7. หากช่อง “Open” หรือช่องที่ 1 เล็กลง นั่นหมายถึงการมีสื่อสัมพันธ์ลดลง
8. โดยทั่วๆ ไปแล้วจะมีการอยากรู้อยากเห็นหรือสอดรู้สอดเห็น (Curiosity) เกิดขึ้นไม่ว่าที่ไหนก็ตาม (ช่องที่ 4 หรือ Unknown) แต่ชนบทรอบประเพณีที่ได้รับการฝึกฝนจากสังคมมาตั้งแต่เด็กและความกลัวต่างๆ จากประสบการณ์จะช่วยรั้งเอาไว้ได้บ้างไม่มากนักน้อย
9. ความเร็วต่อการรับรู้ (Sensitivity) หมายถึงการรู้ในพฤติกรรมซ่อนเร้นหรือปกปิดในช่อง 2,3 และ 4 และบางสิ่งบางอย่างที่เขาต้องการจะซ่อนมันไว้
10. การเรียนรู้เกี่ยวกับกระบวนการกลุ่ม จะช่วยทำให้เพิ่มความตระหนักใจและเข้าใจกลุ่มอันเป็นส่วนรวมและตลอดจนสมาชิกแต่ละคนได้อีกด้วย นั่นหมายถึงการช่วยขยาย ช่องที่ 1 ออกไปนั่นเอง
11. ระบบค่านิยม (Value System) ของกลุ่มและของสมาชิกภาพ จะไม่ช่วยทำให้กลุ่มได้รู้เรื่องอะไรขึ้นมาเลย แต่จะทำให้อยู่ในสภาพ Unknown ต่อไปนั่นเอง

12. สัตว์ เช่น ตะขาบ อาจมีความสุขที่สุด เพราะปราศจากการตระหนักรู้ (Awareness) ใดๆ แต่ในที่สุดมันก็จะจำกัดวงของมันเองโดยคลานอยู่ตามใต้ก้อนหินเยี่ยงสัตว์ตัวหนึ่งเท่านั้น นั่นเปรียบเสมือนคนที่ไม่ตระหนักรู้ว่าใครจะว่าอย่างไรหรือเป็นอย่างไรมันนั่นเอง

สมพร สุทัศนีย์ (2539) ได้ให้ข้อคิดจากการศึกษาตนเองและผู้อื่น โดยใช้ทฤษฎีหน้าต่างโจฮารีไว้ดังนี้

1. ไม่มีใครที่รู้จักตนเองอย่างถ่องแท้
2. คนเราสามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้
3. บริเวณเปิดเผยและบริเวณซ่อนเร้นเป็นส่วนสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการสร้างมนุษยสัมพันธ์

โดยตรง ส่วนบริเวณจุดบอดและมีดมนั้นมีผลต่อการสร้างมนุษยสัมพันธ์ทางอ้อม

จากการศึกษาแนวคิดหน้าต่างโจฮารีสรุปได้ว่า การที่บุคคลได้ตระหนักรู้ในตนเอง (Self-awareness) และเกิดการสำรวจตนเอง (Self-exploration) และรับรู้ถึงความรู้สึกที่ผู้อื่นมีต่อการแสดงออกของตนผ่านการเปิดเผยตนเอง (Self-disclosure) และการได้รับข้อมูลป้อนกลับจากผู้อื่น (Feedback) การรับรู้ดังกล่าวจะเป็นผลให้บุคคลนั้น ได้นำจุดดีมาพัฒนาให้ดีขึ้น และนำจุดด้อยมาแก้ไขเพื่อพัฒนาการกระทำของตนเองให้ถูกต้องขึ้น ในการวิจัยครั้งนี้ กลุ่มตัวอย่างเป็นเด็กที่กำลังศึกษาอยู่ชั้นประถมศึกษา การใช้กิจกรรมกลุ่มในเด็กจึงมีการปรับให้เหมาะสมกับช่วงอายุของเด็ก

ในการก่อให้เกิดการพัฒนาสำหรับเด็กนั้น การใช้กิจกรรมกลุ่มสำหรับเด็กก็อาจจะเป็นอีกทางเลือกหนึ่ง ที่มีผลต่อทักษะทางสังคมในอนาคต ซึ่งความต้องการให้มีกลุ่มทางจิตวิทยาในโรงเรียนมีมากขึ้น และมากกว่า 80% ของเด็กที่เข้าร่วมกลุ่มทางจิตวิทยาก็แสดงความเห็นด้วยให้มีกลุ่มเช่นนี้ในโรงเรียน

การศึกษาเกี่ยวกับเด็กยังอยู่ในขั้นเริ่มต้นเท่านั้น และหลักการเกี่ยวกับการดำเนินกลุ่มสำหรับเด็กล้วนมีพื้นฐานมาจากกลุ่มในผู้ใหญ่ทั้งสิ้น ซึ่งเป็นทราบดีว่า กระแสกลุ่มของเด็ก ความต้องการของเด็กนั้นมีความต้องการแตกต่างจากผู้ใหญ่เป็นอย่างมาก

กลุ่มทางจิตวิทยาในเด็ก

Clover Cox L. (1999) ได้กล่าวไว้ว่า กลุ่มทางจิตวิทยาในโรงเรียนถูกใช้มากกว่า 90 ปี Horne and Rosenthal (อ้างถึงใน Cox, 1999) ได้กล่าวถึงการจัดกลุ่มทางจิตวิทยาซึ่งถูกออกแบบครั้งแรกเพื่อใช้ในการสอนภาคฤดูร้อน และใช้ในการจัดกิจกรรมทางศาสนา อย่างไรก็ตาม เมื่อเด็กๆ และ โลกรอบตัวพวกเขามีการเปลี่ยนแปลง กลุ่มทางจิตวิทยาจะถูกนำมาใช้เพื่อช่วยเหลือเด็กๆ

Tomori (1995) (อ้างถึงใน Cox, 1999) กล่าวว่า ประสบการณ์ในกลุ่มช่วยให้เด็กได้รับโอกาสในการร่วมแบ่งปันกับผู้อื่นที่มีความกังวลใจคล้ายๆกัน กลุ่มทางจิตวิทยาในเด็กจะมีบรรยากาศแบบ

เพื่อนช่วยเหลือเพื่อนและเป็นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเชิงบวก Tomori กล่าวว่า ผลย้อนกลับจากเพื่อนและเพื่อนร่วมกลุ่มจะช่วยให้เกิดการตระหนักรู้ในตนเอง และการเห็นคุณค่าในตนเองเพิ่มมากขึ้น Tomori พบว่า กระบวนการกลุ่มมีผลต่อแนวความคิดที่จะช่วยเด็กในการพัฒนาตนเอง สังคม และการมีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น และการมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่ดีขึ้น

เมื่อกลุ่มมีความเติบโตและเกิดการพัฒนานั้นจะทำให้เด็กๆ มีความสนใจในการเข้าร่วม และเห็นความสำคัญในการพูดคุยกับเพื่อนร่วมกลุ่ม Tomori กล่าวว่า กลุ่มที่มีขนาดเล็กสามารถทำให้เด็กรู้สึกอบอุ่น สบายใจ ที่ได้รู้ว่าพวกเขาไม่ได้อยู่เพียงลำพังกับปัญหาของตนเอง บรรยากาศเหล่านี้ช่วยในการลดความรู้สึกกังวลลงไปได้ ประสบการณ์กลุ่มจะช่วยสนับสนุนความรู้สึกร่วมกัน และจะช่วยแทนที่ความรู้สึกโดดเดี่ยว การแยกอยู่โดดเดี่ยว และความรู้สึกช่วยเหลือตนเองไม่ได้ Tomori กล่าวไว้ว่า ความรู้สึกต่างๆ ที่เกิดขึ้นจะทำให้ผู้ปกครองมั่นใจในตัวเด็กมากขึ้น

กลุ่มทางจิตวิทยาการศึกษาจะช่วยขยายความช่วยเหลือของนักจิตวิทยาในโรงเรียนได้ดียิ่งขึ้น โดยการเสนอบริการความช่วยเหลือกับนักเรียนได้มากขึ้นในเวลาเดียวกัน นักจิตวิทยาการศึกษาสามารถตัดสินใจจากการทำกลุ่ม ถ้าในกรณีที่สมาชิกบางคนต้องการได้รับการปรึกษารายบุคคลเพิ่มเติม การทำกลุ่มจะช่วยให้นักจิตวิทยาได้สังเกตการณ์มีปฏิริยาร่วมกันทางสังคม และความสัมพันธ์ของสมาชิกในกลุ่ม Tomori อ้างว่า สิ่งเหล่านี้จะเป็นเครื่องยืนยันถึงสิ่งที่จำเป็นสำหรับเด็กๆ ที่ฟังจะมี

ประโยชน์ของกลุ่มทางจิตวิทยาการศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษา

ในโรงเรียนประถมศึกษา กลุ่มทางจิตวิทยาการศึกษาสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ กลุ่มเพื่อการพัฒนาหรือกลุ่มเพื่อการป้องกัน และกลุ่มที่มีปัญหา กลุ่มเพื่อการพัฒนาหรือกลุ่มเพื่อการป้องกันมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดทักษะในการอยู่ร่วมกัน ทักษะการตัดสินใจ ทักษะในการติดต่อสื่อสาร การก่อให้เกิดการตระหนักรู้ในตนเอง และกลุ่มเกี่ยวกับความสนใจเฉพาะ (Tomori, 1995) (อ้างถึงใน Cox, 1999) แต่ละกลุ่มจะถูกออกแบบที่มีความเฉพาะกับเด็กแต่ละช่วงอายุ Tomori กล่าวว่า ความใส่ใจพิเศษของกลุ่มจะขึ้นอยู่กับปัญหาพื้นฐานซึ่งสมาชิกในกลุ่มกำลังเผชิญอยู่ ตัวอย่างความใส่ใจพิเศษของกลุ่มประกอบด้วย ความสูญเสีย การจัดการความโกรธ ความเปลี่ยนแปลง การเอาตัวรอดในทางที่ผิด และปัญหาครอบครัว Tomori กล่าวอีกว่า ความใส่ใจพิเศษของกลุ่มจะถูกออกแบบเฉพาะเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อประสบการณ์ความเครียดของเด็กให้มีความสัมพันธ์กับชีวิตประจำวันที่ดำเนินอยู่

ถึงแม้ว่า กลุ่มทางจิตวิทยาการศึกษาขนาดเล็กจะเป็นหนึ่งในสองประเภทที่กล่าวถึง นักจิตวิทยาสามารถจัดกิจกรรมกลุ่มได้อย่างหลากหลายและแตกต่างกัน ปัจจุบันนี้การจัดกลุ่มทางจิตวิทยาเป็นงานที่สำคัญอย่างหนึ่งของนักจิตวิทยาการศึกษาในโรงเรียน จากการศึกษาของ Comas,

Cecil (1987) (อ้างถึงใน Cox, 1999) พบว่า กระบวนการกลุ่มทางจิตวิทยาการปรึกษาถูกพิจารณาว่าเป็นสิ่งมีความจำเป็นอย่างสำคัญที่สุดสำหรับนักจิตวิทยาการปรึกษาในโรงเรียน

ทุกวันนี้ในโรงเรียน เด็กๆ ต้องเผชิญหน้ากับสถานการณ์ใหม่ และมีความสลับซับซ้อนซึ่งส่งผลให้เกิดความเครียดเป็นอย่างมาก Dansby (1996) (อ้างถึงในCox, 1999) พบว่า การทำกลุ่มทางจิตวิทยาการปรึกษานขนาดเล็กมีประโยชน์อย่างมากต่อสถานการณ์เหล่านั้น

Greenberg (2003) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของกลุ่มทางจิตวิทยาไว้ว่า มีประโยชน์อยู่มากมายในการทำกลุ่มทางจิตวิทยาในโรงเรียน กลุ่มขนาดเล็กจะถูกให้บริการในหลายจุดมุ่งหมาย เช่น เมื่อเด็กมีความรู้สึกเศร้าเสียใจ หรือ เมื่อเกิดปัญหาขึ้นกับเด็ก เด็กจะมองเห็นเพียงปัญหาโดยไม่เห็นทางแก้ไข เด็กเหล่านั้นอาจจะไม่ได้ตระหนักว่า เด็กคนอื่นๆ อาจจะมีปัญหาเช่นเดียวกับตนเอง เด็กเหล่านั้นต่างคิดว่าตนเองได้เผชิญหน้ากับปัญหาเพียงลำพัง บางครั้งเป็นการยากที่จะแบ่งปันความรู้สึกกับปัญหาเหล่านั้นให้คนอื่นฟัง เมื่อเด็กเกิดปัญหาจะคิดเพียงว่าไม่มีใครเข้าใจตนเอง และไม่มีใครสามารถช่วยเหลือตนเองได้ นั่นเป็นความรู้สึกของคนที่เป็นเจ้าของปัญหา เมื่อเด็กได้มาเข้าร่วมกลุ่มทางจิตวิทยา สมาชิกในกลุ่มทุกคนจะเป็นกำลังใจในการให้การสนับสนุน และช่วยเหลือสมาชิกในกลุ่มร่วมกัน นั่นส่งผลให้เกิดความรู้สึกลึกซึ้งทางบวกต่อตนเองเมื่อเด็กได้รับรู้ความรู้สึกที่ดี ส่งผลให้เด็กพูดในสิ่งที่มีความหมายและมีประโยชน์ต่อสมาชิกในกลุ่ม

Joseph, D. N. (1979) ได้แบ่งกลุ่มจิตวิทยาในเด็ก ไว้ดังนี้

1. เด็กก่อนวัยเรียน และเข้าเรียนก่อนเกณฑ์
2. เข้าหลังเกณฑ์ อายุ 9-11 ปี
3. ย่างเข้าวัยรุ่น อายุ 12-13 ปี
4. วัยรุ่นตอนต้น อายุ 13-14 ปี
5. วัยรุ่นตอนกลางจนถึงวัยรุ่นตอนปลาย อายุ 15-17 ปี

ขนาดของกลุ่มในเด็ก

ในการจัดกิจกรรมกลุ่มในเด็กก่อนวัยเรียน จะประกอบไปด้วยเด็กจำนวน 4-6 คน ในเด็กที่โตขึ้น จะจัดกลุ่มเด็กไม่มากไปกว่า 8 คน กลุ่มที่ย่างเข้าสู่วัยรุ่น จะมีการคละเพศกันหรือไม่ก็ได้ แต่ควรมีเด็กที่กลุ่มจำนวน 8 คน จึงจะถือว่ามีความเหมาะสม

กลุ่มทางจิตวิทยาสำหรับเด็กแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ๆ คือ 1. กลุ่มแนะแนวทางการศึกษา 2. กลุ่มการให้คำปรึกษา ในการช่วยเหลือปัญหาส่วนตัว และ 3. กลุ่มพัฒนาบุคลิกภาพ หรือกลุ่มบำบัด กลุ่มที่กล่าวมาทั้งหมด เป็นกลุ่มที่ใช้กับเด็กในโรงเรียน ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มแนะแนวทางการศึกษาจำนวน 37% และ อีก 55% เป็นกลุ่มการให้คำปรึกษา ซึ่งส่วนใหญ่กลุ่มแนะแนวทางการศึกษาจำนวน 37% และ อีก 55% เป็นกลุ่มการให้คำปรึกษา ซึ่งส่วนใหญ่กลุ่มแนะแนวทางการศึกษาจำนวน 37%



การศึกษาและกลุ่มการให้คำปรึกษาจะมีกำหนดเวลาอยู่ที่ประมาณสามเดือน และกลุ่มเหล่านี้จะใช้แนวคิด cognitive-behavioral

กลุ่มสำหรับเด็กถูกให้คำนิยามไว้อย่างหลวมๆ เช่น “เป็นการแทรกแซงที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อลดความเครียดทางจิตใจ และพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ หรือในขณะเดียวกันก็เพิ่มพฤติกรรมที่พึงประสงค์ไปด้วย ผ่านการให้คำปรึกษา อย่างมีรูปแบบหรือไม่มีรูปแบบก็ได้ หรือจะเป็นการฝึกอบรมหรือการให้การบำบัดอย่างมีรูปแบบ

ยังมีการให้คำนิยามเกี่ยวกับคุณประโยชน์ของกลุ่มสำหรับเด็กไว้ว่า ไม่เพียงแต่เกิดขึ้นในห้องผู้ป่วยหรือสถานที่ให้การบำบัดเท่านั้น แต่ยังครอบคลุมไปถึงตัวเด็ก สิ่งแวดล้อม และปัญหาต่างๆ ที่ถูกคลี่คลายไปอีกด้วย ซึ่งนั่นสะท้อนถึงความยืดหยุ่นระหว่างชนิดของกลุ่มและกระบวนการกลุ่มที่สามารถช่วยเหลือเด็กๆ ได้ (Zipora, 2002)

กระบวนการกลุ่มโดยการนำแนวคิดหน้าต่างโจฮารีเป็นฐานคิด

กระบวนการกลุ่มเป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกกลุ่มและผู้นำกลุ่ม ปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นไปเพื่อให้เกิดการพัฒนา และความเจริญงอกงามของจิตใจ โดยผ่านกระบวนการสนทนา เปิดเผยตนเอง และการรับข้อมูลป้อนกลับ ภายใต้บรรยากาศที่อบอุ่น ปลอดภัย ก่อให้เกิดความไว้วางใจในการเปิดเผยตนเอง

ในงานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเลือกใช้แนวคิดหน้าต่างโจฮารีเป็นฐานคิดในการนำกลุ่ม แนวคิดหน้าต่างโจฮารีนั้นมีองค์ประกอบที่สำคัญ 2 ประการ คือ (Trotzer, 1999)

1. การเปิดเผยตนเอง (self-disclosure) คือ การกระทำที่ทำให้ผู้อื่นรับรู้เกี่ยวกับตนเอง ซึ่งประกอบด้วยเรื่องราว ความรู้สึก ความคิด ค่านิยม และความคาดหวังต่างๆ

2. การได้รับข้อมูลย้อนกลับ (Feedback) คือการได้รับข้อมูลที่บุคคลอื่นมีต่อการกระทำของตนเอง อันจะเป็นประโยชน์ให้บุคคลได้รับรู้ตนเองในด้านที่ตนเองไม่เคยได้รู้หรือตระหนักมาก่อน

ซึ่งทั้งสองส่วนนี้จะเป็เหตุให้บุคคลเกิดความตระหนักรู้ในตนเอง (self-awareness) และเกิดการสำรวจตนเอง (self-exploration) ส่งผลจากการเอื้ออำนวยให้มีปฏิสัมพันธ์ในกลุ่ม นั่นคือการช่วยให้สมาชิกเปิดเผยตนเอง มีความใส่ใจ และเข้าใจซึ่งกันและกันมากขึ้น

ในการนำกลุ่ม ผู้นำกลุ่มจะคำนึงถึง หน้าต่างโจฮารี : แบบลายเส้นของการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างบุคคล โดยใช้เป็นแบบแผนแสดงพฤติกรรมของสมาชิกกลุ่มเมื่ออยู่ร่วมกันในกลุ่มและเพื่อให้เข้าใจสัมพันธภาพที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลในลักษณะที่รู้ตัว โดยผู้นำกลุ่มจะนำกลุ่มโดยพิจารณาถึงส่วนสำคัญในแบบลายเส้นของการติดต่อสัมพันธ์ดังต่อไปนี้

1. ส่วนเปิด (open area) เป็นส่วนของข้อมูลส่วนตัวของบุคคล ด้านพฤติกรรม ความรู้สึกนึกคิดและแรงจูงใจต่างๆ ซึ่งเป็นส่วนที่สามารถรับรู้ได้อย่างชัดเจนทั้งตนเองและผู้อื่น แต่ทั้งนี้ เมื่อเริ่มกระบวนการกลุ่ม ส่วนเปิด หรือ หน้าต่างบานที่ 1 จะยังคงเปิดแคบอยู่ เพราะสมาชิกยังคงสงวนท่าทีไม่กล้าเปิดเผยตนเอง อันเนื่องมาจากความรู้สึกไม่มั่นคงปลอดภัย ผู้นำกลุ่มอาจใช้วิธีการอุ่นเครื่อง (warm-up) โดยการนำกิจกรรมที่ช่วยในการละลายพฤติกรรม เพื่อช่วยให้สมาชิกรู้สึกผ่อนคลายมากยิ่งขึ้น ในขั้นต่อไปคือการสร้างความไว้วางใจ โดยผู้นำกลุ่มจะแสดงท่าทีที่อบอุ่นและแสดงความเข้าใจในตัวสมาชิกกลุ่ม เพื่อให้สมาชิกเกิดความรู้สึกเชื่อมั่น การสร้างและรักษาบรรยากาศแห่งความรู้สึกอบอุ่นและเป็นมิตร จะช่วยให้เกิดความรู้สึกไว้วางใจ ส่งผลให้สมาชิกกล้าที่จะเปิดเผยตนเองมากขึ้น ทำให้หน้าต่างบานที่ 1 เปิดกว้างขึ้น สมาชิกกลุ่มจะมีการแบ่งปันและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างกัน (sharing) ทำให้เกิดความเข้าใจและก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์กันมากขึ้น จากการรับรู้ประสบการณ์ต่างๆ ทั้งในเรื่องการกระทำ แนวความคิด ทักษะต่างๆ จะส่งผลให้หน้าต่างบานที่ 1 ขยายออกไปทำให้เกิดความเจริญงอกงามของสมาชิก นั่นคือสมาชิกมีการตระหนักรู้ในตนเอง ปราศจากการป้องกันตนเองและการบิดเบือนต่อการรับรู้ความจริง

2. ส่วนปิดบัง (hidden) เป็นส่วนของข้อมูลส่วนตัวที่ตนเองสามารถรับรู้ในด้านพฤติกรรม ความรู้สึก และแรงจูงใจ รวมถึงความรู้สึกเกี่ยวกับตัวบุคคลเอง (self-knowledge) ที่เกิดจากประสบการณ์ส่วนตัวและการเรียนรู้ที่สะสมมา แต่ผู้อื่นยังไม่สามารถรับรู้ได้หรือเลือกเปิดเผยข้อมูลในส่วนนี้ ตามแต่ระดับความไว้วางใจที่บุคคลมีให้แก่กัน บรรยากาศแห่งสัมพันธ์ภายในกลุ่มจะช่วยเปลี่ยนแปลงความรู้สึกไม่มั่นคงปลอดภัยของสมาชิกมาเป็นการยอมรับและร่วมมือซึ่งกันและกัน สมาชิกกลุ่มเกิดความรู้สึกไว้วางใจและอบอุ่นปลอดภัย ส่งผลให้สมาชิกกล้าที่จะเปิดเผยเรื่องราวและปัญหาของตนเองแก่กลุ่ม ทำให้สมาชิกกลุ่มได้รับรู้ เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกัน ก่อให้เกิดความสนิทสนมคุ้นเคยกันมากยิ่งขึ้น ผู้นำกลุ่มจะทำหน้าที่เอื้ออำนวยให้มีปฏิสัมพันธ์ในกลุ่มเพื่อช่วยเพิ่มพูนการมีปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นแล้วในกลุ่มให้มีสูงยิ่งขึ้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความไวต่อการรับรู้ ความสนใจ และความสามารถในการเปิดเผยตนเองของผู้นำกลุ่ม

3. ส่วนบอด (blind) เป็นส่วนข้อมูลส่วนตัวของบุคคลด้านพฤติกรรม ความรู้สึกและแรงจูงใจที่ผู้อื่นรับรู้แต่ตนเองไม่สามารถรับรู้ได้หรือไม่เคยตระหนักมาก่อน เมื่อสมาชิกในกลุ่มเกิดความรู้สึกไว้วางใจซึ่งกันและกันมากขึ้น สมาชิกจะมีการเปิดเผยตนเองมากยิ่งขึ้น ซึ่งผู้นำกลุ่มอาจจะใช้กิจกรรมที่มีความเหมาะสมเพื่อช่วยให้สมาชิกได้มีโอกาสเปิดเผยต่อกลุ่มเพิ่มมากขึ้น ผู้นำกลุ่มจะคอยสังเกต มีการให้กำลังใจและยอมรับสมาชิกกลุ่มในขณะที่พวกเขาเปิดเผยตนเองต่อกลุ่ม บรรยากาศแห่งการสนับสนุนและให้กำลังใจซึ่งกันและกัน จะส่งผลให้สมาชิกมองเห็นคุณค่าในตนเองและเป็นที่ยอมรับจากสมาชิกคนอื่นๆ ในกลุ่ม สมาชิกจะเกิดความรู้สึกตระหนักรู้ในตนเอง ยอมรับตนเอง รู้สึกถึงการ

ยอมรับจากเพื่อนสมาชิกภายในกลุ่ม ทำให้สมาชิกสามารถเปิดใจยอมรับตนเองในด้านที่ไม่ถึงปรารถนา อันจะนำไปสู่การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดีขึ้น

4. ส่วนไม่รู้ (unknown) เป็นส่วนของข้อมูลส่วนตัวของบุคคลด้านพฤติกรรม ความรู้สึก และแรงจูงใจ ซึ่งไม่เคยรับรู้ได้โดยตนเองหรือผู้อื่น จากความไว้วางใจ ยอมรับ และรับผิดชอบต่อตนเอง และกลุ่ม บรรยากาศของกลุ่มและสัมพันธภาพระหว่างสมาชิกที่พัฒนาจนเป็นส่วนหนึ่งของกันและกัน จากการที่สมาชิกได้เปิดเผยตนเอง และการให้ข้อมูลป้อนกลับ สมาชิกจะเกิดความงอกงามภายในจิตใจ และสามารถพัฒนาตนเองได้อย่างเต็มศักยภาพสูงสุด ซึ่งเมื่อมีการพัฒนาสัมพันธภาพระหว่างสมาชิกกลุ่ม ส่วนไม่รู้จะเคลื่อนย้ายโดยผ่านส่วนปิดบัง หรือส่วนบอดไปยังส่วนเปิดได้ (Trotzer, 1999) บทบาทของผู้นำกลุ่มจะมีการให้กำลังใจ การพูดส่งเสริมสนับสนุน การให้ข้อมูลป้อนกลับอย่างตรงไปตรงมา อันเป็นผลให้สมาชิกกลุ่มมีการพัฒนาตนเองไปในแนวทางที่พึงปรารถนาในชีวิตประจำวัน ส่งผลให้สมาชิกมีความเชื่อมั่นในตนเอง

จากการศึกษากระบวนการกลุ่มโดยการนำแนวคิดหน้าต่าง โจฮารีเป็นฐานคิด พบว่า กระบวนการกลุ่มจะดำเนินไปตามกระแสของกลุ่มที่มีการเคลื่อนไหวจากสัมพันธภาพที่ห่างเหิน ค่อยๆ เปลี่ยนเป็นความใกล้ชิด และไว้วางใจกันมากขึ้นจากการที่สมาชิกในกลุ่ม ได้เปิดเผยตนเอง และการได้รับข้อมูลป้อนกลับ ก่อให้เกิดการยอมรับตนเองและการยอมรับจากเพื่อนสมาชิก ส่งผลให้เกิดความงอกงามภายในกลุ่ม ซึ่งเห็นได้จากการมีส่วนร่วมภายในกลุ่ม การรับข้อมูลย้อนกลับและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับสมาชิก ทำให้สมาชิกแต่ละคนเกิดการพัฒนาตนเองไปในทิศทางที่ดีขึ้น

ทฤษฎีทางจิตวิทยาที่เกี่ยวข้อง

เด็กเป็นวัยแห่งการเรียนรู้ เนื่องจากเด็กยังอยู่ในวัยที่ด้อยซึ่งประสบการณ์ด้านต่างๆ เด็กจึงมีการเรียนรู้ตัวแบบจากบุคคลในสังคม สิ่งแวดล้อมรอบตัวเด็ก ซึ่งล้วนมีผลต่อพฤติกรรมที่เด็กจะแสดงออกมา นอกจากนี้ในวัยเด็ก ยังเป็นวัยแห่งการเปลี่ยนแปลงทางพัฒนาการในหลากหลายด้าน เช่น ด้านร่างกาย ด้านจิตใจ และด้านจริยธรรม เป็นต้น ซึ่งการเกิดพัฒนาการด้านจริยธรรมนั้น ถ้ามีการปลูกฝังพัฒนาการให้เหมาะสมกับช่วงอายุ จะมีส่วนช่วยในการลดการเกิดปัญหาที่อาจเกิดขึ้นกับพฤติกรรมของเด็กในอนาคต

ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมเชิงพุทธิปัญญา

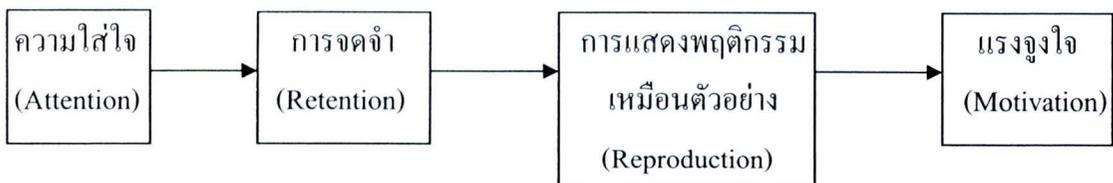
ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมเชิงพุทธิปัญญา (Social Cognitive Learning Theory) ซึ่งเป็นทฤษฎีของศาสตราจารย์ Bandura (1977) แห่งมหาวิทยาลัยสแตนฟอร์ด (Stanford) ประเทศสหรัฐอเมริกา Bandura มีความเชื่อว่าการเรียนรู้ของมนุษย์ส่วนมากเป็นการเรียนรู้โดยการสังเกตหรือการเลียนแบบ จึงเรียกการเรียนรู้จากการสังเกตว่า “การเรียนรู้โดยการสังเกต” หรือ “การเลียนแบบ” และเนื่องจาก

มนุษย์มีปฏิสัมพันธ์ (Interact) กับสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบๆ ตัวอยู่เสมอ Bandura อธิบายว่าการเรียนรู้เกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนและสิ่งแวดล้อมในสังคม ซึ่งทั้งผู้เรียนและสิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลต่อกันและกัน Bandura จึงเปลี่ยนชื่อทฤษฎีการเรียนรู้ของท่านว่า การเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Theory) แต่ต่อมาได้เปลี่ยนเป็นการเรียนรู้ทางสังคมเชิงพุทธิปัญญา (Social Cognitive Learning theory) อีกครั้งหนึ่ง ทั้งนี้ เนื่องจาก Bandura พบจากการทดลองว่า สาเหตุที่สำคัญอย่างหนึ่งในการเรียนรู้ด้วยการสังเกต คือ ผู้เรียนจะต้องเลือกสังเกตสิ่งที่ต้องการเรียนรู้โดยเฉพาะและสิ่งสำคัญอีกอย่างหนึ่งก็คือ ผู้เรียนจะต้องมีการเข้ารหัส (Encoding) ในความทรงจำระยะยาวได้อย่างถูกต้อง นอกจากนี้ ผู้เรียนต้องสามารถที่จะประเมินได้ว่าตนเลียนแบบได้ดีหรือไม่คืออย่างไร และจะต้องควบคุมพฤติกรรมของตนเองได้ด้วย (metacognitive) จึงสรุปว่า การเรียนรู้โดยการสังเกตจึงเป็นกระบวนการทางการรู้คิดหรือพุทธิปัญญา (Cognitive Process)

กระบวนการเรียนรู้ที่สำคัญในการเรียนรู้โดยการสังเกต

Bandura ได้อธิบายกระบวนการที่สำคัญในการเรียนรู้โดยการสังเกตหรือการเรียนรู้โดยตัวแบบว่ามีทั้งหมด 4 อย่างคือ

1. กระบวนการความใส่ใจ (Attention)
2. กระบวนการจดจำ (Retention)
3. กระบวนการแสดงพฤติกรรมเหมือนตัวอย่าง (Reproduction)
4. กระบวนการการจูงใจ (Motivation)



ที่มา: Bandura, 1977

ภาพ 8 กระบวนการในการเรียนรู้โดยการสังเกต

กระบวนการความใส่ใจ (Attention)

ความใส่ใจของผู้เรียนเป็นสิ่งสำคัญมาก ถ้าผู้เรียนไม่มีความใส่ใจในการเรียนรู้ โดยการสังเกตหรือการเลียนแบบก็จะไม่เกิดขึ้น ดังนั้น การเรียนรู้แบบนี้อาศัยความใส่ใจจึงเป็นสิ่งแรกๆ ที่ผู้เรียนจะต้องมี Bandura กล่าวว่าผู้เรียนจะต้องรับรู้ส่วนประกอบที่สำคัญของพฤติกรรมของผู้ที่เป็นตัวแบบองค์ประกอบที่สำคัญของตัวแบบที่มีอิทธิพลต่อความใส่ใจของผู้เรียนมีหลายอย่าง เช่น เป็นผู้ที่มีเกียรติสูง (High Status) มีความสามารถสูง (High Competence) หน้าตาดี รวมทั้งการแต่งตัว การมีอำนาจที่จะให้รางวัลหรือลงโทษ

คุณลักษณะของผู้เรียนก็มีความสัมพันธ์กับกระบวนการใส่ใจ ตัวอย่างเช่น วัยของผู้เรียน ความสามารถทางด้านพุทธิปัญญา ทักษะทางการใช้มือและส่วนต่างๆ ของร่างกาย รวมทั้งตัวแปรทางบุคลิกภาพของผู้เรียน เช่น ความรู้สึกว่าคุณนั้นมีค่า (Self-Esteem) ความต้องการและทัศนคติของผู้เรียน ตัวแปรเหล่านี้มักจะเป็นสิ่งจำกัดขอบเขตของการเรียนรู้โดยการสังเกต ตัวอย่างเช่น ถ้าครูต้องการให้เด็กวัยอนุบาลเขียนพยัญชนะไทยที่ยากๆ เช่น ม ม โดยพยายามแสดงการเขียนให้ดูเป็นตัวอย่าง ทักษะการใช้กล้ามเนื้อในการเคลื่อนไหวของเด็กวัยอนุบาลยังไม่พร้อม ฉะนั้นเด็กวัยอนุบาลบางคนจะเขียนหนังสือตามที่ครูคาดหวังไม่ได้

กระบวนการจดจำ (Retention Process)

Bandura อธิบายว่า การที่ผู้เรียนหรือผู้สังเกตสามารถที่จะเลียนแบบหรือแสดงพฤติกรรมเหมือนตัวแบบได้ก็เพราะผู้เรียนบันทึกสิ่งที่ตนสังเกตจากตัวแบบไว้ในความจำระยะยาว Bandura พบว่าผู้สังเกตที่สามารถอธิบายพฤติกรรม หรือการกระทำของตัวแบบด้วยคำพูด หรือสามารถมีภาพพจน์สิ่งที่ตนสังเกตไว้ในใจจะเป็นผู้ที่สามารถจดจำสิ่งที่เรียนรู้โดยการสังเกตได้ดีกว่าผู้ที่เพียงแต่ดูเฉยๆ หรือทำงานอื่นในขณะที่ดูตัวแบบไปด้วย สรุปแล้วผู้สังเกตที่สามารถระลึกถึงสิ่งที่สังเกตเป็นภาพพจน์ในใจ (Visual Imagery) และสามารถเข้ารหัสด้วยคำพูดหรือถ้อยคำ (Verbal Coding) จะเป็นผู้ที่สามารถแสดงพฤติกรรมเลียนแบบจากตัวแบบได้แม้ว่าเวลาจะผ่านไปนานๆ และนอกจากนี้ถ้าผู้สังเกตหรือผู้เรียนมีโอกาสที่จะได้เห็นตัวแบบแสดงสิ่งที่จะต้องเรียนรู้ซ้ำก็จะเป็นการช่วยความจำให้ดียิ่งขึ้น

กระบวนการแสดงพฤติกรรมเหมือนกับตัวแบบ (Reproduction Process)

กระบวนการแสดงพฤติกรรมเหมือนตัวแบบเป็นกระบวนการที่ผู้เรียน แปลสภาพ (Transform) ภาพพจน์ (Visual Image) หรือสิ่งที่จำไว้เป็นการเข้ารหัสเป็นถ้อยคำ (Verbal Coding) ในที่สุดแสดงออกมาเป็นการกระทำหรือแสดงพฤติกรรมเหมือนกับตัวแบบ ปัจจัยที่สำคัญของกระบวนการนี้คือ ความพร้อมทางด้านร่างกายและทักษะที่จำเป็นจะต้องใช้ในการเลียนแบบของผู้เรียน ถ้าหากผู้เรียนไม่มีความพร้อมก็จะไม่สามารถที่จะแสดงพฤติกรรมเลียนแบบได้ Bandura กล่าวว่า การเรียนรู้โดยการสังเกตหรือการเลียนแบบไม่ใช่เป็นพฤติกรรมที่ลอกแบบอย่างตรงไปตรงมา การเรียนรู้โดยการสังเกตประกอบด้วยกระบวนการทางพุทธิปัญญา (Cognitive Process) และความพร้อมทางด้านร่างกายของผู้เรียน ฉะนั้นในขั้นการแสดงพฤติกรรมเหมือนตัวแบบ (Reproduction) ของแต่ละบุคคลจึงแตกต่างกันไป ผู้เรียนบางคนก็อาจจะทำได้ดีกว่าตัวแบบที่ตนสังเกตหรือบางคนก็สามารถเลียนแบบได้เหมือนมาก บางคนก็อาจจะทำได้ไม่เหมือนกับตัวแบบเพียงแต่คล้ายคลึงกับตัวแบบ มีบางส่วนเหมือน บางส่วนไม่เหมือนกับตัวแบบ และผู้เรียนบางคนจะไม่สามารถแสดงพฤติกรรมเหมือนตัวแบบ ฉะนั้น Bandura จึงให้คำแนะนำแก่ผู้ที่มีหน้าที่เป็นตัวแบบ เช่น ผู้ปกครองหรือครูควรใช้ผลย้อนกลับที่ต้องตรวจสอบแก้ไข (Correcting Feedback) เพราะจะเป็นการช่วยเหลือให้ผู้เรียน

หรือผู้สังเกตมีโอกาสทบทวนในใจว่าการแสดงพฤติกรรมของตัวแบบมีอะไรบ้างและพยายามแก้ไขให้ถูกต้อง

กระบวนการจูงใจ (Motivation Process)

Bandura อธิบายว่า แรงจูงใจของผู้เรียนที่จะแสดงพฤติกรรมเหมือนตัวแบบที่ตนสังเกต เนื่องจากความคาดหวังว่า การเลียนแบบจะนำประโยชน์มาใช้ เช่น การได้รับแรงเสริมหรือรางวัล หรืออาจจะนำประโยชน์บางสิ่งบางอย่างมาให้ รวมทั้งการคิดว่าการแสดงพฤติกรรมเหมือนตัวแบบจะทำให้ตนหลีกเลี่ยงปัญหาได้ ในห้องเรียนเวลาครูให้รางวัลหรือลงโทษพฤติกรรมของนักเรียนคนใดคนหนึ่ง นักเรียนทั้งห้องก็จะเรียนรู้โดยการสังเกตและเป็นแรงจูงใจ ให้ผู้เรียนแสดงพฤติกรรมหรือไม่แสดงพฤติกรรม เวล่านักเรียนแสดงความประพฤติดี เช่น นักเรียนคนหนึ่งทำการบ้านเรียบร้อยถูกต้องแล้วได้รับรางวัลชมเชยจากครู หรือให้สิทธิพิเศษก็จะเป็นตัวแบบให้แก่ นักเรียนคนอื่นๆ พยายามทำการบ้านมาส่งครูให้เรียบร้อย เพราะมีความคาดหวังว่าจะได้รับแรงเสริมหรือรางวัลบ้าง ในทางตรงข้ามถ้านักเรียนคนหนึ่งถูกทำโทษเนื่องจากเอาของมารับประทานในห้องเรียน ก็จะเป็นตัวแบบของพฤติกรรมที่นักเรียนทั้งชั้นจะไม่ปฏิบัติตาม แม้ว่าบัณฑิตจะกล่าวถึงความสำคัญของแรงเสริมบอกว่ามีผลต่อพฤติกรรมที่ผู้เลียนแบบตัวแบบ แต่ความหมายของความสำคัญของแรงเสริมนั้นแตกต่างกันกับของ Skinner ในทฤษฎีการวางเงื่อนไขแบบ Operant แรงเสริมในทฤษฎีการเรียนรู้ในการสังเกตเป็นแรงจูงใจที่จะทำให้ผู้สังเกตแสดงพฤติกรรมเหมือนตัวแบบ แต่แรงเสริมในทฤษฎีการวางเงื่อนไขแบบ Operant นั้น แรงเสริมเป็นตัวที่จะทำให้ความถี่ของพฤติกรรมที่อินทรีย์ได้แสดงออกอยู่แล้วให้มีเพิ่มขึ้น อีกประการหนึ่งในทฤษฎีการเรียนรู้ด้วยการสังเกตถือว่าความคาดหวังของผู้เรียนที่จะได้รับรางวัลหรือผลประโยชน์จากพฤติกรรมที่แสดงเหมือนเป็นตัวแบบ เป็นแรงจูงใจที่ทำให้ผู้สังเกตแสดงออก แต่สำหรับการวางเงื่อนไขแบบ Operant แรงเสริมเป็นสิ่งที่มาจากภายนอกจะเป็นอะไรก็ได้ ไม่เกี่ยวกับตัวของผู้เรียน

จากการศึกษาทฤษฎีการเรียนรู้เชิงพุทธิปัญญาของ Bandura สรุปได้ว่า การเรียนรู้พฤติกรรมสำคัญต่างๆ ทั้งที่เสริมสร้างสังคมและพฤติกรรมที่เป็นภัยต่อสังคม ได้เน้นความสำคัญของการเรียนรู้แบบการสังเกตหรือเลียนแบบจากตัวแบบ ซึ่งอาจจะเห็นได้ทั้งตัวบุคคลจริงๆ เช่น ครู เพื่อน หรือจากภาพยนตร์โทรทัศน์ การ์ตูน หรือจากการอ่านหนังสือ การเรียนรู้โดยการสังเกตประกอบด้วย 2 ขั้นตอน คือ ขั้นการรับมา ซึ่งการเรียนรู้เป็นกระบวนการทางพุทธิปัญญา และขั้นการกระทำ ตัวแบบที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของบุคคลมีทั้งตัวแบบในชีวิตจริงและตัวแบบที่เป็นสัญลักษณ์ เพราะฉะนั้นพฤติกรรมของผู้ใหญ่ในสังคม และบุคคลสาธารณะ ยังต้องตระหนักในการแสดงพฤติกรรมต่างๆ เพราะย่อมมีผลต่อพฤติกรรมของเด็ก

พัฒนาการทางจริยธรรม

การให้เหตุผลเชิงจริยธรรมเป็นทฤษฎีของ Kohlberg ซึ่งมีแนวคิดที่ว่า จริยธรรมเป็นเกณฑ์ในการตัดสินความถูกต้องของพฤติกรรม และบุคคลจะมีความรู้ และความเข้าใจในเกณฑ์ดังกล่าวเพียงใด นั้น ขึ้นอยู่กับพัฒนาการทางสติปัญญาหรือความคิด และประสบการณ์ทางสังคมของแต่ละบุคคล การคิดค้นทฤษฎีของ Kohlberg ได้แนวคิดพื้นฐานจากทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของ Piaget ซึ่งกล่าวว่า พัฒนาการทางจริยธรรมของบุคคล จะพัฒนาได้มากน้อยเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับระดับสติปัญญา และความสามารถในการรับรู้เรื่องราวต่างๆ ในสังคมของแต่ละบุคคล (สกล เทียงแท้, 2525 อ้างใน ฤกษ์ชัย คุณูปการ, 2539)

พัฒนาการทางจริยธรรมของ Piaget

Piaget (กรมสามัญศึกษา, 2529 และประภาศรี สีหอำไพ, 2531 อ้างใน ฤกษ์ชัย คุณูปการ, 2539) ใช้เกณฑ์การแบ่งพัฒนาการทางสติปัญญา เป็นพื้นฐานของการศึกษาพัฒนาการทางจริยธรรม โดยเชื่อว่าพัฒนาการทางจริยธรรมเป็นกระบวนการพัฒนาตามลำดับขั้น หรือการพัฒนาจริยธรรมจะไม่มีการข้ามขั้น และ Piaget แบ่งขั้นพัฒนาการทางจริยธรรมออกเป็น 3 ขั้น ดังต่อไปนี้

1. ขั้นก่อนจริยธรรม (Premoral Stage) เป็นระดับจริยธรรมของเด็กอายุ 0-2 ปี ซึ่งยังไม่สามารถรับรู้สิ่งต่างๆ ได้อย่างละเอียด ทำให้ความคิดในการตัดสินความถูกต้องของการกระทำ หรือความคิดในการเลือกกระทำหรือไม่กระทำ เป็นไปตามความต้องการทางร่างกายหรือความคิดเห็นของคนใกล้ชิด เช่น เด็กประพฤติปฏิบัติตามคำแนะนำหรือการห้ามปรามของพ่อแม่ โดยคิดว่าสิ่งที่พ่อแม่ให้ประพฤติปฏิบัตินั้นเป็นสิ่งดี

2. ขั้นปฏิบัติตามคำสั่งหรือแปลความตามเกณฑ์ (Heteronomous Stage) เป็นระดับจริยธรรมของเด็กอายุ 2-8 ปี ซึ่งสามารถเรียนรู้สิ่งแวดล้อม ตัดสินใจได้ว่าเขาควรปฏิบัติต่อผู้อื่นได้ สามารถประพฤติปฏิบัติตามกฎระเบียบได้ ตัดสินใจได้ว่าสิ่งใดควรกระทำหรือไม่ควรกระทำได้ด้วยตนเอง เริ่มเรียนรู้และกระทำตามความคิดเห็นและความรู้สึกของตนเองมากขึ้น หรือใกล้เคียงกับการกระทำตามระเบียบและกฎเกณฑ์ของสังคม

3. ขั้นเหตุผลของตนเองหรือแปลความพฤติกรรม (Autonomous Stage) เป็นระดับจริยธรรมของเด็กอายุ 8 ปีขึ้นไป ซึ่งสามารถคิดและตัดสินใจได้ด้วยเหตุผลของตนเอง เริ่มปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นด้วยความเสมอภาคและเป็นธรรม สังเกตและเข้าใจความรู้สึกของผู้อื่นได้ถูกต้องมากขึ้น ประพฤติปฏิบัติเพื่อตอบสนองพัฒนาการด้านจิตใจมากขึ้น ซึ่งถือเป็นพัฒนาการทางจริยธรรมขั้นสูง

พัฒนาการทางจริยธรรมของ Kohlberg

Kohlberg กำหนดเกณฑ์การประเมินจริยธรรมของบุคคล โดยการแบ่งเป็นขั้นการให้เหตุผลเชิงจริยธรรม 6 ขั้น ตามแนวคิดในการแบ่งขั้นพัฒนาการทางสติปัญญา และจริยธรรมของ

Piaget (อ้างใน ดวงเดือน พันธมนาวิน, ม.ป.ป. ชัยพร วิชาวุธ, 2526 และ Libert, 1973) ดังตาราง และคำอธิบายต่อไปนี้

ตาราง 1 ระดับจริยธรรมและขั้นการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมของ Kohlberg

ระดับจริยธรรม	ขั้นการให้เหตุผลเชิงจริยธรรม
1. ระดับก่อนกฎเกณฑ์สังคม (Preconventional Level) อายุ 2-10 ปี	ขั้นที่ 1 การหลบหนีการถูกลงโทษ หรือ การลงโทษ และการเชื่อฟัง อายุ 2-7 ปี ขั้นที่ 2 การแสวงหารางวัล หรือการสนองความต้องการ อายุ 7-10 ปี
2. ระดับตามกฎเกณฑ์สังคม (Conventional Level) อายุ 10-16 ปี	ขั้นที่ 3 การทำตามสิ่งที่ผู้อื่นเห็นชอบ หรือการความหวัง ทางสังคม อายุ 10-13 ปี ขั้นที่ 4 การทำตามหน้าที่ทางสังคม หรือระบบสังคม และมโนธรรม อายุ 13-16 ปี
3. ระดับเหนือกฎเกณฑ์สังคม (Postconventional Level) อายุ 16 ปีขึ้นไป	ขั้นที่ 5 การทำตามคำมั่นสัญญา หรือสัญญาสังคม และสิทธิส่วนบุคคล อายุ 16 ปีขึ้นไป ขั้นที่ 6 การยึดถืออุดมคติสากล หรือจริยธรรมสากล (วัยผู้ใหญ่)

1. ความหมายของระดับจริยธรรม มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1.1 ระดับก่อนเกณฑ์สังคม หมายถึงระดับการตัดสินใจซึ่งบุคคลเลือกกระทำเฉพาะพฤติกรรมที่เอื้อประโยชน์ให้กับตนเอง หรือกระทำเพื่อความพึงพอใจของตนเอง โดยไม่คำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับผู้อื่น ส่วนมากเป็นพฤติกรรมของวัยเด็กซึ่งมีการรับรู้ และความเข้าใจในเรื่องความถูกต้อง หรือความเหมาะสมของการกระทำไม่ชัดเจนเท่าที่ควร เพราะเด็กวัยนี้ไม่สามารถเรียนรู้กฎเกณฑ์ของสังคมได้อย่างเป็นระบบ จริยธรรมระดับก่อนเกณฑ์สังคม ประกอบด้วยขั้นการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมขั้นที่ 1 และขั้นที่ 2 ขั้นการหลบหนีการถูกลงโทษและขั้นการแสวงหารางวัล

1.2 ระดับตามกฎเกณฑ์สังคม หมายถึงระดับการตัดสินใจซึ่งบุคคลเลือกกระทำตามกฎเกณฑ์ของกลุ่มและสังคม สามารถเข้าใจบทบาทหน้าที่ของตนในฐานะเป็นสมาชิกของกลุ่มและสังคมได้ ประพฤติปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ ขนบธรรมเนียมประเพณี กฎหมายและคำสอนทางศาสนาได้ รับรู้และเข้าใจความรู้สึกของผู้อื่นได้ เพราะเป็นวัยซึ่งสามารถรับรู้และเข้าใจสิ่งที่เป็นนามธรรมมากขึ้น ตัดสินใจความถูกต้องของการกระทำตามกฎเกณฑ์และค่านิยมของสังคมได้ จริยธรรมระดับตาม

กฎเกณฑ์สังคม ประกอบด้วยชั้นการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมในขั้นที่ 3 และขั้นที่ 4 คือ ชั้นการปฏิบัติตามสิ่งที่ผู้อื่นเห็นชอบ และชั้นการทำตามหน้าที่ทางสังคม

1.3 ระดับเหนือกฎเกณฑ์สังคม หมายถึงระดับการตัดสินใจซึ่งบุคคลเลือกกระทำในสิ่งที่ผ่านการไตร่ตรองด้วยเหตุผลของตนเอง ซึ่งอาจตัดสินใจทำตามอุดมคติ หรือหลักประจำใจของตนเอง หรือกระทำเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่าเหตุผลใดจะมีความสำคัญ หรือควรนำไปประพฤติปฏิบัติมากกว่ากัน ดังนั้น จริยธรรมในระดับเหนือกฎเกณฑ์สังคม จึงเหมาะสมที่จะใช้เป็นเกณฑ์ในการประเมินจริยธรรมของผู้ใหญ่มากกว่าเด็ก เพราะการให้เหตุผลในระดับนี้ ต้องใช้ความสามารถในการสังเกตในการควบคุมจิตใจตนเองและการวิเคราะห์ห้วงวิจักษ์กฎเกณฑ์ของสังคมอย่างเที่ยงธรรมจริยธรรมในระดับเหนือกฎเกณฑ์สังคม ประกอบด้วยชั้นการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมในขั้นที่ 5 และขั้นที่ 6 คือ ชั้นการทำตามคำมั่นสัญญา และชั้นการยึดถืออุดมคติสากล

2. ความหมายของชั้นการให้เหตุผลเชิงจริยธรรม มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ขั้นที่ 1 การหลบหลีกการลงโทษ (Obedience or Punishment Orientation) เป็นการให้เหตุผลของเด็กอายุ 2-7 ปี ซึ่งมักจะใช้การถูกลงโทษเป็นเหตุผลในการตัดสินใจความถูกต้องของการกระทำ เช่น เด็กปฏิบัติตามคำแนะนำของผู้ใหญ่ หรือปฏิบัติตามกติกา เพราะต้องการไม่让自己ถูกลงโทษ เป็นต้น เด็กวัยนี้จึงรับรู้และเข้าใจว่า การกระทำใดก็ตามที่ทำให้ตนไม่ถูกตำหนิหรือถูกลงโทษ การกระทำนั้นย่อมเป็นการกระทำที่มีคุณธรรมและจริยธรรม

สาเหตุที่เด็กวัยนี้ ใช้ความกลัวถูกลงโทษเป็นเหตุผลในการตัดสินใจความถูกต้องของการกระทำนั้น เนื่องจาก เด็กอายุ 2-7 ปียังมีประสบการณ์หรือการรับรู้ทางสังคม ไม่เพียงพอ และยังไม่เข้าใจความคิดของผู้อื่นซึ่งเป็นเรื่องของนามธรรม เด็กจึงรับรู้และตัดสินใจความถูกต้องของการกระทำต่างๆ ตามสิ่งที่ปรากฏให้เห็นเป็นรูปธรรม

ขั้นที่ 2 การแสวงหารางวัล (Naively Egoistic Orientation) เป็นการให้เหตุผลของเด็กอายุ 7-10 ปี ซึ่งมักจะใช้การได้รับตอบสนองความต้องการของตนเอง เป็นเหตุผลในการตัดสินใจความถูกต้องของการกระทำ เช่น เด็กจะปฏิบัติตามคำแนะนำของผู้ใหญ่มากขึ้น ถ้าเขาคิดว่าปฏิบัติตามแล้ว เขาจะได้รับคำชมเชยหรือได้รับรางวัลเป็นสิ่งตอบแทน เด็กวัยนี้จึงรับรู้และเข้าใจว่า การกระทำใดที่ได้รับรางวัลหรือสิ่งตอบแทนการกระทำนั้นย่อมเป็นการกระทำที่มีคุณธรรมและจริยธรรม

สาเหตุที่เด็กวัยนี้ ใช้การการได้รับการตอบสนองความต้องการของตนเอง เป็นเหตุผลในการตัดสินใจความถูกต้องของการกระทำ เนื่องจาก เด็กอายุ 7-10 ปี มีความรู้และประสบการณ์ทางสังคม เพียงพอจะรับรู้ได้ว่า แต่ละบุคคลมีความต้องการแตกต่างกันและความขัดแย้งเกิดจากทุกคนต้องการได้รับการตอบสนองตามความต้องการของตนเอง เนื่องจากเด็กวัยนี้มีข้อจำกัดด้านสติปัญญา จึงตอบสนองเป็นรูปธรรมมากกว่านามธรรม

ขั้นที่ 3 การปฏิบัติตามสิ่งที่ผู้อื่นเห็นชอบ (Good-Boy Orientation) เป็นการให้เหตุผลของเด็กอายุ 10-13 ปี ซึ่งใช้การที่ตนได้รับการยอมรับจากผู้อื่นหรือสังคม เป็นเหตุผลในการตัดสินใจที่ถูกคิดของการกระทำ เช่น การตั้งใจเรียนเพื่อให้ได้รับการยกย่องจากครูและเพื่อน หรือการแต่งตัวเพื่อให้ได้รับคำชมเชย เป็นต้น เด็กวัยนี้จึงรับรู้และเข้าใจว่า การกระทำใดก็ตามที่ได้รับคำชมเชยหรือการยกย่องจากผู้อื่น การกระทำนั้นย่อมเป็นการกระทำที่มีคุณธรรมและจริยธรรม เด็กวัยนี้ จึงเป็นวัยที่ขาดความเป็นตัวของตัวเอง เพราะเขาต้องการทำให้ผู้อื่นได้รับความพึงพอใจ

สาเหตุที่เด็กวัยนี้ ใช้การได้รับการยอมรับจากผู้อื่นหรือสังคม เป็นเหตุผลในการตัดสินใจที่ถูกคิดของการกระทำ เนื่องจากเด็กอายุ 10-13 ปี สามารถจะเรียนรู้และเข้าใจได้ว่า การคาดหวังของผู้อื่นมีผลต่อตนเอง และรู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา

ขั้นที่ 4 การปฏิบัติตามหน้าที่ทางสังคม (Authority and Social Order Maintain Orientation) เป็นการให้เหตุผลของวัยรุ่น อายุ 13-16 ปี ซึ่งมักจะยึดถือความเป็นระเบียบและกฎเกณฑ์ของสังคม เป็นเหตุผลในการตัดสินใจที่ถูกคิดของการกระทำ เช่น การยกย่องบุคคลที่ปฏิบัติตามบทบาทและหน้าที่อย่างเต็มความสามารถ ยกย่องคนที่อุทิศตนเพื่อบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม และทำนุบำรุงสถาบันทางสังคมต่างๆ ดังนั้น วัยรุ่นคนใดต้องการได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้ที่มีคุณธรรมและจริยธรรม จะต้องแสดงตนเป็นคนที่มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ และไม่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนไปจากระเบียบและกฎเกณฑ์ของสังคม

สาเหตุที่วัยรุ่น ยึดถือความเป็นระเบียบและกฎเกณฑ์ของสังคม เป็นเหตุผลในการตัดสินใจที่ถูกคิดของการกระทำ เนื่องจาก ช่วงอายุ 13-16 ปี บุคคลสามารถเรียนรู้และเข้าใจความเป็นอยู่ของบุคคลในสังคมได้อย่างเป็นระบบ เช่น ทุกคนต้องรับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่ของตนในฐานะที่เป็นสมาชิกคนหนึ่งของสังคม ซึ่งจะช่วยให้สังคมเจริญก้าวหน้าและมีชีวิตความเป็นอยู่ที่สงบสุข

ขั้นที่ 5 การปฏิบัติตามคำมั่นสัญญา (Contractual Legalistic Orientation) เป็นการให้เหตุผลของบุคคลที่มีอายุมากกว่า 16 ปีขึ้นไป ซึ่งมักจะใช้คำมั่นสัญญา เป็นเหตุผลในการตัดสินใจที่ถูกคิดของการกระทำ เช่น ให้ความสำคัญกับการปฏิบัติตามข้อตกลง การเคารพในสิทธิและค่านิยมของผู้อื่น และตัดสินใจตามหลักกฎหมายและหลักมนุษยธรรม ซึ่งเป็นการกระทำของผู้มีคุณธรรมและจริยธรรมขั้นสูง

สาเหตุที่บุคคลอายุ 16 ปีขึ้นไป ยึดถือคำมั่นสัญญา เป็นเหตุผลในการตัดสินใจที่ถูกคิดของการกระทำนั้น เนื่องจาก บุคคลวัยนี้มีความสามารถในการควบคุมและบังคับตนเองให้ประพฤติปฏิบัติตามคำมั่นสัญญาที่ให้ไว้กับตนเองและผู้อื่นได้ นอกจากนั้นยังเป็นวัยที่ต้องการได้รับการยกย่องว่าเป็นบุคคลที่มีสัจจะและมีอุดมการณ์ เป็นต้น

ขั้นที่ 6 การปฏิบัติตามอุดมคติสากล (Conscience or Principle Orientation) เป็นการให้เหตุผลของบุคคลที่มีอายุ 20 ปีขึ้นไปหรือวัยผู้ใหญ่ ซึ่งมักจะยึดหลักการของจริยธรรมสากล เป็น

เหตุผลการตัดสินใจความถูกต้องของการกระทำ เช่น ยกย่องบุคคลที่เคารพเรื่องความเสมอภาคในสิทธิมนุษยชน ละอายใจต่อการกระทำผิด รับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง ซึ่งเป็นการประพฤติปฏิบัติของผู้ที่มีคุณธรรมและจริยธรรมอยู่ในขั้นสูงสุด

สาเหตุที่วัยรุ่นใหญ่ ยึดถือหลักการของจริยธรรมสากลเป็นเหตุผลในการตัดสินใจความถูกต้องของการกระทำ เนื่องจากบุคคลที่มีอายุ 20 ปีขึ้นไป สามารถไตร่ตรองและตัดสินใจเรื่องคุณธรรมและจริยธรรมได้ด้วยตนเอง และมีความตั้งใจที่จะประพฤติปฏิบัติตามหลักศีลธรรมมากกว่าการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของสังคม

องค์ประกอบที่สำคัญของทฤษฎีพัฒนาจริยธรรม

Piaget และ Kohlberg (ชัยพร วิชชาวุธ, 2526 อ้างใน ฤกษ์ชัย คุณูปการ, 2539) เชื่อว่าการพัฒนาการทางจริยธรรม มีลักษณะของการพัฒนาเช่นเดียวกับการพัฒนาทางสติปัญญา กล่าวคือ การพัฒนามีความต่อเนื่อง โดยเริ่มจากจริยธรรมขั้นต่ำและพัฒนาสูงขึ้นทีละขั้นเรื่อยไปจนถึงจริยธรรมขั้นสูงสุด และไม่สามารถพัฒนาข้ามขั้นใดขั้นหนึ่งได้เลย ไม่ว่าบุคคลนั้นจะอยู่และเจริญเติบโตจากสังคมใดก็ตาม จริยธรรมเป็นการตัดสินใจความถูกต้องของการกระทำ ภายใต้อิทธิพลที่ได้จากการสังเกต และการคิดไตร่ตรองด้วยเหตุผลของแต่ละบุคคล การสังเกตและการคิดไตร่ตรองจำเป็นต้องใช้ความสามารถทางสติปัญญาเป็นพื้นฐานในการจำแนกและบูรณาการ (Discrimination and Integration) เกี่ยวกับประเด็นปัญหาและการจัดระบบความเข้าใจให้สามารถอธิบายสิ่งต่างๆ ได้ดีขึ้น การจัดระบบความเข้าใจใหม่เพื่อแทนที่ระบบความเข้าใจเดิม จะทำให้เกิดจริยธรรมใหม่ขึ้นมาแทนที่จริยธรรมเดิมพร้อมกันไปด้วย และจริยธรรมใหม่เหล่านี้เป็นจริยธรรมที่อยู่ในขั้นที่สูงกว่า หรือมีคุณภาพมากกว่าจริยธรรมเดิม เนื่องจาก การพัฒนาการทางจริยธรรม จะต้องใช้การสังเกตและการคิดไตร่ตรองเป็นพื้นฐาน ดังนั้น บุคคลที่ไม่ชอบสังเกต และไม่ชอบใช้ความคิดไตร่ตรองในปัญหาจริยธรรมต่างๆ ย่อมพัฒนาจริยธรรมของตนได้ช้ากว่า บุคคลที่ชอบสังเกตและใช้ความคิดไตร่ตรองปัญหาจริยธรรมอยู่เสมอ

นอกจาก ความสำคัญของพัฒนาการทางด้านสติปัญญาซึ่งมีอิทธิพลต่อพัฒนาการทางจริยธรรมดังที่กล่าวมา Kohlberg ให้ความสำคัญต่อประสบการณ์ทางสังคม และการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมด้วย โดยกล่าวว่า การมีประสบการณ์ทางสังคม หรือการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นอยู่เสมอ จะทำให้บุคคลมีความคิดเห็นกว้างขวาง ลึกซึ้ง เข้าใจบทบาทของตนเองและบทบาทของผู้อื่น ได้ดียิ่งขึ้น ดังนั้น บุคคลที่ปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นมากหรือมีประสบการณ์ทางสังคมมาก สามารถพัฒนาระดับพัฒนาการทางจริยธรรมได้ง่ายกว่า บุคคลที่ไม่ชอบปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นหรือขาดประสบการณ์ทางสังคม ทั้งนี้ เพราะการคิดไตร่ตรองจะต้องใช้ข้อมูล หรือประสบการณ์เดิมที่ตนมีอยู่ไปผสมผสานกับข้อมูลหรือความรู้ใหม่ ที่ได้รับจากการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในครั้งต่อๆ มา

เนื่องจาก ความคิดของบุคคลในแต่ละชั้นของจริยธรรม มีความสัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบ และมีโครงสร้าง (Structure) ที่ชัดเจน ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงจริยธรรมจากชั้นที่หนึ่งขึ้นไปอีกหนึ่ง จึงเป็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางความคิดซึ่งเป็นผลของการใช้ความคิด และไตร่ตรองด้วยสติปัญญาของตนเอง ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของ Piaget และ Kohlberg จึงมีชื่อว่า ทฤษฎีพัฒนาการทางโครงสร้าง (Structural Development Theory) หรือ ทฤษฎีพัฒนาการทางด้านสติปัญญา (Cognitive Development Theory) ซึ่งมีองค์ประกอบที่สำคัญ 2 ประการ คือ สติปัญญาหรือความคิด และประสบการณ์สังคม

หลักและวิธีการพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรม

การปลูกฝังและพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรม เป็นการพัฒนาบุคคลให้มีขีดความสามารถในการตัดสินใจและประเมินคุณค่าของพฤติกรรมสูงขึ้น โดยเลือกใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมขั้นสูงหรือขั้นตามกฎเกณฑ์สังคม เป็นตัวกระตุ้นให้บุคคลพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมของตนเองให้อยู่ในขั้นที่สูงขึ้น

Kohlberg (Kohlberg, 1970 อ้างใน ฤกษ์ชัย คุณูปการ, 2539) กล่าวว่า การปลูกฝังและพัฒนาจริยธรรม ซึ่งใช้วิธีการอบรมสั่งสอน การประพฤติปฏิบัติเป็นแบบอย่าง หรือการฝึกฝนให้เป็นคนมีจริยธรรมในด้านต่างๆ เช่น การฝึกความรับผิดชอบ การฝึกวินัยในตนเอง เป็นวิธีการที่ไม่สามารถจะช่วยให้บุคคล มีจริยธรรมและพฤติกรรมที่พึงประสงค์ได้ เพราะผู้เข้าอบรม มักจะนำความรู้เกี่ยวกับคุณธรรมและจริยธรรมที่ได้รับ ไปเป็นเกณฑ์ในการยกย่องหรือกล่าวโทษผู้อื่นมากกว่าที่จะนำความรู้ดังกล่าวไปพัฒนาตนเองให้เป็นผู้ที่มีคุณธรรมจริยธรรมมากขึ้นซึ่งผิดวัตถุประสงค์ของการฝึกอบรม ดังนั้น การปลูกฝังและพัฒนาให้บุคคลมีจริยธรรมและพฤติกรรมที่พึงประสงค์ จึงควรใช้วิธีการกระตุ้นให้บุคคลฝึกคิดและวิเคราะห์ปัญหาจริยธรรมต่างๆ โดยเริ่มจากการสร้างความขัดแย้งหรือทำให้บุคคลเกิดความไม่พึงพอใจในเหตุผลเดิมที่มีอยู่ จากนั้น ให้อภิปราย แสดงความคิดเห็นร่วมกับผู้อื่น โดยมีผู้รู้แนะนำให้เข้าใจเหตุผลใหม่ที่มีคุณค่าสูงขึ้น (สกล เทียงแท้, 2525 อ้างใน ฤกษ์ชัย คุณูปการ, 2539) และนำหลักการและเหตุผลที่ได้รับใหม่ ไปเป็นพื้นฐานในการประเมินและตัดสินใจพฤติกรรมทางจริยธรรมของตนเองและผู้อื่นต่อไป วิธีการดังกล่าว สนับสนุนแนวคิดที่ว่า บุคคลจะตัดสินใจหรือแสดงพฤติกรรมอย่างไรนั้น ขึ้นอยู่กับความคิดของเขาว่า ควรหรือไม่ควรที่จะปฏิบัติในสถานการณ์นั้นๆ นอกจากนี้ ยังเป็นวิธีการพัฒนาจริยธรรมที่เน้นด้านจิตสำนึก ซึ่งเป็นพื้นฐานที่มั่นคงของพฤติกรรมจริยธรรมต่อไป

การพัฒนาจริยธรรม โดยวิธีฝึกยกระดับความสามารถในการตัดสินใจ และการให้เหตุผลเชิงจริยธรรม หลักการที่สำคัญ คือ การกระตุ้นให้บุคคลเกิดความขัดแย้งทางความคิด ระหว่างความรู้หรือเหตุผลที่เขาเคยมีอยู่เดิมกับความรู้หรือเหตุผลที่ได้รับใหม่ ซึ่งอาจใช้วิธีให้เขาได้รับความรู้และเหตุผลของผู้อื่น ซึ่งแตกต่างไปจากความคิดและเหตุผลของตนเอง จากนั้น จึงชี้แนะด้วยวิธีการต่างๆ ให้บุคคลเข้าใจและรับเอาความคิดและเหตุผลที่ดีกว่า มีประโยชน์และมีคุณค่าต่อตนเองและ

สังคมมากกว่า ไปเป็นพื้นฐานในการตัดสินใจและแสดงพฤติกรรมที่พึงประสงค์ต่อไป (Kohlberg, 1970 และ Hofman, 1977 อ้างใน ฤกษ์ชัย คุณูปการ, 2539)

ดังนั้น การฝึกยกระดับความสามารถในการตัดสินใจ และการให้เหตุผลเชิงจริยธรรม สามารถสรุปขั้นตอนได้ (ดวงเดือน พันธมนาวิน และคณะ, ม.ป.ป. อ้างใน ฤกษ์ชัย คุณูปการ, 2539) ดังต่อไปนี้

1. เสนอปัญหาจริยธรรมหรือสถานการณ์ขัดแย้งทางจริยธรรมให้ผู้เข้าอบรมได้รับรู้และเรียนรู้
2. ให้ผู้เข้าอบรมตัดสินใจ และแสดงเหตุผลในการแก้ปัญหาจริยธรรมด้วยตนเอง
3. กระตุ้นให้ผู้เข้าอบรมเกิดความขัดแย้งทางความคิด โดยการให้รับรู้ความคิดเห็นและเหตุผลที่แตกต่างหรือแปลกใหม่
4. ชี้นำให้เกิดความกระจ่างเกี่ยวกับความรู้หรือเหตุผลใหม่ ซึ่งมีคุณค่าและประโยชน์ต่อตนเองและสังคม มากกว่าความรู้และเหตุผลเดิมของตน
5. ให้ผู้เข้าอบรมสรุปการตัดสินใจและการให้เหตุผลอีกครั้งหนึ่ง

จากการศึกษาทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรม ทำให้ได้ทราบว่า จริยธรรมสามารถพัฒนาขึ้นในตัวเด็ก โดยเด็กจะเลียนแบบบุคคลที่มีความสำคัญ ไม่ว่าจะเป็นพ่อแม่ เพื่อน ครู และผู้มีอิทธิพลอื่นๆ การที่เด็กได้มีพัฒนาการ และการเรียนรู้ที่เหมาะสม ก็จะมีส่วนช่วยให้เด็กได้เติบโตขึ้นอย่างมีคุณภาพอีกด้วย ซึ่งในงานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการก่อให้เกิดการพัฒนาในตัวเด็ก จากบุคคลหลายท่านที่ได้ทำการวิจัยเพื่อให้เกิดการพัฒนาขึ้นในตัวเด็ก

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในงานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากงานวิจัยของบุคคลหลายท่าน และได้ทำการศึกษางานวิจัย 3 ด้าน ดังต่อไปนี้

1. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความมีวินัยในตนเอง

กรณีการณ์ พงศ์เลิศวุฒิ (2547) ได้ทำการศึกษาความแตกต่างและการเปลี่ยนแปลงความมีวินัยในตนเองของเด็กปฐมวัย จำนวน 12 คน จัดกิจกรรมเล่านิทานประกอบละครสร้างสรรค์เป็นระยะเวลา 8 สัปดาห์ สัปดาห์ละ 3 วัน วันละ 50 นาที ผลการวิจัยพบว่า พฤติกรรมความมีวินัยในตนเองของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมเล่านิทานประกอบละครสร้างสรรค์ ก่อนและระหว่างจัดกิจกรรมโดยเฉลี่ยรวมและจำแนกรายด้านในแต่ละช่วงสัปดาห์มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

สุรพงษ์ ชูเดช (2542) ได้ทำการศึกษาผลของการฝึกอบรมตามแนวทางไตรสิกขาที่มี

ต่อการพัฒนาวินัยในตนเองของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 จำนวน 48 คน ที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแตกต่างกัน 4 กลุ่ม ซึ่งแบ่งกลุ่มตามคะแนนการอบรมเลี้ยงดูได้แก่ กลุ่มรักมาก-ควบคุมมาก 16 คน กลุ่มรักมาก-ควบคุมน้อย 8 คน กลุ่มรักน้อย-ควบคุมมาก 8 คน กลุ่มรักน้อย-ควบคุมน้อย 16 คน นักเรียนในแต่ละกลุ่มถูกสุ่มเข้ากลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมกลุ่มละเท่าๆ กัน กลุ่มทดลองได้รับการฝึกตามแนวทางไตรสิกขาเป็นเวลา 11 สัปดาห์ ส่วนกลุ่มควบคุมได้รับการฝึกอบรมตามวิธีปกติเป็นเวลา 11 สัปดาห์ มีการวัดวินัยในตนเองของนักเรียนในกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมก่อนการฝึกอบรมเมื่อสิ้นสุดการฝึกอบรมและเมื่อสิ้นสุดการฝึกอบรมแล้ว 1 เดือน ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนที่ได้รับการฝึกอบรมวินัยในตนเองตามแนวทางไตรสิกขา มีวินัยในตนเองสูงกว่านักเรียนที่ได้รับการฝึกอบรมวินัยตามปกติ ทั้งเมื่อสิ้นสุดการฝึกอบรมและเมื่อสิ้นสุดการฝึกอบรมแล้ว 1 เดือน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ศศิธร ดีเหมาะ (2539) ได้ทำการวิจัยเพื่อศึกษาผลต่อการใช้กลุ่มสัมพันธ์ที่มีต่อการพัฒนาความมีวินัยในตนเองของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โดยแบ่งเป็นกลุ่มทดลอง 10 คนและกลุ่มควบคุม 10 คน กลุ่มทดลองเข้าร่วมกลุ่มสัมพันธ์ตามโปรแกรมสัปดาห์ละ 2 ครั้ง ครั้งละ 60 นาที รวม 5 สัปดาห์ จำนวน 10 ครั้ง ส่วนกลุ่มควบคุมเรียนตามปกติ ผลการวิจัยพบว่า หลังการทดลองนักเรียนกลุ่มทดลองมีคะแนนความมีวินัยในตนเองสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 นักเรียนกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมมีคะแนนความมีวินัยในตนเองไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

วัชรินทร์ รอดสวัสดิ์ (2547) ได้ทำการวิจัยเพื่อศึกษาผลของกระบวนการแก้ปัญหาเชิงสร้างสรรค์เพื่อเสริมสร้างวินัยในตนเองด้านการเรียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 กลุ่มตัวอย่างมีจำนวน 12 คน แบ่งเป็นนักเรียนกลุ่มทดลอง และนักเรียนกลุ่มควบคุม กลุ่มละ 1 ห้องเรียน การทดลองใช้เวลา 7 สัปดาห์ ผลการวิจัยพบว่า 1. นักเรียนกลุ่มทดลองมีพฤติกรรมมีวินัยในตนเองด้านการเรียนหลังการทดลองไม่แตกต่างกับก่อนทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 2. ในระยะติดตามผล 1. นักเรียนกลุ่มทดลองมีพฤติกรรมมีวินัยในตนเองด้านการเรียนสูงกว่านักเรียนกลุ่มควบคุม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 3. นักเรียนที่เข้าร่วมโปรแกรมการพัฒนาวินัยในตนเองด้านการเรียนด้วยกระบวนการแก้ปัญหาเชิงสร้างสรรค์ มีความเห็นว่า โปรแกรมดังกล่าวเป็นโปรแกรมที่ดี นำไปสู่การพัฒนาตนเองให้มีพฤติกรรมมีวินัยในตนเองด้านการเรียนได้

ศรียพร มีล่อง (2543) ได้ทำการวิจัยเพื่อศึกษาผลของการปรึกษากลุ่มต่อการพัฒนาวิธีคิดตามแนวปัญญาและความมีวินัยในตนเองของวัยรุ่นในสถานฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนหญิงบ้านปราณี จำนวน 9 คน เป็นการวิจัยแบบกลุ่มเดียว เข้าร่วมโปรแกรมการปรึกษากลุ่มเป็นเวลา 15 สัปดาห์ โดยใช้เวลาสัปดาห์ละ 1 ชั่วโมง 30 นาที ถึง 2 ชั่วโมง ผลการวิจัยพบว่า ภายหลังจากทดลอง กลุ่มตัวอย่างมีคะแนนวิธีคิดตามแนวปัญญาและคะแนนความมีวินัยในตนเองภายหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 นอกจากนี้ กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นต่อ

โปรแกรมการปรึกษากลุ่มว่าช่วยให้เขาได้เรียนรู้การปรับตัวให้แสดงพฤติกรรมที่เหมาะสม เรียนรู้การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และความรู้สึกอย่างเปิดเผย และสามารถนำวิถีคิดที่เรียนรู้จากกลุ่มมาพัฒนาตนเองให้มีวินัยเพิ่มขึ้น

เรจินา จันทรเพ็ญ (2548) ได้ทำการวิจัยเพื่อศึกษาการพัฒนาความมีวินัยในตนเองโดยใช้กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์สำหรับเด็กปฐมวัย จำนวน 30 คน แบบแผนการวิจัยเป็นแบบกลุ่มเดียว ทำการสอบก่อนและหลังเรียน ผลการวิจัยพบว่า ความมีวินัยในตนเองของเด็กปฐมวัยก่อนและหลังการจัดประสบการณ์ โดยใช้กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 และนักเรียนเห็นด้วยต่อการจัดประสบการณ์โดยใช้กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ในระดับมาก โดยเห็นว่าการจัดประสบการณ์โดยใช้กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ช่วยทำให้นักเรียนมีวินัยในตนเอง นักเรียนชอบและมีส่วนร่วมในกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์

อัญชลี สว่างจิตร์ (2546) ได้ทำการวิจัยเพื่อศึกษาผลการฝึกทักษะชีวิตที่มีต่อความมีวินัยในตนเองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 จำนวน 12 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลอง 6 คน และกลุ่มควบคุม 6 คน นักเรียนกลุ่มทดลองได้รับการฝึกทักษะชีวิตจำนวน 12 ครั้ง เป็นเวลา 5 สัปดาห์ ส่วนนักเรียนกลุ่มควบคุมทำกิจกรรมตามปกติ ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนที่เข้าร่วมการฝึกทักษะชีวิต มีวินัยในตนเองสูงกว่านักเรียนที่ไม่ได้เข้าร่วมการฝึกทักษะชีวิต ในระยะหลังการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 นักเรียนที่เข้าร่วมการฝึกทักษะชีวิต มีวินัยในตนเองสูงกว่านักเรียนที่ไม่ได้เข้าร่วมการฝึกทักษะชีวิตในระยะติดตามผลอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

วรรณวิเชียร เรือนนาค (2546) ได้ทำการวิจัยเพื่อศึกษาผลของการใช้เทคนิคแม่แบบและกระบวนการกลุ่มต่อการพัฒนาวินัยของเด็กปฐมวัย โดยทำการทดลอง 18 ครั้งๆ ละ 20 นาที สัปดาห์ละ 3 ครั้ง ติดต่อกัน 6 สัปดาห์ แบบวิจัยเป็นแบบทดลองก่อนและหลังการทดลองและมีกลุ่มควบคุม ผลการวิจัยพบว่า เด็กปฐมวัยที่ได้รับการฝึกวินัยโดยใช้เทคนิคแม่แบบและกระบวนการกลุ่มหลังการทดลองมีพฤติกรรมความมีวินัยสูงกว่าระยะก่อนการทดลองแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และเด็กปฐมวัยกลุ่มที่ใช้เทคนิคแม่แบบกลุ่มที่ใช้กระบวนการกลุ่มและกลุ่มที่ใช้การจัดกิจกรรมตามปกติมีวินัยภายหลังการทดลองแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยเด็กที่ฝึกด้วยเทคนิคแม่แบบและกระบวนการกลุ่มมีวินัยสูงกว่ากลุ่มที่ฝึกด้วยการจัดกิจกรรมตามปกติ

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความมีวินัยในตนเอง สรุปได้ว่า กระบวนการกลุ่มมีส่วนช่วยให้เกิดการพัฒนาความมีวินัยในตนเองของกลุ่มทดลอง โดยกลุ่มทดลองจะมีคะแนนสูงขึ้นหลังทำกิจกรรม และมีคะแนนสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ นอกจากนี้ กลุ่มตัวอย่างที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มมีความคิดเห็นที่ดีต่อการใช้กิจกรรมกลุ่ม

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับนิทาน

สิตววรรณ โศดคารา (2545) ได้ทำการวิจัยเพื่อศึกษาผลการใช้ภาพกระดับประกอบการเล่า นิทานเพื่อส่งเสริมจริยธรรมด้านความเสียสละ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2. สุ่มตัวอย่างแบบ เฉพาะเจาะจง จำนวน 2 กลุ่ม กลุ่มละ 30 คน แบ่งออกเป็นกลุ่มทดลองเรียนจากการสอนโดยการเล่า นิทานแบบใช้ภาพกระดับ และกลุ่มควบคุมเรียนจากการสอนโดยการเล่า นิทานแบบปกติ ผลการวิจัย พบว่า นักเรียนที่ได้รับการสอนโดยการเล่า นิทานแบบใช้ภาพกระดับมีจริยธรรมด้านความเสียสละ ภายหลังการทดลองสูงกว่านักเรียนที่ได้รับการสอน โดยการเล่า นิทานแบบปกติ

ไชยพันธ์ แสงทอง (2546) ได้ทำการวิจัยเพื่อศึกษาการพัฒนาชุดกิจกรรมการเล่า นิทานเพื่อ สร้างวินัยในตนเองของนักเรียนประถมศึกษา ผลการวิจัยพบว่า ขณะทดลองใช้ชุดกิจกรรมเล่า นิทาน เพื่อสร้างวินัยในตนเอง การเรียนการสอนดำเนินการได้ตามแผนการสอน นักเรียนให้ความสนใจ และมีส่วนร่วมอย่างสนุกสนาน และมีความมีวินัยในตนเองของนักเรียนประถมศึกษา ก่อนและ ภายหลังการใช้ชุดกิจกรรมการเล่า นิทาน มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และ นักเรียนมีความคิดเห็นต่อชุดกิจกรรมการเล่า นิทานอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก โดยมีความคิดเห็นว่า ชุด กิจกรรมมีรูปภาพประกอบน่าสนใจ มีคติสอนใจ สามารถนำไปปฏิบัติได้ หลังใช้ชุดกิจกรรมนักเรียน มีพฤติกรรมด้านการปฏิบัติตามระเบียบของห้องเรียน ด้านการรู้จักกาลเทศะ ด้านความรับผิดชอบงาน ที่ได้รับมอบหมาย และด้านการเคารพสิทธิของผู้อื่น สูงขึ้นกว่าคะแนนพฤติกรรมก่อนเรียนทุกด้าน

จินตนา จันทร์ดา (2550) ได้ทำการวิจัยเพื่อศึกษาผลของนิทานใฝ่สัมฤทธิ์ต่อการพัฒนา พฤติกรรมรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย แบ่งเป็นกลุ่มควบคุม จำนวน 20 คน และกลุ่มทดลองจำนวน 20 คน กลุ่มควบคุมได้รับการสอนตามปกติและกลุ่มทดลองได้รับการสอน โดยการใช้นิทานใฝ่สัมฤทธิ์ มี จำนวน 10 เรื่อง ครั้งละ 30 นาที ผลการวิจัยพบว่า แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์และพฤติกรรมรับผิดชอบของ กลุ่มทดลองหลังได้รับการพัฒนาโดยการใช้นิทานใฝ่สัมฤทธิ์สูงกว่าก่อนได้รับการพัฒนาอย่างมี นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์และพฤติกรรมรับผิดชอบของกลุ่มทดลองหลัง ได้รับการพัฒนาโดยการใช้นิทานใฝ่สัมฤทธิ์สูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์และพฤติกรรมรับผิดชอบของกลุ่มทดลองหลัง 3 สัปดาห์สูงกว่าการวัดทันที เมื่อสิ้นสุดการพัฒนา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ยุพิน วิสัย (2544) ได้ทำการวิจัยเพื่อศึกษาผลของโปรแกรมการวาดภาพและโปรแกรมการ ฟังนิทานที่มีต่อการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 จำนวนกลุ่มตัวอย่าง 27 คน แบ่งกลุ่มตัวอย่างเป็น 3 กลุ่ม กลุ่มละ 9 คน ผลการวิจัยพบว่านักเรียนที่ได้รับ โปรแกรมการวาด ภาพ และนักเรียนที่ได้รับ โปรแกรมการฟังนิทาน มีความคิดสร้างสรรค์สูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมี นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และมีความคิดสร้างสรรค์สูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ระดับ .05

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับนิทานจะเห็นได้ว่า การใช้นิทานมีผลทำให้กลุ่มทดลองมีการพัฒนาสูงขึ้นหลังการทดลอง นั่นชี้ให้เห็นได้ว่า นิทานเป็นสื่อหนึ่งที่มีประสิทธิภาพในการก่อให้เกิดการพัฒนาในด้านที่เราต้องการจะให้เกิดขึ้นกับกลุ่มทดลอง

3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดหน้าต่างโจฮารี

สุกัญญา มีมุงกิจ (2547) ได้ทำการศึกษาผลการใช้กิจกรรมของโจฮารี วินโดร์ ต่อการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนดาราสุมทร กลุ่มตัวอย่างจำนวน 16 คน แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มละ 8 คน ผลการวิจัยพบว่า ความฉลาดทางอารมณ์ของนักเรียนกลุ่มทดลอง ก่อนการทดลองกับหลังการทดลองแตกต่างกัน ความฉลาดทางอารมณ์ของนักเรียนกลุ่มทดลอง สูงกว่าความฉลาดทางอารมณ์ของนักเรียนกลุ่มควบคุมหลังการทดลอง

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง อาจกล่าวได้ว่า กิจกรรมตามแนวคิดหน้าต่างโจฮารีทำให้เกิดการพัฒนาสูงขึ้นหลังการทดลอง จะเห็นได้ว่า การใช้แนวคิดหน้าต่างโจฮารีก่อให้เกิดการพัฒนาในกลุ่มทดลอง

4. งานวิจัยต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการทำกลุ่มทางจิตวิทยาในเด็ก

Deborah Truneckova and Linda L. Viney (2008) ได้ทำการศึกษาผลการทำกลุ่มทางจิตวิทยาการปรึกษานขนาดเล็กกับเด็กชั้นประถมศึกษา พบว่า กลุ่มทางจิตวิทยาการปรึกษานขนาดเล็กมีประสิทธิภาพผลกับเด็กชั้นประถมศึกษา จากผลการทดลองพบว่า เด็กที่เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มมีทักษะทางด้านสังคมในทางบวกเพิ่มมากขึ้น จากการรายงานของครูของเด็กที่เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่ม นอกจากนี้ปัญหาทางพฤติกรรมมีแนวโน้มลดน้อยลง นั้นแสดงให้เห็นว่าการทดลองใช้กิจกรรมกลุ่มมีอิทธิพลในทางบวก นอกจากนี้ เด็กที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มได้แสดงความคิดเห็นหลังจากการเข้าร่วมกลุ่มไว้ว่า มีทักษะทางสังคม การมีภาพลักษณ์ของตน และการตระหนักรู้ในตนเองเพิ่มมากขึ้น

Shechtman&Bar-El (1994) ได้ทำการศึกษาเปรียบเทียบผลของการควบคุมในชั้นเรียนและการทดลองกับกลุ่มขนาดเล็ก กับกลุ่มชั้นเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นสามกลุ่ม เปรียบเทียบกับการทำกลุ่มขนาดเล็กจำนวนสามกลุ่มกับนักเรียนระดับชั้นและโรงเรียนเดียวกัน อีกทั้งชั้นเรียนควบคุมจำนวนสามห้องเรียนที่ต่างโรงเรียนกัน ถึงแม้ว่าผลการทดลองจะได้ผลในทางบวกเมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มที่ไม่มีเงื่อนไขในการทดลอง แต่กลุ่มทางจิตวิทยาการปรึกษาจะได้รับผลจากการตระหนักรู้ในตนเองที่สูงกว่า ผลการทดลองกล่าวว่าถึงแม้เด็กที่มีปัญหาทางสังคมและอารมณ์จะได้รับประโยชน์จากการทดลองทั้งสองประเภท แต่บุคคลที่มีปัญหาของตนเองจะได้ผลดีกว่าเมื่อใช้กลุ่มทางจิตวิทยาการปรึกษา

Dagley et al. (1994) ได้ทำการศึกษากลุ่มเพื่อการแนะแนวทางการศึกษา ซึ่งมีจุดมุ่งหมายโดยใช้ทฤษฎีให้เกิดผลสัมฤทธิ์ การใช้กลุ่มทางจิตวิทยาการปรึกษาจะช่วยแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้น ความชัดเจนจากการศึกษาเด็กที่มีผลการเรียนต่ำ ในเวลา 6 เดือน 75 % ของเด็กที่ได้รับการแก้ไขมีผลการ

เรียนดีขึ้น และเด็กที่ได้รับการเข้ากลุ่มสามารถพัฒนาการตระหนักรู้ในตนเอง ความสามารถในการเข้าสังคม และการควบคุมตนเอง ทั้งนี้สิ่งที่ช่วยยืนยันอ้างอิงได้จากการได้รับข้อมูลย้อนกลับจากประสบการณ์ที่เด็กได้รับการเข้ากลุ่ม นั้นแสดงให้เห็นว่าการที่เด็กได้ถ่ายทอดประสบการณ์ และเรียนรู้ตนเองมีผลให้เด็กเติบโตขึ้น

จากการศึกษางานวิจัยต่างประเทศพบว่า กิจกรรมกลุ่มทางจิตวิทยาช่วยให้เด็กเกิดการตระหนักรู้ในตนเอง และมีพฤติกรรมทางบวกเพิ่มมากขึ้น